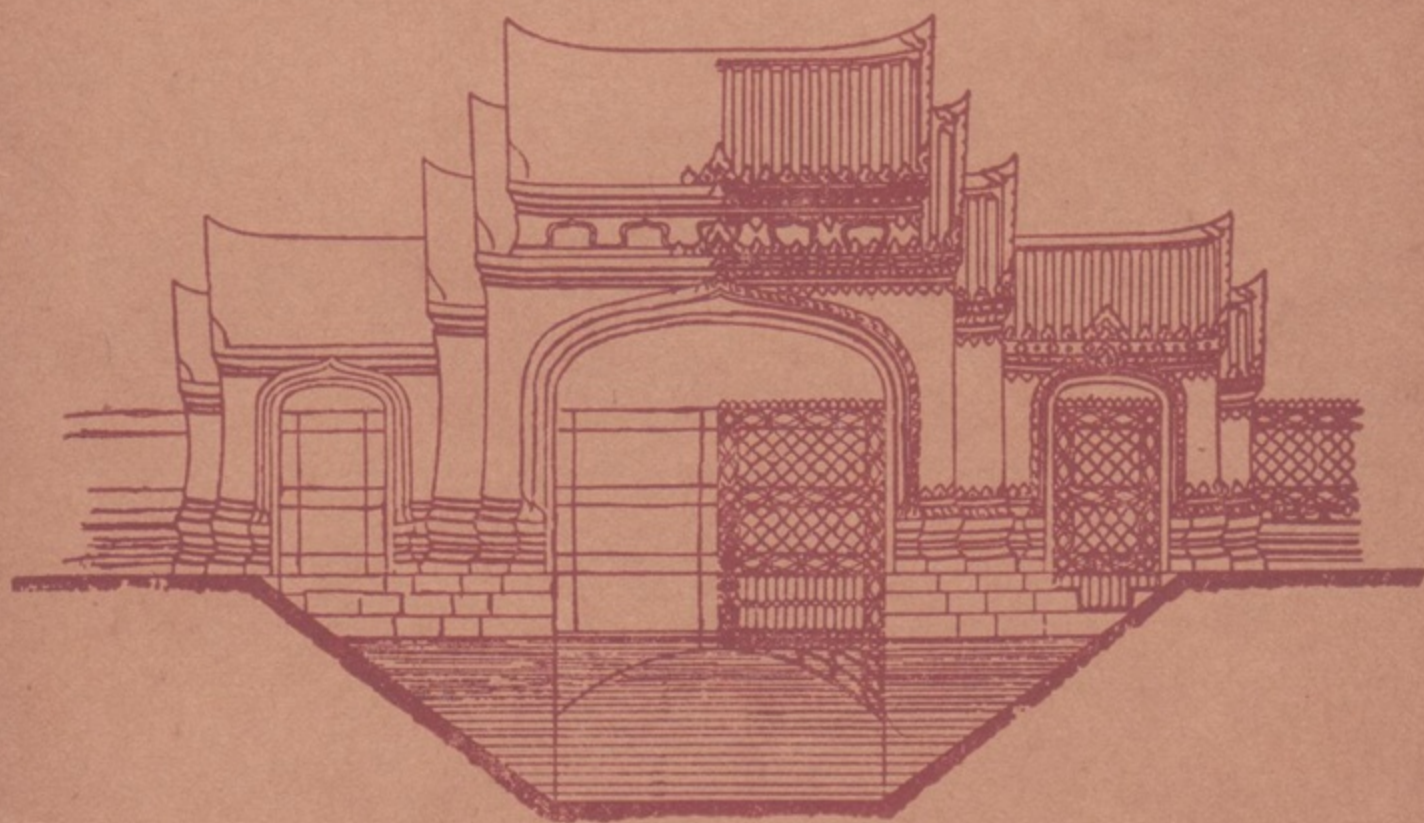


ปีที่ ๗ เล่ม ๘ ภาศวิทายม พศ. ๒๕๐๖



ศิลปากร

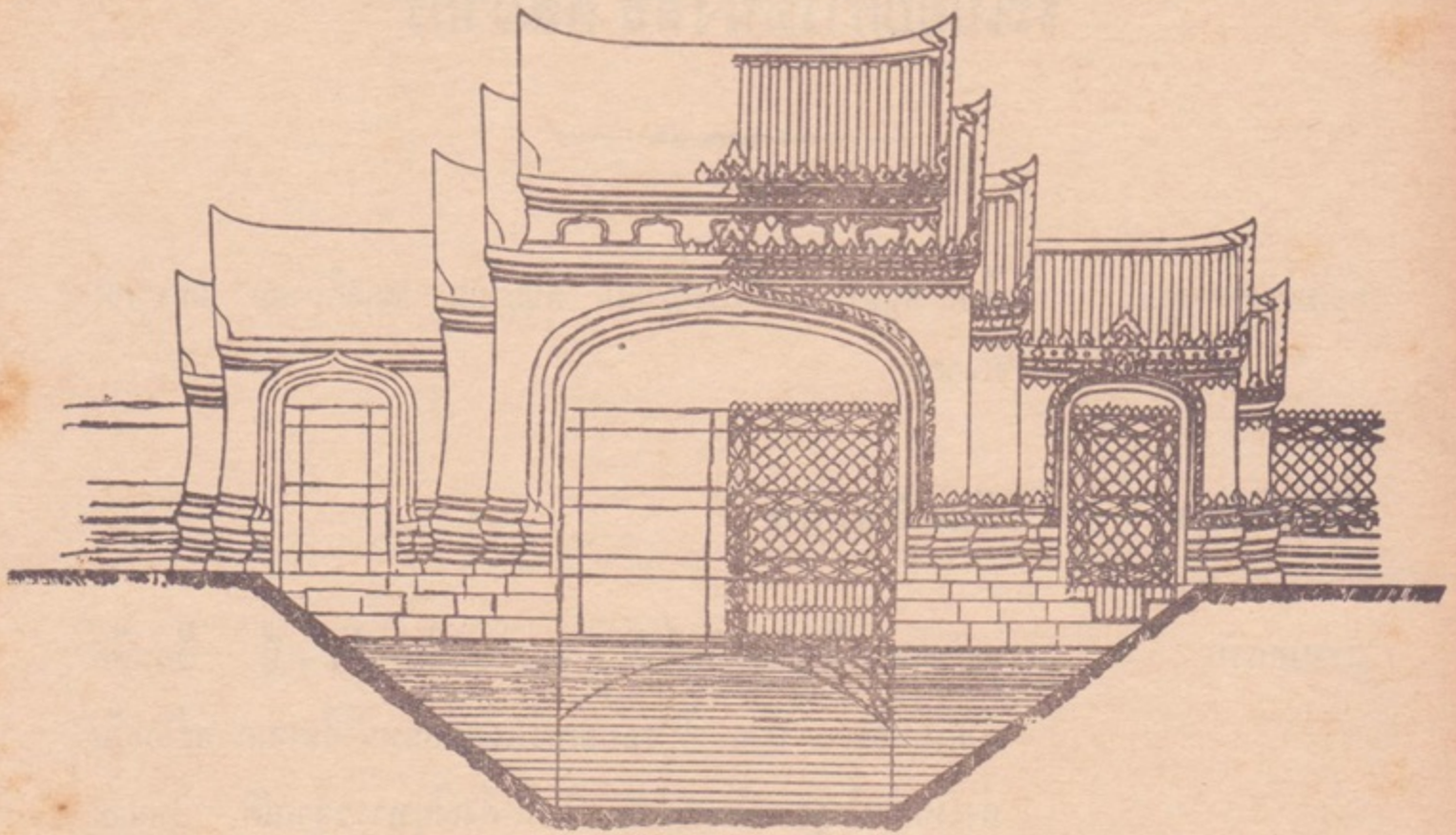
นิตยสารรายสัปดาห์ของกรมศิลปากร



แบบประตูน้ำวัดเบญจมบพิตร



อภิธานนาการจาก
อาจารย์ ประสงค์ พวงดอกไม้
ศึกษานิเทศก์ ๘



แบบประตูน้ำวัดเบญจมบพิตร

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศ ๑ ทรงออกแบบ
ทูลเกล้า ๑ ถวายในรัชกาลที่ ๕

อนันตนาการจาก
อาจารย์ ประสงค์ พวงดอกไม้
ศึกษานิเทศก์ 8

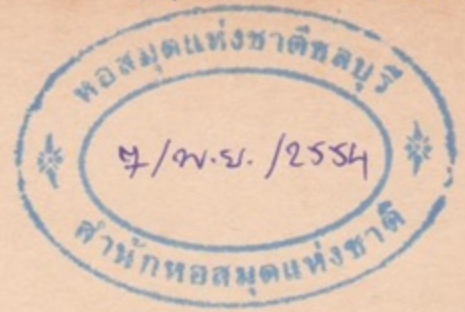
ระเบียบการหนังสือ ศิลปากร



กำหนดเวลาออก เดือน พฤษภาคม กรกฎาคม กันยายน พฤศจิกายน มกราคม
มีนาคม

อัตราค่าบำรุง รับ ๑ ปี ๕๐ บาท

การบอกรับ จะบอกรับตั้งแต่เล่มใดก็ได้ ครบ ๖ เล่ม เป็น ๑ ปี ช้อปดึก
ขายเล่มละ ๑๐ บาท โปรดบอกรับเสียก่อนหนังสือหมด พร้อมกับ
ส่งเงินค่าบำรุง ต่างจังหวัด โปรดส่งเงินทางธนาคาร ในนาม
ของผู้จัดการ หรือเช็คไปรษณีย์ สั่งจ่าย ป.ณ. หน้าพระदान
ในพระนคร บอกรับที่แผนกเผยแพร่และสถิติ ด้านงานเลขานุการ
กรมศิลปากร ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ 20628



สารบัญ

ปีที่ ๑ เล่ม ๔

พฤศจิกายน

๒๕๐๖

๑. สารบัญเล่มนี้ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ
และสมเด็จพระนางเจ้าฯ หน้า ๑
๒. วิวัฒนาการของศิลปอินเดียแบบอมราวดี
..... ม.จ. สุภัทรทิศ ดิศกุล ทรงแปล ,, ๒๗
- ๓.ตำนานสิงหนวัติ कुमार ฉบับสอบค้น มานิต วัลลิโกดม ,, ๓๓
๔. วัดพระนอน กองเดช ประพัฒน์ทอง ,, ๔๕
๕. คำอ่านศิลาจารึก จังหวัดสุโขทัย น้ำ ทองคำวรรณ ,, ๕๗
๖. อธิบายเพลง จระเข้หางยาว มนตรี ตราโมท ,, ๕๘
โน้ตเพลง จระเข้หางยาว ,, ๖๑
๗. รายงานการส่งคณะนาฏศิลป์ไทยไปแสดง
ณ นครเวียงจันทน์ ราชอาณาจักรลาว ,, ๗๐
๘. รายงานการฝังศิลาฤกษ์หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี ,, ๗๘
๙. แบบเรือนไทย ,, ๘๑



SILPĀKON

Vol. 7

November, 1963

No. 4

CONTENTS :

- | | |
|--|--------------|
| 1. "San Somdet" (Letters between Their late Royal Highnesses Prince Damrong and Prince Naris). | Page 1 |
| 2. The Evolution of the Indian Amaravati Style
Translated by M.C. Subhadradis Diskul. | „ 27 |
| 3. The Singhanawati Kumara Chronicle
by Manit Wallibhodom. | „ 33 |
| 4. Wat Phra Norn (the Temple of Phra Norn)
by Kongdet Prabhatthong. | „ 45 |
| 5. Reading and Explanation of the Inscription found at Sukhothai
by Cham Thongkhamwan. | „ 57 |
| 6. Explanation of the Thai song, "Chorakhe Hangyao"
Musical Notes of the song, "Chorakhe Hangyao"
by Montri Tramote. | „ 59
„ 61 |
| 7. Report on sending the party of the Thai dancers to
perform Thai Classical dance at Vientaine, Laos. | „ 70 |
| 8. Report on laying the foundation stone of the National
Library at Tha-Va-Sukree, Bangkok. | „ 78 |
| 9. Style of Thai houses | „ 91 |



สาส์นสมเด็จ



ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๘ มกราคม ๒๔๘๑

กราบทูล สมเด็จพระยาคำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ลายพระหัตถ์เวร ลงวันที่ ๙ เดือนนี้ ได้รับประทานแล้ว

ในเรื่องลัทธิเกร็ดใหญ่ อยู่ในข่ายความตั้งใจจะกราบทูลเหมือนกัน แต่หาแผนที่อันจะพึงพิจารณาความเป็นไปให้เห็นแจ้งยังไม่พบ จึงจำต้องระงับไว้ก่อน ตามลายพระหัตถ์ตรัสชี้ทางที่เข้าไปในคราวนี้มีประโยชน์มาก แต่เมื่อยังไม่ได้แผนที่อันจะพึงได้ตีมาประกอบก็ย่อมยังเป็นเรื่องขึ้นไม่ได้อยู่เอง นึกถึงไปในทางรถไฟ มีสถานีเชียงราก (ใหญ่) และเชียงรากน้อย นึกว่าจะเป็นคลองเดียวกัน เป็นแม่น้ำอ้อม เกร็ดใหญ่จะเป็นคลองลัดชุกแต่เชียงรากน้อยมาทะลุเชียงรากใหญ่ อย่างเดียวกับคลองบางกอกน้อยบางกอกใหญ่ เรานกระมัง นี่เป็นสันนิษฐานไว้ทีก่อน

ชาวกรุงเทพ ฯ มีทำวรณานันท์ถึงอสังกรรมเมื่อวันที่ ๑๒ ว่าเป็นโรคหัวใจเจ็บมานานแล้ว มีอาการหวนไปหวนมา ประเดี๋ยวหนักประเดี๋ยวเบา จนถึงบัดนี้จึงถึงอสังกรรม ในใบแจ้งความบอกว่า ได้พระราชทานลงไม้สิบสองประกอบโกศศพพร้อมทั้งฉัตรกลองเป็นเกียรติยศ ตามตำแหน่งท้าวนางราชสกุล จะได้รับพระราชทานน้ำอาบศพวันที่ ๑๓ แล้วนำไปบรรจุไว้ที่สุสานวัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อไปอาบน้ำศพตามเวลาซึ่งบอกกำหนดไว้ เห็นแต่งศพลงหีบทองลายก้านชด ก็เป็นอันเข้าใจว่าแทนโกศเพราะจะนำไปฝัง เจ้าพนักงานแต่งรถวิมาน (คือรถหลังคาจตุรมุขเทียมม้า) รับหีบศพไป

จะกราบทูลต่อไปถึงชาวสำคัญอันยิ่งไปกว่านั้นอีกซึ่งเป็นชั้น คือทูลกระหม่อมหญิง สันพระชนม์เสียแล้วเมื่อวันที่ ๑๕ เวลา ๒๓.๑๕ นาฬิกา มีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง

ทั้งมีความวิตกเป็นอย่างยิ่งถึงสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกา เกรงจะเกิดผลอันไม่พึงปรารถนา
 นานาประการ แต่เมื่อได้พบกรมหมื่นเทววงศ์ตามข่าวก็ได้ความว่าดีมาก ไม่ทรงโศกเศร้า
 เท่าไร ชุ่มพระทัยเสียได้ด้วยอำนาจมโหฬารอันได้ทรงศึกษามา หมอตรวจความคําเนิน
 แห่งดวงพระทัย ก็พบว่าไม่คําเนินผิดแผกไปกว่าปรกติมากนัก เป็นอันเบาใจไปได้มาก
 พระอาการประชวรของทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาฯ พระวักกะพิกการเรอรั้งเป็นเหตุ ซึ่งฝ่า
 พระบาทย่อมทรงทราบอยู่แล้ว แล้วมีพระอาการเพิ่มเติม ตามภาษาหมอเขาว่าหลอดลมฝอย
 อักเสบ ทูลตามที่เขาจดเป็นหนังสือฝรั่งไว้ว่า Broncho pneumonia จะเข้าพระทัยได้ดีกว่า
 ประชวรหนักมาเห็นจะตั้งแต่วันที่ ๑๓ มาไกลาหลกกันเมื่อวันที่ ๑๔ ถึงวันที่ ๑๕ ก็สิ้น
 พระชนม์ สรงพระศพที่คําหนักกันธวาสอันเป็นที่ประทับแล้วเชิญพระศพขึ้นรถมณฑป
 (คือรถจตุรมุขพินยานประกอบยอด) เข้าไปสู่พระบรมมหาราชวัง เชิญพระโกศขึ้นตั้ง
 เหนือแวนฟ้า ๓ ชั้น มีบัวกลุ่มฐานพระบุพโพฐานเขียง ประกอบพระลองทองใหญ่
 (รัชกาลที่ ๕) ประดับประดาค้วยเบญจปฏูลเศวตฉัตร และอภิรัฐมนตรีสายทองแผ่ลวด
 มีผ้าไตร ๔๐ สดับปกรณ์แล้วเป็นเสร็จ

ข่าวร้ายอันนี้ ทำให้หนังสือเวรฉบับนั้นจบลงสน ๆ ข้อที่ตึงใจจะกราบทูลก็ไม่มีสติ
 จะเขียน ฝ่าพระบาทก็ทรงเศร้าเสียพระทัยเป็นอย่างยิ่งเหมือนกัน

ได้ส่งหมายกำหนดการพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กับการพระศพพระองค์เจ้า
 พิสมัยมาให้ทรงทราบ พร้อมกับหนังสือเวรคราวนี้ด้วย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๒๐/๒๔๘๑



หม่ายกำหนดการ

พระราชทานเพลิงศพ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๑

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๒๐	๑๗.๐๐ น.	เทศน์ สดับปกรณ์	ตำหนักอรุณ	เต็มยศ อีสริยาภรณ์ สวมสายสะพาย
๒๑	๑๕.๐๐ น.	สดับปกรณ์ เชิญพระศพสู่พระเมรุ	ตำหนักอรุณ	
	๑๖.๓๐ น.	เวียนพระเมรุ เทศน์ สวดศราทธพรต สดับปกรณ์ พระราชทานเพลิง	พระเมรุ	เต็มยศ อีสริยาภรณ์ สวมสายสะพาย
๒๒	๗.๐๐ น.	เก็บพระอัฐิ เลี้ยงพระสามหาบ สดับปกรณ์ เชิญพระอัฐิประดิษฐาน	พระเมรุ ตำหนักอรุณ	ครึ่งยศ อีสริยาภรณ์

นายกรัชมন্ত্রী ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับบัญชาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า ถึงเวลาอันควรจะประกอบพิธีพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้าแล้ว จึงโปรดให้กำหนดการดังต่อไปนี้

วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พนักงานแต่งที่ประดิษฐานพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ณ ตำหนักอรุณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระลองทองน้อยประกอบพระโกศทรงพระศพ พร้อมด้วยเครื่องประดับพระอิสริยยศ

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปยังตำหนักอรุณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงจุดธูปเทียนนมัสการพระพุทธรูป และเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ จบแล้ว พระปริยัติ ๔ รูปสวดธรรมคาถา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ ๕ รูปสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนาแล้วโปรดให้นิมนต์พระสงฆ์ที่จะสดับปกรณ์ขึ้น ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๑๕ รูปสดับปกรณ์

วันนั้นแต่งเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ ประดับราชอิสริยาภรณ์สวมสายสะพายต่อไปนี้เป็นเวลาบำเพ็ญกุศลส่วนของเจ้าภาพ มีพระพิธีธรรมประจำสวดพระอภิธรรม และชาวพนักงานประโคมยามตามพระเกียรติยศ

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๕ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปยังตำหนักอรุณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงทอดผ้าไตรของหลวง พระสงฆ์ ๑๐ รูปสดับปกรณ์ แล้วพนักงานเชิญพระโกศพระศพพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุธวัฒน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ลงจากตำหนักอรุณไปประดิษฐานบนราชรถที่หน้าวัด ถนนราชบพิธ ประกอบพระลองทองน้อย ตั้งขบวนแห่เชิญพระศพไปตามถนนราชบพิธ เลี้ยวถนนเฟื่องนครทางขวา เลี้ยวถนนเจริญกรุงทางซ้าย เลี้ยวถนนวรจักรทางซ้าย เลี้ยวถนนหลวงทางขวา เข้าประตูสุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปยังพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส คอยรับพระศพ โปรดให้ขบวนพระศพเวียนพระเมรุ ครั้นถ้วน ๓ รอบแล้วพนักงานเชิญพระโกศพระศพขึ้นประดิษฐานเหนือพระจิตกาธานในพระเมรุ

สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและสวดศราทธพรต ขึ้นนั่งเหนืออาสน์บนพลับพลาอิสริยาภรณ์แล้ว ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำแล้วพระสงฆ์อีก ๑ รูปสวดศราทธพรต จบแล้ว ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแก่พระสงฆ์ แล้วทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ถวายอนุโมทนา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จขึ้นสู่พระเมรุ พระราชทานเพลิงพระศพ ชาวพนักงานประโคมสังข์แตรกลองชนะ พระบรมวงศานุวงศ์ คณะทูต ข้าราชการ และพระสงฆ์ขึ้นถวายพระเพลิงต่อไป

วันนั้นพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม และชาวพนักงานประโคมยามที่พระเมรุตามพระเกียรติยศ

การแต่งกายวันนั้น แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ ประดับราชอิสริยาภรณ์ สวมสายสะพาย

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ เวลาเช้าพนักงานเลี้ยงพระสงฆ์ซึ่งสวดพระอภิธรรมประจำข้าง พนักงานภูษามาลาคับพระเพลิง ตั้งนำพระสุคันธขันตอง พระโกศพระอัฐิ แจงและแปรพระรูปแล้วถวายคลุมไว้

เวลา ๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปยังพลับพลาอิสริยาภรณ์ โปรดให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราชินิกุลเดินสามหาบเวียนพระเมรุถ้วน ๓ รอบ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จขึ้นพระเมรุทรงทอดผ้าไตรของหลวง พระสงฆ์สดับปกรณ์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงเก็บพระอัฐิประมวลลงพระโกศแล้วพนักงานภูษามาลาเชิญลงจากพระเมรุไปประดิษฐานบนพลับพลาอิสริยาภรณ์ และรวมพระอังคารลงในผอบปักไว้ในพระเมรุ

ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จประทับพลับพลาอิสริยาภรณ์ ทรงประเคนภัตตาหารสามหาบ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้วถวายอนุโมทนา ประธานคณะ

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์อีก ๑๐ รูปสดับปกรณ์เสร็จแล้ว
โปรดให้พนักงานภูษามาลาเชิญพระโกศพระอัฐิและฉอบพระสรีรารการไปส่งที่วัดราชบพิธ
สถิตมหาสีมาราม

การแต่งกายวันนี้ แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์ ประดับราชอิสริยาภรณ์
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราชินิกุล ซึ่งมีใช้
พนักงานมีหน้าที่ต้องปฏิบัติราชการ กับผู้เป็นศิษย์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชิน-
วรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แต่งเครื่องขาว ประดับราชอิสริยาภรณ์ได้ ในงาน
พระศพและงานเก็บพระอัฐิ

ตำแหน่งเฝ้า

ที่พลับพลาอิสริยาภรณ์

- (๑) พระบรมวงศานุวงศ์ ประทับบนพลับพลา
- (๒) คณะทูต คณะรัฐมนตรี ข้าราชการผู้ใหญ่ เฝ้าที่ชั้นลดพลับพลาชั้นเหนือ
- (๓) ท้าวนาง เจ้าจอมหม่อมห้าม ท่านผู้หญิง เฝ้าที่ชั้นลดพลับพลาชั้นใต้
- (๔) ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน สตรีผู้มีตำแหน่งเฝ้า เฝ้าที่เฉลียงหน้า
พลับพลาชั้นใต้
- (๕) ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า เฝ้าที่เฉลียงหน้าพลับพลาชั้นเหนือและ
ศาลาดำรงธรรม

ระเบียบการขึ้นถวายพระเพลิง

- (๑) พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า เสด็จขึ้นทางมุขเหนือ เสด็จลงทางมุขตะวันตก
- (๒) พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน เสด็จขึ้นทางมุขใต้ เสด็จลงทางมุขตะวันตก
- (๓) พระอนุวงศ์ฝ่ายใน ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ขึ้นทางมุขใต้ ลง
ทางมุขตะวันออก
- (๔) คณะทูต ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ขึ้นทางมุขเหนือ ลงทางมุข
ตะวันตก

(๕) พระสงฆ์ขึ้นทางมุขเหนือ ลงทางมุขตะวันตก

สำนักพระราชวัง

หมายมา ณ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๑

๐ ๐ ๐

รวบรวนแห่พระศพ

ขบวนทหารกองเฉลิมพระอิสริยยศ

ขบวนกองประจำพระอิสริยยศ

พนักงานพระราชพิธีนำรว

๑

ธง ๓ ซาย

๒

คู่แห่ นุ่งผ้าเกี้ยวลาย สวมเสื้อครุย ลอมพอก

๑๖๐

กลองชนะพนแกงลายทอง

จำปี

๑

จำกลอง

๑

สารวัตรกลอง

๒

แตรฝรั่ง

๑๖

แตรทอง

๑๙

สังข์

๑

สารวัตรแตร

๑

เครื่องสูง

๑๖

พนักงานสนมพลเรือนเชิญพัคยศ

๑

รถพระ อำนพระอภิธรรมนำ คนชัก

๑๘

กลดขาวลายทอง

๑

บังสุรย์

๑

เครื่องสูงหน้า นักร ๕ ชั้น	๖	}	๑๒
๗ ชั้น	๒		
บังแทรก	๔		
พนักงานคุมเครื่องสูง หน้า			๒
พระแสงหว่างเครื่อง หน้า			๕
ราชรถทรงพระศพ คนชัก			๔๐
พนักงานภูษามาลาประคอง			๒
พระกลด	๑	}	๓
บังพระสุรย์	๑		
พักโบก	๑		
คู่เคียง			๑๒
อินทร์ เชิญจามร	๘	}	๑๖
พรหม เชิญจามร	๘		
อินทร์	๑		
กำกับ	๑	}	๒
พรหม	๑		
พนักงานคุมเครื่องสูง หลัง			๒
เครื่องสูงหลัง นักร ๗ ชั้น	๒	}	๘
๕ ชั้น	๔		
บังแทรก	๒		
พระแสงหว่างเครื่องหลัง			๓
เชิญเครื่องตาม			๑๑
ข้าในกรมตาม			๔๐

บัญชีสามหาบ

ลำดับที่ ๑

ผ้าไตร

นายนาวาตรี หม่อมศิริวงศ์วรวัฒน์ (ม.ร.ว. ฉายฉานศิริวงศ์)

หาบ หม่อมหลวงไสว สุกข์
หม้อข้าวเชิงกราน พนักงานสนมพลเรือน

สำหรับที่ ๒

ผ้าไตร นายชิตหุ้มแพร (ม.ร.ว. ส้าง ลดาวัลย์)
หาบ หม่อมหลวงเวท อิศรเสนา
หม้อข้าวเชิงกราน พนักงานสนมพลเรือน

สำหรับที่ ๓

ผ้าไตร หลวงวิจารณ์ภักติกิจ (แจ้ว บุนนาค)
หาบ นายชีวห์ บุนนาค
หม้อข้าวเชิงกราน พนักงานสนมพลเรือน

ที่ ๒๑/๒๔๘๑



หม่ายกำหนดการ

พระราชทานเพลิงพระศพ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลศัตย์

ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส

กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๑

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๒๒	๑๗.๐๐ น.	มีการพระราชกุศล	หอนิเพธ	เครื่องยศ อีสริยาภรณ์
๒๓	๑๕.๐๐ น.	เชิญพระศพสู่พระเมรุ	หอนิเพธและพระเมรุ	เต็มยศ อีสริยาภรณ์
	๑๗.๐๐ น.	พระราชทานเพลิง	พระเมรุ	สวมสายสะพาย
๒๔	๗.๐๐ น.	เก็บพระอัฐิ	พระเมรุ	ปรกติ

นายกรัชมন্ত্রী ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับบัญชาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า โปรดให้กำหนดการพระราชกุศลและพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลศัตย์ ดังต่อไปนี้

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พนักงานจัดการที่หอนิเพธพิทยา ในพระบรมมหาราชวัง เชิญพระโกศพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลศัตย์ ขึ้นประดิษฐานเหนือพระแท่นแว่นฟ้า ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระลองกู่กันประกอบ

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มาบำเพ็ญพระราชกุศล พระราชทานที่หอนิเพธพิทยา มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระปริยัญ ๔ รูป สวดธรรมคาถา แล้ว พระสงฆ์อีก ๒๐ รูปสดับปกรณ์

วันมีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม และพนักงานประโคมยามตามพระเกียรติยศ การแต่งกายวันนั้น แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์ ประดับราชอิสริยาภรณ์

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๕ นาฬิกา พนักงานเชิญพระโกศพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิศมัยพิมลศัตย์ จากหอนิเพธพิทยา ขึ้นรถพระวิมานออกจากพระบรมมหาราชวังทางประตูเทวาภิรมย์ไปตามถนนมหาราช ถนนท้ายวัง ถนนเจริญกรุง ถนนวรจักร ถนนหลวง เข้าประตูสุสานหลวง วัดเทพศิรินทราวาสค้ำไต้ เวียนพระเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งเหนือพระจิตกาธานในพระเมรุ

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปยังพลับพลาอิสริยาภรณ์ ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๒๐ รูปสดับปกรณ์ มีหัวทาน ๑ เครื่อง แล้วประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เสด็จขึ้นพระเมรุ พระราชทานเพลิงพระศพ ชาวพนักงานประโคมสังข์แตรกลองชนะ แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ถวายพระเพลิงต่อไป

โปรดให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม และประโคมยามตามพระเกียรติยศ ประจำที่พระเมรุ

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ ประดับราชอิสริยาภรณ์ สวมสายสะพาย

วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ เวลา ๗ นาฬิกา โปรดให้พระราชวงศ์เสด็จไปในการเก็บ
พระอัฐิ แล้วพนักงานภูษามาลาจะได้เชิญพระโกศพระอัฐิ ขึ้นรถยนต์หลวงไปประดิษฐาน
ณ หอพระนาค ในพระบรมมหาราชวัง

วันนี้แต่งเครื่องแบบปกติ ไว้ทุกข์

พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราชินิกุล ซึ่งมีใช้
พนักงานมีหน้าที่ต้องปฏิบัติราชการ แต่งเครื่องขาวประดับราชอิสริยาภรณ์ได้ ในงาน
พระศพและงานเก็บพระอัฐิ

บัญชีสามหาบ

สำหรับที่ ๑

ผ้าไตร	จมีนเทพสุรินทร์ (ม.ล. ประจวบ กล้วยไม้)
หาบ	หม่อมหลวงวิฑิต อิศรเสนา
หม้อข้าวเชิงกราน	พนักงานสนมพลเรือน

สำหรับที่ ๒

ผ้าไตร	ขุนเทพคาราพันธ์ (ม.ล. ประสิทธิ์ คารากร)
หาบ	นายธวัช ชุ่มสาย ณ อยุธยา
หม้อข้าวเชิงกราน	พนักงานสนมพลเรือน

สำหรับที่ ๓

ผ้าไตร	นายสวรรณภักดี (บุญรอด ชูโต)
หาบ	นายโยชน์ บุณนาค
หม้อข้าวเชิงกราน	พนักงานสนมพลเรือน

สำนักพระราชวัง

หมายมา ณ วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๑

ในเวลาตรุษจีนนี้ที่สนามบินก็มีงานปีตามเคย หม่อมฉันได้รับเชิญก็ไปตามเคย แต่ไม่เห็นมีอะไรแปลกประหลาดน่าชม

มีข่าวอย่างหนึ่งว่า เคียงนี้มีสัมพัฟมาขายที่บินอีก หม่อมฉันเตรียมจะซื้อส่งไปถวายท่านกับถวายสมเด็จพระพันวัสสา ก็ขัดข้องด้วยหาคนที่จะฝากให้เขาพาไปยังไม่ได้ มีฝรั่งที่เคยรู้จักกันมาหาหม่อมฉันคน ๑ บอกว่าจะเข้าไปกรุงเทพ ฯ จะฝากสัมไปก็ได้ ความว่าเขาจะไปทางเรือ กว่าจะไปถึงสัมก็คงเน่าหมด จะต้องรอหาโอกาสต่อไป

หม่อมฉันกำลังยุ่งด้วยแต่งประวัติเจ้าพระยาอมราช ขอประทานเขียนเพียงเท่านี้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

อภัย ๒๖ มกราคม

x

x

x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๑

กราบทูล สมเด็จพระยาคำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ลายพระหัตถ์เวร ลงวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ได้รับประทานแล้ว

พระคำรัสอธิบายถึงเมืองพาราณสีนั้น เข้าใจที่ทีเดียว รามนครไคแก่ จังหวัดพระนคร พาราณสี ไคแก่ กรุงเทพ ฯ กาสี ไคแก่ สยาม

ชื่อพราหมณ์ผู้ใหญ่ในเมืองเขมร จำได้ว่ามีอยู่ในหนังสือขอม เรื่องราชาภิเษก พระเจ้ามณเฑียร ซึ่งเกล้ากระหม่อมได้แปลถอดถวายฝ่าพระบาทได้ทรงจัดให้ตีพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ จึงหยิบมาค้นดู พบชื่อเป็นสมเด็จพระอัสสัมชัญราชบิดี ไม่ใช่สูงแต่สมเด็จพระอัสสัมชัญสงัดใจ ที่แกกราบทูลว่าพวกแกมาแต่พนมไพรลาคันนั้นไม่สมเลย ถ้ามาแต่พนมไพรลาคันควรจะเป็นคิเวส เมื่อเป็นวิษณเวส ก็ควรจะกราบทูลว่ามาแต่เกษียรสมุทร

คำอุทานตามที่กราบทูลมาก่อน ซึ่งอ้างพระนามกรมหมื่นนรวัฒน์นั้น เกิดแต่การพูดกันถึงช่วง ว่าใครแข็งอยู่ในฐานที่เป็นครู และใครอ่อนอยู่ในฐานที่เป็นนักเรียน นั้นเป็นสาเหตุมาก่อน แล้วคำอุทาน เออ อ้าว อ้อ จึงตามมาเป็นเพื่อเหตุที่หลัง หาได้เจาะจง

พิจารณาคำอุทานเป็นหลักไม่ เหตุฉะนั้นถ้าหากได้พิจารณาคำอุทานละเอียดต่อไปแล้ว จะเห็นปรากฏความแปลกประหลาดอีกมาก ในคำฝรั่งที่ร้องว่า “oh” นั้น ของเราก็มีย่า “โอ” ความหมายก็ตรงกัน คำ “ah” ของเราก็มีย่า “อา” แต่ความหมายดูเหมือนจะ ผิดกันไปเล็กน้อย เป็นความจริงอย่างพระคำรัส ที่ว่าเสียง อ หลุดออกมาได้ง่าย แต่แล้ว กลายเป็น ห ซ ไปได้ง่ายเหมือนกัน เช่นสร้อยโคลง คำว่า เฮย ก็คือ เอย ก็คือตามแนวนั้น ให้ ก็คือ โอ เเห่ ก็คือ เอ ส่วนที่มีพยัญชนะอื่นมาแถมเข้าก็เห็นทาง เช่นเจ็กร้อง “อีย่า” ก็เพราะตัวสะกดนำไป คำที่เรียกกันในโทรศัพท์ว่า “อาโฮล” นั้นก็เป็นคำฝรั่งว่า “Hallo” ตัวสะกดนำไปเหมือนกัน ลางที่คำว่า เฮโล จะเป็น เฮลโล ก็ได้ ข้อที่ทรงสันนิษฐานว่า ลางที่จะมีคำเดิมเป็นภาษาอื่นมานั้น มีมูลไม่ใช่เหลวไหล

คราวนี้จะกราบทูลถึงคำว่า “ยาม” เคยตรวจค้นคำนี้มาแล้ว พบอย่างประหลาดใจ ที่สุด ท่านอธิบายไว้ว่า “ยาม” (คือ ยามะ) เป็นคำเดียวกับ “ยม” (คือ ยมะ) ยม หมายถึงพญายม ผู้เป็นเจ้าแห่งความตาย ยาม (เติมลากข้าง) หมายถึงผู้รับใช้ตาม คำสั่งของพญายมไปทำให้ตาย นั่นก็คือทหารตรงตัวเป็นคำที่ฟังได้ เวลาที่เรียกว่ายาม ก็คือเวลาที่เปลี่ยนทหารรักษาการ ตามที่เราเรียกว่า ย่ารุ่ง ย่าเที่ยง ย่าค่ำ จะเป็น ยามรุ่ง ยามเที่ยง ยามค่ำ เราจะพูดเพาๆ ไป เอาจามเป็นย่า หรือคำไทยเราจะมี ย่าอยู่ก็ไม่ทราบ หนังสือเก่าใช้คำซ้อนว่า “ย่ายาม” ก็มี แต่ที่พูดว่า ย่า ก็มี แต่ รุ่ง เที่ยง ค่ำ สาม กาลละเท่านั้น ส่วน ยามหนึ่ง สองยาม สามยาม ไม่มีใครพูดว่า ย่า ส่วนกลอนนั้นเคย ได้ยินพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงตรัสแล้วว่า เขาเอาไวบนประตูประโคมเมื่อเวลา ทหารเปลี่ยนยาม ก็ได้แก่ประโคมยามนั่นเอง แล้วยังจำชื่อกลอน ซึ่งเขาเรียกกันไว้ ได้ด้วย ว่าเขาเรียก “โน้ระบัต” จะเป็นภาษาอะไรก็ไม่ทราบ และประเพณีที่เอากลอน ไวบนประตู่ จะเป็นประเพณีเมืองไหน หรือทั่วไปในอินเดียก็ไม่ทราบ

ละมั่ง ทราบแน่ว่าเป็นกวางชนิดหนึ่ง ซึ่งปลายเขาแผ่แบนคุดำมือ แล้วแตก เป็นยอดสะพรังขึ้นไปคุดำมือ คำเครื่องเล่นเทศน์มหาพนกมีย่า “ละมั่ง เขามันตั้งเป็น นัวมือ” แต่มันจะชอบนอนปลักหรือไม่ยังไม่ทราบ ทราบแต่ว่าแคง อันเป็นวัวป่า ชนิดเล็ก เขว่ามันชอบนอนปลักเหมือนควาย ถ้าละมั่งชอบนอนปลักก็ได้แก่คำว่า “ผั่งคิน” แต่ “กินเพลิง” นั้น กินไม่ได้แน่ ถึงระมาคก็กินไม่ได้

ตามที่ทูลมาถึงเรื่อง “ยกทองล่องจวนเจตกลี” นั้น คีได้ทราบว่าเป็น “สมบัติล่องจวน” เป็นสมบัติของพินมเชิงลาย คำ “เจตกลี” ซึ่งทรงสันนิษฐานว่าจะเป็นชื่อตำบลที่ผ่านเข้าท่ามาก แต่ต้องตราไว้พิจารณาผู้อื่นเทียบเคียงต่อไปก่อน

พระเชษฐภคินีเป็นล้นเกล้า ที่ทรงพระเมตตาตรัสเล่าถึงพระธาตุเชิงชุมแห่งสกลนครให้ทราบเกล้า ตลอดไปถึง “อรดีนารายณ์เซ่งเวง” ด้วย ทำให้ “หุ้” ได้รับความรู้ใหม่ ว่าศรีวิชัยของเขมรแผ่เข้าไปถึงสกลนครด้วย พระธาตุเชิงชุมปรากฏว่าเป็นโครงเขมรก่อต่อนั้น ก็เป็นอย่างเดียวกันกับพระธาตุพนมที่เมืองนครพนม นั้นก็ก่อต่อโครงเขมรเป็นไทยไปเหมือนกัน ชื่อ “นารายณ์เซ่งเวง” ดูเหมือนเคยได้ยิน แต่จะเป็นอะไรอยู่ที่ไหนไม่ทราบเลย เมื่อได้ฟังพระคำรัสเล่าออกชื่อฟังแปลกหูก็อยู่ไม่ได้ได้เปิดพจนานุกรมภาษาเขมรออกดูค้นแต่ก็ไม่ได้เรื่อง จะเขาก็มีแต่เหลว แม้กระนั้นก็อดไม่ได้ ชื่อเมืองกุสินาราย คิดว่าไม่ใช่ชื่อเมืองที่พระเจ้าเข้านิพพาน น่าจะหมายถึงพระนารายณ์ ลางที่จะมีสถานพระนารายณ์อยู่ที่นั่น อย่างเดียวกันกับ “อรดีนารายณ์เซ่งเวง” ที่นครพนม คำ “กุสิ” ในเขวงนั้นเขาจะมีหมายอย่างไรหรือเปล่าก็ยังไม่ทราบถ้าคิดเขาแปลงคำนั้นก็คล้ายกับ “กุฎิ” ถ้าเป็น “กุฎินารายณ์” ก็เป็นได้ความเหมือนภาคเมื่อคิดภาคชื่อ “พระธาตุเชิงชุม” ก็เป็นความว่าที่ประชุมที่เชิงอะไรก็ไม่ทราบ สันนิษฐานว่าเชิงเขาอันจะขึ้นไปสู่สถาน “อรดีนารายณ์เซ่งเวง” นั้น

ในการที่จะเสด็จไปทอดพระเนตรเขาทำพิธีสราทธพรตถวายโปบแล้วจะมาตรัสเล่าประทานนั้นดีมาก อยากทราบอยู่ที่เดียวว่าเขาจะอย่างไรกัน ตั้งใจคอยฟังพระคำรัสเล่าประทานอยู่

ที่ในกรุงเทพฯ เวลานั้นมีเต็มไปทั่วงาน

เมื่อวันที่ ๑๗ ก็มีงานพระราชกุศล ๕๐ วัน ที่บ้านเจ้าพระยายมราช

วันที่ ๒๐ ที่ ๒๑ ที่ ๒๒ หมายถึงงานพระศพสมเด็จพระสังฆราชเจ้า วันที่ ๒๒ ที่ ๒๓ ที่ ๒๔ หมายถึงงานพระศพพระองค์เจ้าพิศมัย ตั้งได้ถวายไปพิมพ์กำหนดการมาให้ทราบฝ่าพระบาทแต่คราวก่อนแล้ว แล้วมีหมายส่งออกอีกว่าวันที่ ๒๔ ที่ ๒๕ มีงานพระราชกุศลพระอัฐิและพระอังคารสมเด็จพระสังฆราชเจ้าที่วัดราชบพิธ แล้วมีหมายออก

ขึ้นอีกว่าวันที่ ๒๒ ที่ ๒๓ มีงานพระราชกุศล ๗ วันที่พระศพทูลกระหม่อมหญิง
บนพระที่นั่งกุสุมหาปราสาท ทั้งใบพิมพ์หมายกำหนดการซึ่งได้ส่งมาถวายคราวนี้ด้วยแล้ว
เมื่อมีงานแขกล่าช้อนกันดังนี้ ทางปฏิบัติก็ต้องแปรไปไม่เหมือนหมายบ้าง คือวันที่ ๒๒ นั้น
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปขึ้นหอนิเพธก่อน วางพวงมาลาของหลวงแล้วมอบการ
พระราชกุศลให้เจ้าภาพทำ ส่วนคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปขึ้นพระที่นั่งกุสุม
ปฏิบัติการพระราชกุศล ๗ วัน ที่พระศพทูลกระหม่อมหญิงต่อไป นอกจากที่กราบทูลมา
แล้วนี้ ก็มีหมายสั่งงานรัชมงคลออกอีก กำหนดวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ และวันที่ ๑ ที่ ๒
มีนาคม มีรายละเอียดแจ้งอยู่ในใบพิมพ์ อันได้ถวายมาให้ทราบฝ่าพระบาทด้วยคราวนี้แล้ว
และทราบว่ายังมีงานอีก คงจะกราบทูลต่อไปนี้

วันที่ ๓ ที่ ๔ มีนาคม มีงานพระอัฐิพระองค์เจ้าพิศมัย กับทั้งสมเด็จพระพันวัสสา
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทุกขสัปตมวาร ที่พระศพทูลกระหม่อมหญิงด้วย วันที่ ๖ ที่ ๗
ที่ ๘ งานพระศพพระองค์หญิงอาภา วันที่ ๘ ที่ ๙ ที่ ๑๐ งานพระศพพระองค์เจ้ารุจา
วันที่ ๑๐ ที่ ๑๑ ที่ ๑๒ งานศพเจ้าจอมมารดาทับทิม วันที่ ๑๒ ที่ ๑๓ ที่ ๑๔
งานศพแม่ใหญ่ เทวกุล วันที่ ๑๔ ที่ ๑๕ ที่ ๑๖ งานศพเจ้าพระยาอภัยราชา วันที่ ๑๖
ที่ ๑๗ ที่ ๑๘ งานศพท่านผู้หญิงวรพงศ์ กับท่านผู้หญิงวงศานุประพัทธ์เข้าคู่ แต่
เจ้าพระยาร่วงศ์ขอลองงานศพท่านผู้หญิงไป อ้างเหตุรังเกียจเผ่าวันศุกร์ เพราะฉะนั้น
ก็เหลือแต่ศพเดียว วันที่ ๑๙ ที่ ๒๐ ที่ ๒๑ หยุตกรุขไทย วันที่ ๒๒ ที่ ๒๓ ที่ ๒๔
งานศพพระยาสุภกรณ์

ฝ่าพระบาทจะทรงสังเกตได้ ว่าแม้แต่งานหลวงก็ล่าช้อนกันอยู่มากแล้ว ช่ายังมี
งานปลีกส่วนชลยศักดิ์แถมเข้าอีกด้วย แต่แล้วเขาก็มีปรารภจะให้ไปทั้งนั้น ลางงาน
ก็จำต้องไปจริง ๆ รู้สึกว่าอายุมากถึงปานนี้แล้ว ดิฉันจะเหลือบ่ากว่าแรง

หนังสือเวรคราวนี้รู้สึกว่ายาวมากอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นปัญหาข้อใหม่ซึ่งตั้งใจว่าจะ
กราบทูลก็ต้องงด ระวังไว้คราวว่างต่อไปในวันหน้า

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ที่ ๒๒/๒๔๘๑



หม่ายกำหนดการ
พระศพสมเด็จพะราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์
กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร
กุฎาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๑

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๒๒	๑๗.๐๐ น.	สวคมนตรี สตั๊ปปกรณั เทศน์ สวคธรรมคาถา สตั๊ปปกรณั	พระที่นั่งคุสัต	เต็มยศ จุจจอมเกล้า
๒๓	๑๐.๓๐ น.	เลียงพระ เทศน์ สตั๊ปปกรณั		

นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รัับบัญชาคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ว่า การพระราชกุศล ๗ วัน พระศพสมเด็จพะราชปิตุจฉา เจ้าฟ้า
วไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร โปรดให้กำหนดดังต่อไปนี้

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มายัง พระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงวางพวงดอกไม้ ของหลวงที่หน้าพระศกสมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร แล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ ๒๐ รูป สวดพระพุทธมนต์จบแล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ ๒๐ รูปสดับปกรณ์ แล้วถวายอนุโมทนา ทรงจุดเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ จบแล้ว ทรงจุดเทียนบูชาธรรม พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา จบแล้ว ทรงประเคนไทยธรรมเครื่องบูชาถ้อยคำเทศน์ แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ ๕ รูปสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที คณะผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์มายังพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรง จุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ ๒๐ รูป ซึ่งสวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อนถวายพรพระ จบแล้ว ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว ทรงประเคน ไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วจุดเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวาย พระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ จบแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ทรงประเคนไทยธรรมเครื่อง บูชาถ้อยคำเทศน์แล้ว ทรงทอดผ้า พระสงฆ์ ๕ รูปสดับปกรณ์

การแต่งกาย

วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์ สวมสายสะพาย ราชอิสริยาภรณ์ จุลจอมเกล้า

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์ไว้ทุกข์ทั้ง ๒ วัน

สำนักพระราชวัง

หมายมา ณ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๑



ที่ ๒๓/๒๔๘๑

หม่ายกำหนดการ

พระราชกุศลทักษิณานุปทาน และพระราชพิธีรัชมงคล

พุทธศักราช ๒๔๘๑

วันที่	เวลา	รายการ	ที่	แต่งกาย
๒๘ กุมภาพันธ์	๑๗.๐๐ น.	ทักษิณานุปทาน สวคมนต์ เทศน์ สดับปกรณ์	พระที่นั่งอมรินทร์	เครื่องยศ อีสริย
๑ มีนาคม	๑๗.๐๐ น.	รัชมงคล ตั้งสมณศักดิ์ เจริญพระพุทธมนต์	พระที่นั่งอมรินทร์	เครื่องยศ อีสริย
๒ มีนาคม	๑๐.๓๐ น.	เลี้ยงพระ สมโภชราชสิริสมบัติ	พระที่นั่งอมรินทร์	ปรกติ เหยียญ

นายกรัฐมนตรี้ ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับบัญชาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า การพระราชกุศลทักษิณานุปทาน และการพระราชพิธีสมโภชราชสิริสมบัติรัชมงคล ป็นไปรคให้กำหนดคั่งต่อไป

ทักษิณานุปทาน

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พนักงานเตรียมการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง เชิญพระโกศพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการีขึ้นประดิษฐานเหนือพระราชบัลลังก์ ภายใต้้นพญาลมहाเศวตฉัตร ประกอบด้วยเครื่องขัตติยราชูปโภค และเชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารคู่พระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐานบนพระที่นั่งบุษบกมาลา

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคม พระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมราชบุพการีแล้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระสงฆ์ ๘๕ รูป สวดพระพุทธมนต์จบแล้วทรงจุดเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายพระธรรม เทศนาถ้อย ๑ จบแล้ว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม แล้วทรงทอดผ้า พระสงฆ์ ทั้งนั้นสดับปกรณ์พระบรมอัฐิเป็นคราว ๆ จนครบจำนวนพระบรมอัฐิ แล้วถวายอนุโมทนา

รัชมงคล

วันที่ ๑ มีนาคม พนักงานเตรียมการพระราชพิธีรัชมงคล ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงประเคนสัญญาบัตรเครื่องสมณศักดิ์และไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ซึ่งจะรับพระราชทานฐานันดรศักดิ์ใหม่ พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญพุทธมงคลคาถา ชาวพนักงานประโคมฆ้องชัยเครื่องดุริยางค์เสร็จแล้ว พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ใหม่ถวายอนุโมทนา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการ สมเด็จพระสังฆราชถวายศีล แล้วประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการทองน้อยบุษราคัมภักดิ์ อาลักษณ์อ่านประกาศการพระราชพิธีรัชมงคล พระสงฆ์ ๒๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์

วันที่ ๒ มีนาคม เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มายังพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงจุดธูปเทียน

เครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปแล้ว สมเด็จพระสังฆราชถวายศีล พระสงฆ์ถวายพรพระ
จบแล้ว ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์ ๒๐ รูปรับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว ทรงประเคน
ไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ทรงจุฑารูปเทียนเครื่องนมัสการทอญ้อยบุชาราชกฤ-
ภักษ์ แล้วทรงจุฑารูปเทียนเครื่องสังเวศ โหระอ่านประกาศสังเวศเทวคาแล้วพราหมณ์เบิก
แว่นเวียนเทียนสมโภชราชสิริสมบัติ พนักงานประโคมสังข์บันเทาะว้องชัย แตรทอง
แตรฝรั่ง เครื่องดุริยางค์ กรณีกرب ๓ รอบแล้ว พราหมณ์เจิมนพปฎลมหาเศวตฉัตร
โหระผูกผ้าสีชมพู

การแต่งกาย

วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์

วันที่ ๑ มีนาคม แต่งเครื่องแบบครึ่งยศ ประดับราชอิสริยาภรณ์

วันที่ ๒ มีนาคม แต่งเครื่องแบบปกติ ประดับเหรียญราชอิสริยาภรณ์

งคการไว้ทุกข์ในงานพระราชกุศลและพระราชพิธี

สำนักพระราชวัง

หมายมา ณ วันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๔๑

×

×

×

บ้านชินนามอน ปันัง

วันที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑

ทูล สมเด็จพระนริศ ๖

หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์เวรฉบับลงวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ แล้ว

หม่อมฉันจะทูลสนองเรื่องเสด็จไปในงานก่อน ได้เห็นพระรูปฉายในหนังสือพิมพ์
เมื่อเสด็จไปในงานพระศพสมเด็จพระสังฆราช สังเกตพระรูปโฉมทรงสมบูรณ์ที่อยู่รู้สึก
ยินดี แต่เห็นทรงเครื่องประดับราชอิสริยาภรณ์ รวมกันน้ำหนักระหว่างน้อยก็สงสาร ถึงจะ
ไม่ต้องแต่งเต็มยศ เมื่องานเริ่มมีต่อ ๆ กันไป ถ้าเสด็จไปช่วยเต็มตำราแต่ละงานต้อง
เสด็จไปวันทำบุญหน้าศพวัน ๑ วันเผาศพวัน ๑ เป็นงานละ ๒ วัน การที่ไปนั้นยังต้อง
เสด็จไปเข้าหมู่คนเคลื่อนกลุ้มและต้องไปนั่งเบ้นเปลื้องกำลังทุกงาน หม่อมฉันอยากจะ

ทูลขอให้เสด็จไปแต่วันเผางานละวันเดียว วันทำบุญหน้าศพโปรดให้ชายงั่วหรือใครเชิญ พวงมาลาไปวางต่างพระองค์จะดีกว่าเสด็จเอง ถึงงานหน้าพระศพทูลกระหม่อมหญิงก็ควรเสด็จไปแต่ตอนเย็นวันเดียว พิจารณาคู่ก็เห็นจะไม่มีใครติเตียนเพราะเคารพต่อพระชันษาแก่ชราอยู่ทั่วไป

เรื่องชื่อเมืองกุสินารายในมณฑลอุดร (หรืออีสาน) ที่ทรงปรารภนั้นหม่อมฉันพอจะทูลอธิบายได้ ด้วยมีในหนังสือพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ (หน้า ๓๖๒) ว่าโปรดให้ยกบ้าน “กุจ-ฉิ-นารายณ์” เป็น “เมืองกุฉินารายณ์” (มิใช่กุสินาราย) และมีในพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ (หน้า ๓๗๓) ว่าโปรดยกให้ “บ้านแร-กุดลิง” (บางแห่งเขียนว่า “กุกูลิง”) เป็น “เมืองวานรนิวาส” หม่อมฉันทราบเมื่อขึ้นไปมณฑลอุดร คำว่า “กุก” นั้น หมายถึงอยู่ริมลำน้ำด้วยทั้งนั้น

กลองโนบัตของมลายู ฝรั่งเรียกว่า State Drums หม่อมฉันได้เคยเห็นที่เมืองไทร เขาเอามาประโคมรับเสด็จสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงครั้ง ๑ มีกลอง ๒ ใบกับปี่เลา ๑ รวมกันเป็นชุด ประโคมที่หน้าบะไลบะชา (คือหน้าท้องพระโรงของสุลต่าน) เขาบอกว่าเอาออกประโคมต่อเป็นงานใหญ่ ตัวกลองเป็นอย่างขึ้นหนังกรึงแน่นเช่นกลองละคร แต่รูปเป็นกลองสั้น (อย่างกลองนำหน้าแถวทหาร) มีสายแถบต่อจากกลองไปคล้องห้อยคอคนที่ตีด้วยไม้ ๒ อันอย่างกลองนำทหาร ปี่ก็เป็นอย่างปี่ชวานั้นเอง ชาวประโคมแต่งตัวหรูหราแต่เสียงประโคมโนบัตไม่ดังเท่าไค้ก ทูลอธิบายถึงกลองโนบัต เกิดประหลาดใจด้วยทางเมืองเชียงใหม่ก็มีเครื่องประโคมทำนองเดียวกันสำหรับขึ้นหลังช้างนำเจ้าเชียงใหม่ มีกลองผูกสายห้อยอย่างเดียวกันกับกลองโนบัตมลายู ขนาดกลองก็เท่า ๆ กัน ผิดกันแต่ตีด้วยไม้อันเดียว ใบ ๑ กับ “โนน” คือเอาปลายงาช้างตัดยาวสักคืบ ๑ เจาะรูติดลิ้นโลหะสำหรับเป่าที่ตรงกลางอัน ๑ กับฆ้องโหม่งใบ ๑ เรียกรวมกันว่า “กลองมงคล” หรืออะไรหม่อมฉันคล้ายคลึงคลาไปเสียแล้ว เกิดความคิดขึ้นมาว่าเครื่องประโคมด้วยกลองกับปี่ เช่นกลองโนบัตก็ดี กลองแขกและกลองมลายูก็ดี กลองมงคลก็ดี แม้จนถึงกลองชนะก็ดี น่าจะมาแต่ครูเดิมเดียวกันและเป็นของสำหรับประโคมเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าแผ่นดินทั้งนั้น กลองเดี่ยว ดังกตาม แชนกก็ตาม เป็นของอีกประเภทหนึ่งต่างหาก สำหรับ

แต่ให้ส่งเสียงดัง เช่นกลองวินิจฉัยเภา ก็สำหรับแต่ให้เสียงดังเข้าไปถึงพระกรรมเมื่อเสด็จประทับอยู่ในพระราชมนเทียร เป็นต้น

งานศราทธพรตที่พวกโรมันคาทอลิกทำถวายโป๊ปนั้น ไม่น่าทูลพรรณนาเพราะตัวพิธีเหมือนอย่างทำผัศพ คือตั้งต้นบาทหลวงผู้เป็นประมุขทำพิธีมาส Mass ก่อน เช่นกับพราหมณ์ทำอัมมสูตรอันต้องทำเป็นเบื้องต้นของการพิธีทุกอย่างหมด เมื่อทำพิธีมาสแล้วมีเทศนาถ้อย ๑ จึงทำพิธีศราทธพรต ต่อไปก็ไม่มีอะไรนอกจากพวกบาทหลวงที่ทำพิธีมายืนตรงหัวหุ่นหีบศพซึ่งตั้งไว้บนชั้นกลางวิหาร แกว่งกระถางเครื่องเผาเนื้อไม้ให้ควันไปถึงหีบและโปรยน้ำมนต์ไปที่หีบ สมมติว่าเป็นการล้างบาปให้โป๊ป พิธีการศพใดๆ ก็ทำอย่างเดียวกัน คราวนี้มีแปลกแต่ทำหุ่นรูปมงกุฎโป๊ปตั้งไว้บนหลังหีบและติดพระรูปของโป๊ปไว้ข้างปลายหีบ กับแต่งห้อยแถบผ้าคำมีรูปมงกุฎโป๊ปที่หน้าวิหารและปักธงโป๊ปสีขาวกับสีเหลืองต่อกันไว้บนหลังคามุขทางข้างวิหารทำพิธีราวสักนาฬิกาหนึ่งก็เสร็จ

หม่อมฉันเคยทูลว่าในหมู่คนที่บิณฑิไม่มีอะไรสนุกพอจะไปดูให้หย่อนใจได้ หนึ่งนายก็ยังมั่วแต่เรื่องที่บำรุงราศจริตอยู่เป็นพัน เดือนมีบริษัทฝรั่งมาเล่นระบำให้คนดูพวกหนึ่งว่าคนเล่นถึง ๑๐๐ คน เรียกค่าที่นั่งชั้นที่ ๑ ถึง ๓ เหรียญ พอหม่อมฉันเห็นภาพแถลงการณ์ในหนังสือพิมพ์ก็สนอยากดู ได้ตัดรูปแถลงการณ์ถวายมาทอพระเนตรด้วย.

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

จ. ๒๖ ทรงพระกรุณา

x

x

x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๘๑

กราบทูล สมเด็จพระยาตำราญ ๖ ทราบฝ่าพระบาท

ได้รับลายพระหัตถ์เวยร ลงวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ นั้นแล้ว ผิดหวังที่ตั้งใจคอยฟังพระคำรัสเล่า ถึงเขาทำศราทธพรตถวายพระโป๊ป แต่เผอิญเป็นงานอย่างบ้านนอก ไม่มีอะไรหรูหราที่ควรตรัส ก็เป็นอันต้องระงับไปอยู่เอง

สัมพัทธ์กันนั้น ไม่จำเป็นต้องทรงพระวิตกที่จะส่งเข้าไปประทานมากนัก แม้ได้ช่อง
ที่มีพวกเราจะกลับ จะโปรดฝากให้นำไปประทานนั้นควรอยู่ ถ้าเป็นพวกอื่นเช่นฝรั่งที่ทรง
รู้จักเป็นต้น ถึงว่าเขาจะกลับทางรถไฟก็ไม่ควรประทานฝากเข้าไป ด้วยเป็นการลำบาก
แก่เขาที่เขาจะต้องนำไปส่ง ให้เป็นการได้ประทานอย่างง่ายสะดวก ดีกว่าที่จะได้ประทาน
อย่างยากเย็น ด้วยเป็นประโยชน์ไม่คุ้มกัน

คราวนี้ว่างๆจะกราบทูลปัญหาสองสามข้อที่คิดไว้ แต่สำหรับทรงเล่นสนุกๆเท่านั้น

ปัญหาที่ ๑ ลองประกอบโกศใส่ศพกับโกศใส่กระดูก เป็นของสิ่งเดียวกันหรือ
มิใช่ ตามสังเกตเห็นผิดกัน ลองประกอบโกศศพนั้นอ้วนเตี้ย สันฐานไปทางมณฑป โกศ
กระดูกนั้นผอมสูง สันฐานไปทางกล่อง เช่นกล่องพระสุพรรณบัฏ กล่องพระราชสาร
และกล่องดวงใจทศกรรฐ์ ซึ่งเขาเขียนไว้ที่ฝาผนังเป็นที่สุด ตัวลองประกอบโกศศพกับ
โกศอัฐินั้นมีลักษณะเหมือนกัน คือมีสี่เหลี่ยมเจียมมุม (ไม้สิบสองก็อยู่ในพวกนี้หากทำ
ประณีตไปเท่านั้น) และมีแปดเหลี่ยม มีกลม (อย่างมณฑปนั้นเกิดขึ้นทีหลังไม่นับเข้าด้วย)
แต่ฝานั้นมีลักษณะน้อยกว่ากันไป ลองประกอบโกศศพมีฝาเป็นหลังคายอด เป็นมงกุฎ
และเป็นปริก แต่โกศกระดูกนั้นไม่มียอดที่เป็นหลังคา อันนี้ถ้าไปสมกันเข้ากับที่สังเกตเห็นว่า
โกศกระดูกรูปเหมือนกล่อง ไม้ไผ่เรือน จึงไม่มีหลังคา ลองประกอบโกศศพเหมือนมณฑป
ฝาจึงได้มีหลังคา เพราะมาแต่เรือน ฐานที่รองก็ช่วยอีกด้วย คือเบญจอันมีลักษณะ
เป็นฐาน มีพนักกันกับซุ้มเหมือนกันกับฐานพระพุทธรูป (โบโรพุทธรูป) เว้นแต่ไม่มีกระได
เท่านั้นเพราะเล็ก ยิ่งแสดงให้เห็นปรากฏขึ้นอีกว่าลองประกอบโกศศพนั้นได้แก่มณฑป
ทั้งชั้นแว่นฟ้าก็ต่อเตยกระจากซ้อนกัน เป็นช่องมาทีหลัง เมื่อรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ใส่ศพแล้ว
จับอะไรก็เอาเข้าไปสุดแต่ง่าย เป็นน่าประหลาดใจที่ว่าโกศศพนั้นมาแต่ไหน ดูเหมือนว่า
จะเป็นของใหม่ แล้วใช้ใส่แต่เจ้า นอกนั้นใช้หีบ (แม้แต่พระพุทธรูปเจ้าอันนับว่าสูงที่สุดแล้ว
เห็นเขียนรูปภาพกันก็ใส่หีบ) ส่วนกระดูกนั้นใส่โกศทั่วไปไม่ใช้หีบเลย เพราะเหตุทั้งหลาย
เช่นพรรณามาแล้วนั้น จึงเป็นเหตุให้สงสัยว่าโกศศพกับโกศกระดูกจะเกี่ยวเนื่องกัน
หรือหาไม่

ปัญหาที่ ๒ การแต่งตั้งเข้าเฝ้าเป็นแบบอย่างมาแต่ไหน แต่แรกนั้นก็เห็นประเพณีมาแต่อินเดีย แต่สืบมาก็หาใช่ไม่ ที่นั่นเขาไม่ได้แต่งตั้ง แม้มันมีอุปการะก็สืบไม่มีแต่งตั้งเหมือนกัน

ปัญหาที่ ๓ การแต่งตั้งข้าราชในการศพ เป็นประเพณีมาแต่ไหน แต่งกันรู้เอาอย่างฝรั่งมา ส่วนหนึ่งขานันเดิมก็ว่าเอาอย่างจีน แต่ได้สอบถามพระเจนจันทรกลายเป็นไม่ใช่ ว่าประเพณีจีนไว้ทุกข์ เขานุ่งผ้าป่าน (สีเหลืองเทา) ไม่ใช่ขาว ทั้งนั้นก็ไม่ได้สมจริง ด้วยได้เคยเห็นพระยารัษฎา (ชิมบ) ไว้ทุกข์ให้แก่นารดา สวมเสื้อกางเกงผ้าป่านและที่ปลายมือปลายเท้าซึ่งควรจะเล็มก็ไม่เล็มด้วย ปลอยไว้ให้ทะลุรุกรูย เป็นที่ว่าครองอยู่จนยับเยิน เมื่อเช่นนั้นก็เหลือแต่สงสัยไม่แจ้งว่ามาทางไหน จนเมื่อทูลกระหม่อมชายเสด็จไปเที่ยวอินเดีย ทรงพระเมตตาส่งสมุครูป ๓๗ มหัล ในเมืองอากรา อันมีหนังสืออธิบายอยู่ในนั้นเล็กน้อยไปประทาน มีปรากฏว่า พระเจ้าฉ่าห์ชะห่าน (Shahzahan) ทรงขาวไว้ทุกข์ประทานพระอัครมเหสี ซึ่งพระศพอยู่ใน ๓๗ มหัล นั้น ทำให้จับเอาใจว่าหรือการนุ่งขาวของเรา จะรับเอาประเพณีอาหรับในอินเดียมาดอกระมัง ตามที่คิดเช่นนั้นก็เพราะเห็นพวกฮินดูเจ้าของประเทศเขาย่อมนุ่งขาวกันอยู่เป็นปกติ ไม่ใช่สัญญาไว้ทุกข์แต่ก็เพียงสงสัยเท่านั้น ไม่ตัดสินใจลงไปเป็นแน่ได้ อาจมาทางอื่นก็ได้

ปัญหาที่ ๔ ถนนสีลม อีกชื่อหนึ่งทางปากถนนตรงจากหัวลำโพงเรียกว่า ศาลาแดง สีลมอยู่ที่ไหน ศาลาแดงเป็นศาลาอะไรอยู่ที่ไหน อะไรแดง ไม่เคยเห็นและไม่เคยทราบเลย ฝ่ายพระบาทจะได้ทรงทราบและตรัสชี้แจงให้เกล้าได้บ้างหรือไม่

เมื่อวันที่ ๒ เดือนนี้ เข้าไปพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยในการพระราชพิธีรัชมงคล มีการซึ่งมากออกไปกว่าที่มีในหมายกำหนดการ อันได้ส่งมาถวายอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะกราบทูลให้ทรงทราบ คือเมื่อเวียนเทียนแล้วมีพนักงานเชิญพระราชลัญจกร สำหรับพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ทำใหม่ ซึ่งรองพานตั้งไว้ที่เตียงลาพระที่นั่งเศวตฉัตรเป็นการฉลอง เข้าไปถวายประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้ทรงจิม เขาว่าพระราชลัญจกรนั้นแกะเป็นรูปพระโพธิสัตว์ปัทมปาณี คือตรารูปพระโพธิสัตว์ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงบัญญัติขึ้นเป็นตราสำหรับพระราชวงศ์สืบ

จะกราบทูลแด่เป็นรายงานให้ทรงทราบว่า เมื่อกลับจากพระบรมมหาราชวังวันนั้น ผ่านร้านขายแผนที่ที่เชิงสะพานช้างโรงสี นักขนิมาได้ถึงเกร็ดใหญ่ จึงแวะเข้าไปหาแผนที่ ก็ได้สำเร็จสมดังประสงค์ ได้ที่หมายในนั้นตามที่กล่าวปรากฏในราชพงศาวดาร มีหมู่บ้าน ไก่เตี้ยอยู่ใต้สามโคก มีหมายวัดลงไว้ในหมู่บ้าน แต่ไม่ได้จดชื่อวัดไว้ แม้กระนั้นก็ไม่มีสงสัยอะไร ชื่อวัดก็ต้องเหมือนชื่อหมู่บ้าน จะเขียนแผนที่มาถวายให้ทอดพระเนตร ในวันนั้น ที่สนธิฐานทูลมาก่อน ว่าเชียงรากน้อยกับเชียงรากใหญ่ เห็นจะติดต่อกัน เป็นแม่น้ำอ้อมนั้นผิด ที่แท้เป็นคนละลำไม่ติดต่อกัน ต่างก็ยื่นเข้าไปในทุ่งแยกไปหลาย สาขา แต่ว่าชาติเป็นห้วงเป็นตอน กลายเป็นบึงเป็นหนองระกะไป จะเป็นลำน้ำไปติดต่อกับอะไรที่ไหนก็ไม่ได้พิจารณา เพราะว่าไม่ใช่ประโยชน์ที่จะพึงพิจารณา

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม



วิวัฒนาการของศิลปอินเดียแบบอมราวตี

ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงแปล

(ต่อจากนิพนธ์สารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่มที่ ๓)

นอกไปจากผ้าโพกศีรษะแล้ว ก็มีหมวกทรงกระบอกสูงที่เรียกว่า กิริตา (kiritā) (รูปที่ ๗๕) หมวกแบบนี้อาจใช้กำหนดอายุเวลาได้ เพราะเหตุว่ามีอยู่ที่นาการชุนโกณฑะ และยิ่งพบมากขึ้นไปอีกในศิลปแบบคุปตะและบัลลวะ ในประติมากรรมที่อมราวตีและนาการชุนโกณฑะ หมวกแบบนี้เป็นมาลาของพระอินทร์โดยเฉพาะ

ทรงผมสตรี

ทรงผมสตรีมีอยู่หลายแบบ แต่มีเพียง ๒ แบบเท่านั้นที่อาจใช้กำหนดอายุเวลาได้ คือแบบที่คลุมด้วยผ้าเรียบติดกับศีรษะ เพราะเหตุว่าแบบนี้คล้ายกับทรงผมที่สถูปที่ ๑ ที่สาญจี และทรงผมที่มีเครื่องประดับอยู่ข้างบน แบบหลังนี้คล้ายกับที่นาการชุนโกณฑะ

ทรงผมคลุมด้วยผ้าเรียบติดกับศีรษะ (รูปที่ ๗๖) ประกอบด้วยชายผ้าห้อยไปทางด้านหลัง และทางด้านหน้าผ้านี้ติดอยู่กับหน้าผากและมักมีวงเหรียญทำด้วยเพชรพลอยติดอยู่กลางหน้าผากด้วย ทรงผมแบบนี้เป็นลักษณะที่ภารหุตและสาญจีคือ

ชายผ้าห้อยไปทางด้านหลัง แต่ผ้าบนศีรษะที่อมราวตีนี้ไม่ได้หนวและคลุมผมทั้งหมดเหมือนกับที่ภารหุตและสาญจี กลับค่อนข้างบางและเปิดให้เห็นหนัง ๒ ข้าง

ในศิลปแบบอมราวตี ยกเว้นภาพสลักที่ชัคคัยเปฏะ ทรงผมแบบคลุมด้วยผ้าหนาก็ไม่ปรากฏ แต่ทรงผมที่คลุมด้วยผ้าเรียบติดกับศีรษะและเปิดหนัง ๒ ข้างนี้ก็มีอยู่บ่อย ๆ คงจะเห็นได้จากเทพธิดาซึ่งนั่งอยู่บนลายพวงมาลัยและสวมสร้อยคอที่ห้อยตกลงมาหว่างต้นคอจนกำไลขาข้างชัคคัย (รูปที่ ๖๗)

ทรงผมแบบนี้มีอยู่ที่สาญจี แต่ไม่ปรากฏมีทั้งที่นาการชุนโกณฑะหรือในศิลปแบบคุปตะ เหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าภาพสลักที่อมราวตีซึ่งมีทรงผมแบบนี้คงค่อนข้างเก่า

ทรงผมแบบนี้ย่อมไม่อาจปะปนกับอีกแบบหนึ่งซึ่งมีชายผ้าห้อยลงมาข้างหลังเช่นเดียวกัน แต่ผ้าบนนี้ก็อยู่ก่อนไปทางด้านหลังของศีรษะมากและยังมีหมวกทรงกลมเป็นรูปก้านชดประกอบด้วย (รูปที่ ๗๗) หมวก



75



76



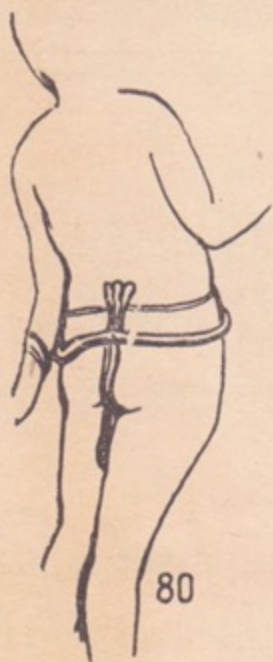
79



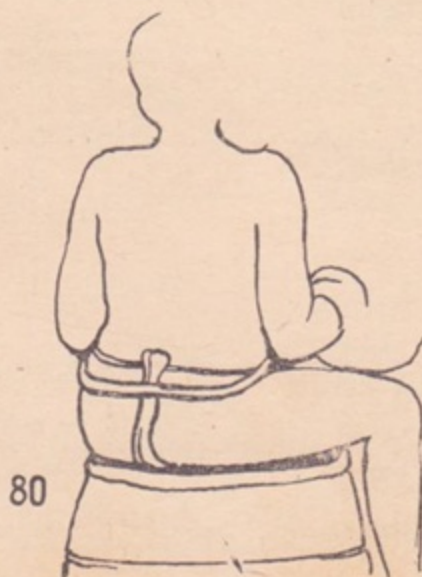
77



78



80



80



81

ทรงกลมนี้ประกอบด้วยเครื่องเพชรพลอยเป็นรูปดอกบัว (รูปที่ ๗๔) เราจึงอาจกำหนดอายุเวลาได้ เพราะเหตุว่ามีลักษณะคล้ายกับที่นาการชุนโกณฑะมาก

ทรงผมอีกแบบหนึ่งมีเครื่องประดับประกอบด้วยผ้าแผ่นยาวแคบหรือบิดเป็นเกลียวพันอยู่โดยปล่อยให้เห็นผมและข้างบนมีปมก่อนข้างเรียบ ทำรูปคล้ายพระจันทร์ข้างแรม (รูปที่ ๗๕) รูปพระจันทร์ข้างแรมนี้มีวงกลมอยู่ข้างบนอีกต่อหนึ่ง ทรงผมแบบนี้มีอยู่เสมอที่นาการชุนโกณฑะ และในภาพสลักที่อมราวดีซึ่งมีลวดลายที่เจริญมากแล้ว ทรงผมแบบนี้ไม่เคยปรากฏในศิลปแบบภารตและสาณจี หรือที่มธุรา ดังนั้นจึงเป็นลักษณะโดยเฉพาะในตอนปลายของศิลปแบบอมราวดี

เครื่องแต่งกาย

เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายนี้ไม่มีอะไรจะกล่าวได้มาก ลักษณะที่น่าสนใจที่สุดในเครื่องแต่งกายบุรุษและสตรีคือริ้วผ้า ในภาพสลักบางแผ่นริ้วผ้าแสดงโดยเส้นคู่ (รูปที่ ๖๔) ที่การหุค ริ้วผ้าแสดงโดยเส้นคู่ไม่เคยปรากฏเลย ที่สาณจีมีอยู่บ้างแต่เป็นจำนวนน้อย ริ้วผ้าเป็นเส้นคู่มีอยู่บ่อยๆ ที่ชัคคัยเปฏะและที่มธุรา รวมทั้งมีอยู่อย่างชัดเจนบนเครื่องแต่งกายของสตรีถือ

แสที่ที่ทรกังก (Dīdargaṅg) ซึ่งอยู่ในศิลปแบบมธุราคัวย ริ้วผ้าเส้นคู่ไม่เคยปรากฏเลยในเครื่องแต่งกายที่นาการชุนโกณฑะหรือในภาพสลักส่วนใหญ่ที่อมราวดี ดังนั้นเมื่อริ้วผ้าแสดงโดยเส้นคู่ปรากฏขึ้นที่อมราวดี เราจึงอาจกล่าวได้ว่าภาพสลักแผ่นนั้นอยู่ใกล้เคียงกับภาพสลักที่มธุรา ยิ่งกว่าภาพสลักที่นาการชุนโกณฑะ

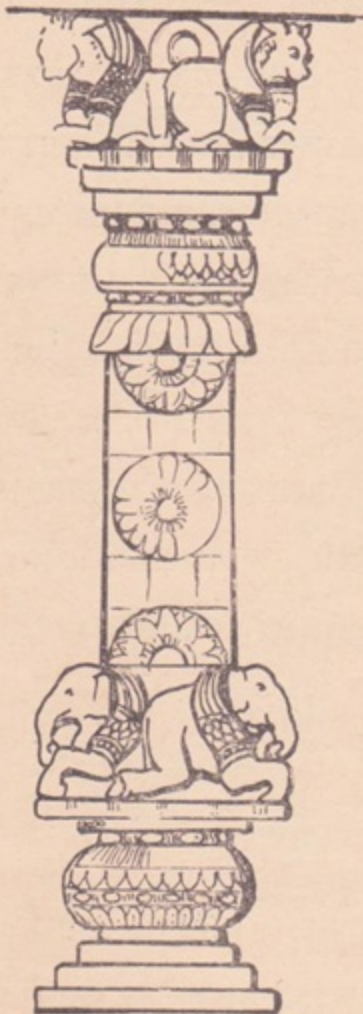
เราอาจกำหนดอายุของภาพสลักบางแผ่นซึ่งไม่มีวิวัฒนาการของลวดลายได้จากริ้วผ้าบนเครื่องแต่งกายที่แสดงโดยเส้นคู่เหล่านี้

เข็มขัด

ในบรรดาเข็มขัด ก็มีอยู่ ๒ แบบที่อาจกล่าวถึง เพราะเหตุว่าใช้กำหนดอายุเวลาได้

แบบหนึ่งใช้สำหรับบุรุษและมองเห็นทางด้านหลัง เป็นเส้นเชือกคาดอยู่บนเอว ตัดกับเส้นเชือกอีกเส้นหนึ่งซึ่งสอดขึ้นมาใต้ขา เส้นเชือกเส้นหลังนี้เลยผ่านเส้นเชือกที่คาดอยู่บนเอวขึ้นไปเล็กน้อย (รูปที่ ๔๐) เราอาจเรียกเข็มขัดแบบนี้ว่า “เส้นเชือกตัดกัน” ได้

เข็มขัดอีกแบบหนึ่งเป็นของสตรี ประกอบด้วยสายไข่มุกหลายสายและมีชายผ้าสั้น ๆ ห้อยอยู่ข้างหน้า (รูปที่ ๔๑)



82



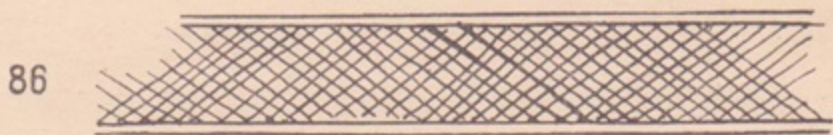
83



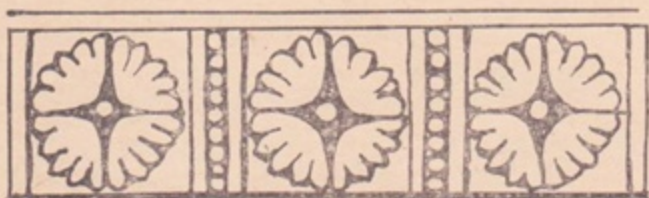
84



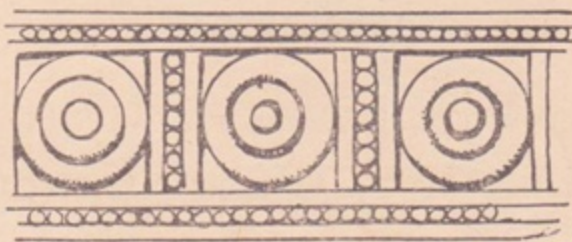
85



86



87



88



เข็มขัดทั้ง ๒ แบบนี้ไม่เคยปรากฏเลย
ในศิลปแบบภารตและสาณจิ ดังนั้นเรา
จึงอาจสมมติได้ว่าภาพสลักในศิลปแบบ
อมราวดีที่มีเข็มขัดทั้ง ๒ แบบนี้สลักอยู่คง
ไม่ได้อยู่ในสมัยต้น ๆ

ลวดลายเครื่องประดับต่าง ๆ

ลวดลายเครื่องประดับอื่น ๆ ก็น่าสนใจ
เพราะเหตุว่าอาจใช้แสดงกำหนดระยะเวลา
เดียวกันหรือแสดงความเกี่ยวพันระหว่าง
ภาพสลักต่าง ๆ ตลอดจนอาจใช้กำหนดอายุ
เวลาด้วย ลวดลายเครื่องประดับเหล่านี้
ได้แก่

เสათับบัวหัวเสาและฐานเป็นรูปแฉ-
กัน (รูปที่ ๔๒) เสาแบบนี้คล้ายกับที่สาณจิ
และชัคคัยเปฏฐะ

ปีกสัตว์ มีส่วน ๑ ประดับด้วยเกล็ด
เช่นเดียวกับที่สถูปที่ ๑ ที่สาณจิ (รูปที่ ๔๓)

เส้นโค้งประกอบด้วยลายดอกไม้
เล็ก ๆ ครึ่งดอก (รูปที่ ๔๔) เส้นบาง ๆ
นี้มักโค้งไปตามส่วนบนของภาพสลักที่
แสดงรูป “วีรจาลอง” ซึ่งมีวงกลมรูป
เหรียญสลักบนแต่เพียงแถวเดียว และใน
ความเจริญขั้นต่อมาอีกของรูป “วีรจาลอง”
นี้ เส้นโค้งนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
ภาพสลักแผ่นต่าง ๆ ในศิลปแบบอมราวดี
ที่ค่อนข้างเจริญแล้วได้เป็นอย่างดี

ลายเส้นเฉียงมีรอยตัว (รูปที่ ๔๕)

ลายเส้นเฉียงมีรอยตัวนี้ คือลายแผ่น
แถบ ๆ ประกอบด้วยเส้นเฉียงสลักหรือ
เพียงแต่ขีดเป็นรอย เส้นเฉียงนี้ทำท่าคล้าย
กับว่าจะย้อนกลับและมีรอยตัวอยู่ที่ปลาย
เส้นเฉียงมีรอยตัวนี้ปรากฏอยู่บนเสากลม
ของรูปโคธระจำลองและบัลลังก์ ลายนี้
สำคัญมากที่นาการชุนโกณฑะ เพราะเหตุว่า
เป็นลายที่นิยมกันมากลาย ๑ และทำให้
ภาพสลักที่นาการชุนโกณฑะมีลักษณะพิเศษ
โดยเฉพาะ ลายเส้นเฉียงมีรอยตัวทั้งที่
อมราวดีและนาการชุนโกณฑะย่อมปรากฏ
อยู่กับลวดลายที่วิวัฒนาการไปจนถึงขั้น
สุดท้ายแล้ว หรือมีฉะนั้นก็เป็นขอบของรูป
เหรียญที่ไม่มีลวดลายที่วิวัฒนาการอื่น ๆ
หรืออยู่แต่ละค้ำของภาพสลัก ลาย
เส้นเฉียงมีรอยตัวนี้ไม่เคยปรากฏเลยกับ
ลวดลายที่เจริญอยู่ในขั้นต้น ดังนั้นการ
ปรากฏมีลายนี้บนภาพสลักแม้ว่าจะไม่มี
ลวดลายอื่น ๆ ที่วิวัฒนาการมาแล้ว เราก็
อาจกล่าวได้ว่าภาพสลักแผ่นนี้อยู่ในตอน-
ปลายของศิลปแบบอมราวดี

ลายตาราง (รูปที่ ๔๖) ลายนี้ปรากฏ
อยู่ในสมัยที่เจริญขึ้นแล้ว ประกอบด้วย
เส้นเล็ก ๆ ตัดกัน มีปรากฏอยู่ภายใน
กุกุ บนเสากลม บนชายผ้ารูปใบไม้เหนือ
ศีรษะ ฯลฯ

ลายสลักเป็นแนววงกลมเล็ก ๆ หรือ
ลายดอกไม้เล็ก ๆ ชนิดหนึ่ง (รูปที่ ๔๗ และ
๔๘) วงกลมเล็กๆหลายวงซ้อนกันหรือลาย
ดอกไม้เล็ก ๆ ชนิดหนึ่งเหล่านี้ มีเสาเล็ก
ประดับด้วยลายลูกประคำคั่น ลายเช่นนี้
มีอยู่เสมอที่อาคารชุนโกณฑะ แต่ไม่เคย
มีอยู่เลยในศิลปะแบบภารตและสาณูจีหรือ

ทิมดูรา ลายนี้ไม่สมควรปะปนกับลายอีก
ชนิดหนึ่งซึ่งประกอบด้วยลายดอกไม้เล็ก ๆ
หรือลายดอกไม้สี่กลีบใหญ่มีกลีบเล็ก ๔ กลีบ
แซม (รูปที่ ๔๙) ลายหลังนี้มีที่สาณูจีและ
มีอยู่ตลอดในศิลปะแบบอมราวตี ทั้งนี้จึง
ไม่อาจใช้กำหนดอายุเวลาได้.

(ยังมีต่อ)



ตำนานสิงหนวัติกุมาร

ฉบับสอบค้น

มานิต วลิตโกคม

(ต่อจากนิชสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๓)

หนังสือเรื่องนี้อาจจะต่างจากเรื่องในทำนองเดียวกันกับของท่านผู้อื่น แต่เพราะเป็นการค้นคว้าและคิดเห็นของท่านผู้เขียนอีกแนวหนึ่ง จึงขอนำเสนอแต่ผู้สนใจเพื่อพิจารณา

บ.ก.

ความเดิม

๕๖. ส่วนพระยาอชุตราชเจ้ามหา
กษัตริย์ก็กระทำทักษิณไหว้นบเคารพยำยัง
พระมหาธาตุเสร็จแล้ว ก็พาเอารพล
สกลโยธาเสด็จมาสู่เมืองโยนกนครไชยบุรี
ราชธานีศรีช้างแส่นที่อยู่แห่งตน แล้วกระ
ทำบุญไปปมิได้ขาดแล

๕๗. ศักราช ๒ ตัว ปีระวายสัน
เดือน ๗ เพ็ญวันอาทิตย์ ครึ่งนั้นมหา
กัจจายนเถระเจ้าก็อธิษฐานเอาธาตุกระดูก-
ตาตุ่มพระพุทธรเจ้ากาฬาสัตตบัพณณกุหา
เมืองราชคฤห์ที่นั่น ก็ได้มาทั้ง ๓ สถาน
ทั้งปวงมี ๒๔ พระองค์แล ก็ใส่พระโกศ
แก้วมรกตมีวรรณอันเขียวมือรหันต์ ๕๐๐
ตน ก็เอาธาตุเจ้าหေးมาทางอากาศ แล้ว
ก็มาสู่โยนกนครศรีช้างแส่นบุรีทันแล้ว ก็
บอกยังนิทานอันพระพุทธรเจ้าทำนวยไว้นั้น
ให้พระยาอชุตธรรมิกราชตนเป็นเจ้าแก่-
เมืองยวนให้รู้แจ้งทุกประการ

อธิบาย

๕๖. -

๕๗. ทศศักราช ๒ ตัว ตรงกับ พ.ศ.
๕๖๒ ปีระวายสัน (วอกตรีศก) ที่ถูกเป็น
ปีกักเมา (เถาะฉศก) ตรงกับศักราชไทย
เดิมได้ ๒๖๕๖ ปี

เดือน ๗ ไทยฝ่ายเหนือ=เดือน ๕ ไทย
ฝ่ายใต้

ธาตุกระดูกตาตุ่ม = ธาตุกระดูก ตาตุ่ม
กาฬาสัตตบัพณณกุหา = ข้างขวา มหา
กัจจายนเถระ เป็นนามพระภิกษุองค์หนึ่ง
ที่เข้าไปสู่ลานนาในพุทธศตวรรษที่ ๖

ความเดิม

๕๘. ครั้นนั้นธรรมิกราชเจ้าก็มีใจศรัทธายิ่งนัก ก็ให้ช่างคำ (ช่างทอง) มาสร้างพระโกศเงินพระโกศคำรับเอาพระโกศแก้ว อันทรงยังพระบรมธาตุเจ้าแล้ว - กับชาด้วยเครื่องสักการบูชามากนัก ก็เอาขึ้นใส่สัวิกาญจน์คำ แล้วก็แห่แห่นยังพระบรมธาตุเจ้าไปสู่รัตนกฐบรรพต คอยกู่แก้ว อันมีหนทิศตะวันตกเฉียงเหนือแห่งเวียงโยนกนครช้างแสน ที่นั้นไกลประมาณ ๒ คาวุต แล้วก็ขึ้นถึงสันตอย

๕๙. พระมหากัจจายนเถระเจ้าก็ให้หามสัวิกาญจน์ ประทักษ์ณที่เกศาธาตุเจ้า ๓ รอบแล้วก็ลงตั้งไว้เหนือแผ่นดิน พระมหากัจจายนเถระเจ้าก็กระทำให้นับเคารพยำด้วยที่ติดที่เท้า ๕ แห่ง แล้วก็อธิษฐานขอให้มหาธาตุเจ้าจมลงในกวางอุโมงค์ที่บรรจุเกศาธาตุนั้นก่อน แล้วก็กอดินอิฐใส่ฉัตรบริบูรณ์ แล้วก็ฉลองทำบุญให้ทานตลอดถึงเดือน ๗ สิ้นเดือนเสร็จการฉลองบริบูรณ์

อธิบาย

๕๘. ๑ คาวุต ประมาณ ๑๐๐ เส้น คอยกู่แก้วอยู่ห่างจากถนนพหลโยธินมาทางตะวันออกประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ และอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองโยนกนครตรงตำนาน

๕๙. เคารพยำด้วยที่ติดที่เท้า ๕ แห่ง - กระทำเบญจางคประคิษฐ์

กวง - กวม = คร่อม, กรอบ

รวมความในข้อ ๕๗ - ๕๙ ว่า พระมหากัจจายนเถระได้พระบรมธาตุมาจากถ้ำสัตตบดินธุหาเมืองราชคฤห์ในอินเดีย นำมาถวายพระยาอชุตราช แล้วพร้อมกันอัญเชิญออกจากเมืองโยนกนคร เมื่อวันที่อาทิตย์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๗ (เดือน ๕ ฝ่ายใต้) ปีเถาะ พ.ศ. ๕๖๒ ไปบรรจุประคิฐฐานไว้ที่คอยกู่แก้ว ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ พระบรมธาตุนี้บรรจุรวมอยู่ในอุโมงค์ (กรุ)เดียวกับพระเกศาธาตุซึ่งเคยมีอยู่ก่อนแล้ว และทำบุญฉลองอยู่จนสิ้นเดือน ๗ นั้น

ความเดิม

๖๐. เดือน ๘ ออกค่ำ ๑ พระมหากัจจายนเถระเจ้าก็เหาะขึ้นกลับไปสู่เมืองราชกฤห์นครนั้นแล ส่วนอุชุกราชเจ้าก็เสด็จกลับคืนสู่निเวศน์สถานแห่งตน

๖๑. ศักราชได้ ๘๒ ทัว ปีกัดไล่ เดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ อุชุกราชเจ้าก็เอาเสนาม้ายราชบริวารทั้งหลายออกไปสร้างยังเจดีย์สองหลัง กวมเกศาราชเจ้าที่ถ้ำกู และถ้ำเปล่งโปรงฟ้า สองแห่งนี้เสร็จแล้ว เดือน ๖ เพ็ญวันพุธก็กระทำบุญให้ทานบริบูรณ์ แล้วก็ขึ้นสู่นิเวศน์สถานแห่งตน และกระทำบุญให้ทานตลอดไปมิได้ขาด บิมีได้ประมาณในทศ (พิธ) ราชธรรมแต่สักสิ่ง

๖๒. ส่วนว่าพระยาอุชุกราชและนางปทุมวดีราชเทวี ก็พร้อมด้วยราชบุตรและราชธิดามีอายุยืนมากนัก ศักราชได้ ๑๐๐ ทัวปีเม็งไค้ พระพุทธเจ้านิพพานไปแล้ว ได้ ๑๐๐ พระวรวรชาวันนั้น พระยาอุชุกรามิกราชเจ้าเสวยราชสมบัติได้ ๑๐๐ ปี

อธิบาย

๖๐. เสร็จงานประดิษฐานพระบรมธาตุคอกู้แก้วแล้ว ถึงเดือน ๘ (เดือน ๖ ฝ่ายใต้) ขึ้น ๑ ค่ำ พระมหากัจจายนเถระก็ทูลลาพระยาอุชุกราชกลับไปเมืองราชกฤห์เมืองราชกฤห์นี้จะหมายถึงเมืองในประเทศอินเดียหรือเมืองแถบในยุคนั้นยังไม่อาจกำหนดได้ เพราะยังไม่พบข้อความอื่นประกอบเป็นแนวพิเคราะห์

๖๑. ทุติยศักราชได้ ๘๒ ทัว ตรงกับ พ.ศ. ๖๔๒ ปีกัดไล่ (มะเส็งจศก) ที่ถูกเป็นปีกัดไค้ (กุนจศก) ตรงกับศักราชไทยเดิมได้ ๒๗๓๖ ปี เดือน ๖ ไทยฝ่ายเหนือ (เดือน ๔ ไทยฝ่ายใต้) ถ้ำกู อยู่ในตำบลปงน้อย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ห่างอำเภอแม่จันไปทางตะวันออกประมาณ ๒๕ กิโลเมตร หรือห่างจากถนนพหลโยธินไปทางใต้ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

ถ้ำเปลวโปรงฟ้า อยู่ในตำบลห้วยไค้ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ห่างอำเภอไปทางใต้ประมาณ ๑๖ กิโลเมตร

๖๒. ทุติยศักราชได้ ๑๐๐ ทัว ตรงกับ พ.ศ. ๖๖๐ ปีเม็งไค้ (กุนจัตวาศก) ที่ถูกเป็นปีเม็งไส้ (มะเส็งจัตวาศก) ศักราชไทยเดิมได้ ๒๗๕๔ ปี

พระยาอุชุกราชสันพระชนม์ใน พ.ศ. ๖๖๐ ชันษาได้ ๑๒๐ ปี กรองราชย์อยู่

ความเดิม

พระองค์มีพระชนมายุได้ ๑๒๐ ปีบริบูรณ์
ก็จุติไปแล้ว

อธิบาย

๑๐๐ ปี ฉะนั้นพระองค์ได้เป็นกษัตริย์
เมื่อชันษาได้ ๒๐ ปี

ในข้อนี้มีกล่าวว่า พระพุทธเจ้า^๕นิพพาน
นับปรากฏเป็นครั้งที่ ๒ ในตำนานฉบับนี้
ถัดจากข้อ ๔๐ มา และระบุเวลาไว้ด้วยว่า
นิพพานล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี นานเท่าอายุ
เวลาของทุกยุคก็ราวเหมือนกัน และจะมี
ปรากฏควบคู่กันต่อไปอีกหลายแห่ง
ขอรวบไว้อธิบายรวบเดียวในข้างหน้า

๖๓. พระยามังรายนราชตนลูกมีอายุ
ได้ ๔๖ ปี ชนเสวยราชสมบัติเมืองนคร-
ราชธานีศรีช้างแส่น^๕แทน ศาสนาพระ
พุทธเจ้าได้ ๑๐๐ พระพรรษา

๖๓. -

๖๔. ครั้นนั้นศาสนาพระพุทเจ้า^๕ก็
รุ่งเรืองขึ้นมาเหมือนดังแต่ก่อน

๖๔. “พระพุทธเจ้า^๕นิพพาน” กับ
“ศาสนาพระพุทเจ้า^๕” ขอรวบไว้อธิบาย
พร้อมกัน

๖๕. -

๖๕. ในกาลนั้นยังมีอรหันตเจ้าองค์
หนึ่งชื่อมหาวชิรโพธิเจ้าเป็นต้นกับฤๅษี
๕๐๐ คนก็ไปนมัสการมหาธาตุเจ้ายังถ้ำ
สัตตบัณฑุกุหา อันมียังคอยเวการบรรพต
ในเมืองราชคฤห์นครที่นั้น แล้วก็อธิษฐาน
ขอเอาพระบรมธาตุเจ้าได้ ๑๕๐ พระองค์
แล้วก็เอาใส่พระโกศแก้วพระธรรมราช
(บัทมราช) ลูกเท่าหมากน้ำเต้า แล้วก็
เหาะมาค้ำยบนอากาศ ก็เอามาสู่เมืองโยนก
นครไชยบุรีศรีช้างแส่น แล้วก็บอกประวัติ

ความเดิม

อธิบาย

นิทานอันพระพุทธรเจ้าหากทำนายไว้นั้นแก่
พระองค์มั่งรายนราชกษัตริย์ ให้ทรงรู้ทุก
ประการ

๖๖. กาลนั้นองค์พระมั่งรายนราชเจ้า
ก็มีพระทัยยินดีมากนักแล้ว พระองค์ก็ให้
นายช่างทั้งหลายมากระทำยังพระโกศเงิน
พระโกศทองซ้อนพระโกศแก้ว รับเอา
ยังพระบรมธาตุไว้ แล้วก็ตกแต่งยังเครื่อง
บูชาทั้งหลาย มีแก้วแหวนเงินทองมธุ-
บุปผาราช (ลาช) กันธมาลาจันท์
ทั้งคันช่อธงและฉัตรบูชาพร้อมเสร็จ ก็ยก
มหาธาตุเจ้าและก็รวมยังรพคณการงาน
ทั้งหลายมาพร้อมแล้ว ก็สมโภชฉลอง
พระมหาธาตุเจ้าและบริบูรณ์ก็อัญเชิญพระ
บรมธาตุเจ้าขึ้นสู่สัวิกาณจน์ ก็ยกเอา
พระมหาธาตุเจ้าเสด็จแห่แห่นพร้อมด้วย
เครื่องศุภยาคคนตรี แตรสังข์ บัณเฑาะว์
ฉ้องกลอง ประโคมพระบรมมหาธาตุเจ้า
แห่ออกเวียงไปต่อเท่าถึงเขตบรรพตคอย-
ธุง

๖๗. อันเป็นที่พระบรมธาตุบรรจุ
กระดุกก้ามมีคก้าซ้ายแห่งพระพุทธรเจ้า

๖๘. ก็ห้ามยังพระโกศพระบรมธาตุ-
เจ้าปทักษิณหินศิลาที่ตนพระบรมธาตุเจ้า
นั้น ๓ รอบ

๖๖. -

๖๗. สถานที่แห่งเดียวกับพระบรม-
ธาตุที่บรรจุไว้ครั้งพระมหากัสสปกับพระยา
อชุตราช

๖๘. นำโกศบรรจุพระบรมธาตุของ
ใหม่เวียนประทักษิณหินที่ประดิษฐานพระ
บรมธาตุของเก่า ๓ รอบ

ความเดิม

๖๙. แล้วอรหันตาเจ้ากัณฐะทั้งหลาย
ไปพร้อมกันยกเอาพระโกศพระบรมธาตุ-
เจ้าชั้นประดิษฐานไว้เหนือหินอันมหาธาตุ
เจ้าบรรจุไว้ก่อน ครั้นนั้นอรหันตาทั้งหลาย
ก็อธิษฐาน ขอให้ธาตุเจ้าพาพระโกศจม
ลงไปเป็นกัมมहाกัสนเจ้า หากอธิษฐาน
แต่ก่อนนั้นแล

๗๐. ในกาลนั้นมหาธาตุเจ้าก็กระทำ
ปาฏิหาริย์รุ่งเรืองส่องรัศมีทั่วทิศานุทิศ
แคว้นเมืองโยนกนครทั้งมวล แล้วก็จม
ลงไปใบก้อนหินที่นั่นลึกประมาณ ๗ ศอก
บนพระบรมธาตุเจ้าก่อนนั้นศอกหนึ่ง

๗๑. และธาตุเจ้าทั้งมวลก็ตั้งอยู่ในหิน
ก้อนนั้น มี ๖๒๐ พระองค์แล

๗๒. พระองค์มั่งรายนราชเจ้าก็ให้
ค่าจ้างแก่ช่างทั้งหลายให้ก่อมหาเจดีย์กวม
ก้อนหินอันทรงไว้ซึ่งพระบรมธาตุเจ้านั้น
สูง ๗ ศอก ทาสะทายแล้วใส่จังกะเงิน
จังกะคำ ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการ
ใส่นัทรหมากชมพูคำแล้วบริบูรณ์

๗๓. ก็ฉลองทำบุญให้ทานเป็นสมัย
กาลอันใหญ่นานได้ ๓ เดือน ถึงเดือน ๖
เพ็ญวันพุธก็สำเร็จบริบูรณ์

อธิบาย

๖๙. -

๗๐. รวมความว่าบรรจุพระบรมธาตุ
ของใหม่ลงไปใพอุมงค์ หรือกรุหินแห่ง
เดียวกันกับพระบรมธาตุของเก่าครั้งพระ
มหากัสน แต่อยู่เหนือขึ้นมา ๑ ศอก

๗๑. พระธาตุของเก่ามีอยู่ ๕๐๑ องค์
ของบรรจุใหม่ครั้งนั้นมี ๑๕๐ องค์ กว
รวมเป็น ๖๕๑ องค์

๗๒. การประดิษฐานพระบรมธาตุ
ครั้งพระมหากัสนกล่าวว่าฝังลึกลงไปใ
ก้อนหิน (พื้นของภูเขา) ๘ ศอก (คง
พูนดินกลบ) แล้วปักฉัตร ส่วนครั้งฝัง
พระบรมธาตุซ้อนของเดิมลงไปแล้ว ก่อ
เป็นรูปเจดีย์ครอบสูงเพียง ๗ ศอก

๗๓. ทำบุญฉลองพระมหาธาตุเป็น
เวลา ๓ เดือน เสร็จงานในวันพุธ ขึ้น
๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๔ ฝ่ายใต้)
ปีมะเส็ง พ.ศ. ๖๖๐

ความเดิม

อธิบาย

๗๔. พระมั่งรายนราชเจ้าก็ซื้อเอา
มิลักขุทั้งหลาย ๕๐๐ ครว อันอชุตราชเจ้า
ซื้อเอากับปู่เจ้าลาวจก บริจาคไว้รักษา
พระบรมธาตุเจ้านั้นเป็นราคา ๑๐๐๐
ตำลึงทอง

๗๔. -

๗๕. ก็เอามาโอกาสหยาดน้ำถวายให้
เป็นทานกับพระมหาธาตุเจ้าตั้งแต่ก่อนแล้ว
ก็สัมมตสาบานแข่งไว้ว่า บุคคลหญิงชาย
ทำวพระยามหากษัตริย์ประธานรราชฐ์
ผู้ใดมีใจยินดีกับถ้วยวัตถุทานและทาสทาน
แห่งพระองค์เรานี้ทั้งนั้น แม้ว่าบุคคลผู้นั้น
ปรารถนาเอาอย่างใด ก็จงพลันอุคม
สมฤทธิตามวิมตัมคักทุกอันเทอม บุคคล
ผู้ใดเบียดเบียนกระทำร้ายของทานแห่ง
พระองค์นี้ คือว่าใช้สอยใส่เวียกตกการชาว
เมืองมิลักขุทั้งหลายเหล่านี้ และริคมัง
เขาเสียให้นิราศคลากเสียจากที่ มิให้เขา
ได้อุปฐากมหาธาตุเจ้าที่นี้ทั้งนั้น ให้
บุคคลผู้นั้นวินาศนิบหายจากภรรยาบุตรา
บุตรีนุภาติทั้งหลาย แลจากไร่นาคามเขต
ประเทศแห่งมันตลอดถึงสี่บราชภัยไป
ภายนอก ก็จุติตายไปแล้วให้ได้ไปจมอยู่
ในอเวจีมหานรก พระพุทธเจ้าเกิดมาหมิ่น
ตนแสนตน อย่าให้มันได้รู้ได้เห็นแม้แต่
สักตนหนึ่ง แม้ในปัจจุบันชาติเอาเขาไป
ไว้ประเทศบ้านโค เมืองโค ทั้งนั้นก็ให้

๗๕. -

ความเดิม

อธิบาย

ร้อนไหม้ฉิบหายในที่นั้น อย่าให้รุ่งเรือง
แก่มั่นเทอญ เหตุว่าเขาได้เป็นข้าโอกาส
หยาดน้ำแต่เช่นอชุตระมิกกราชเจ้าสืบ ๆ
มาแล

๗๖. พระองค์มั่งรายนราชนาเจ้าก็สยด
แข่งไว้ทั้งนั้นแล

๗๖. —

๗๗. เดือน ๖ แรมค่ำ ๑ มหาวิชัย
โพธิ์เจ้าก็กระทำปทักษิณยังพระมหาธาตุ
เจ้าแล้ว ก็เหาะเมื่อสู่เมืองราชคฤห์นครนั้น
แล

๗๗. —

๗๘. ส่วนฤๅษี ๕๐๐ คนก็อยู่ปฏิบัติ
อุปัฏฐากมหาชินธาตุเจ้าที่นั่นแล.

๗๘. —

๗๙. ส่วนว่าปู่เจ้าลาวจก ๒ คนผู้เมีย
ก่อนนั้น ครั้นว่าเอาเขตแดนถวายเป็น
ทานพร้อมกับอชุตราชเจ้าก็มีไถ่หนีไปอยู่
แห่งใด ก็มีใจศรัทธาอยู่ปฏิบัติอุปัฏฐาก
มหาธาตุเจ้าด้วยข้าวตอกดอกไม้รูปเทียน
ทุกค่ำเช้ามิได้ขาด ครั้นว่าจุติก็ไต่ไปเกิด
เป็นเทวดาเทวบุตรอยู่ปลายเขาสุคนธรนั้น
แล

๗๙. อนุสรณ์ของปู่เจ้าลาวจกสองสามี
ภรรยาที่คงมีอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือช่อคอย
๒ ยอดในกลุ่มคอยตุง เรียกว่า คอยปู่เจ้า
กับคอยย่าเฒ่า

เชื้อสายของตระกูลลาวจกที่คอยตุงนี้
ต่อมาถึง พ.ศ. ๑๑๘๒ ได้ลงมาสร้างเวียง
ท้าวบุญเงินยาง (อยู่ที่อำเภอเชียงแสน)
มีพระนามว่า พระยาลาวจกหรือพระยา
ลาวจกกราช เป็นปฐมวงศ์ของพระเจ้า
เมงราย (ดูประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑
หน้า ๑๐๐ และรายละเอียดในตำนาน
เชียงแสนในหนังสือพุทธานุกรณ พิมพ์
พ.ศ. ๒๕๐๐)

ความเดิม

อธิบาย

๘๐. ส่วนว่าองค์มั่งรายนราชเจ้าก็ให้วันบ้ายังมหาธาตุเจ้า เสร็จแล้วก็เสด็จกลับคืนมาอยู่เมืองโยนกนครราชธานีศรีช้างแสนอันเป็นที่อยู่แห่งตน แล้วก็กระทำบุญให้ทานบิณฑิมาค มีได้ประมาณในศีล ๕ ศีล ๘ แต่สักสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วก็ปลงยังทศพิธราชธรรมเสียสักอันก็บริบูรณ์ด้วยสมบัติแลลูกหญิงลูกชาย

๘๑. ศักราชได้ ๑๕๐ ทัว

๘๒. พระพุทธเจ้านิพพานไปได้ ๑๒๐ พระวรรษา

๘๓. ท่านมีราชบุตร ๒ คน ราชธิดา ๒ คน ราชบุตรผู้พี่มีนามชื่อว่า พระองค์เชื่อง มีอายุได้ ๕๕ ปี ผู้น้องชื่อว่า ไชยনারายณ์ มีอายุได้ ๕๐ ปี

๘๔. เมื่อนั้นพระองค์มั่งรายนราชมหากษัตริย์ตนพ่อก็กระทำยังพระองค์เชื่องตนพี่น้องให้เป็นมหาอุปราชแล้วกับลูกหญิงคนหนึ่งให้อยู่ยังเมืองโยนกด้วยตน

๘๕. แล้วก็แบ่งยังราชสมบัติข้าคนช้างม้าวัวควาย คนกรวแสนหนึ่งให้แก่ไชยনারายณ์ตนน้องกับลูกหญิงผู้สุดท้ายนั้นก็แบ่งให้แก่เมืองที่ใหม่ คือของไค้หน

๘๐. -

๘๑. ทศกักราชได้ ๑๕๐ ปี ตรงกับ พ.ศ. ๗๑๐ ปีมะแม จัตวาศก ศักราชไทยเดิมได้ ๒๘๐๔ ปี

๘๒. เลข ๑๒๐ นี้ที่ถูกเป็น ๑๕๐

๘๓. ขณะนี้พระองค์มั่งรายนราชมีพระชนม์ได้ ๕๖ ปี มีโอรสองค์พี่ชื่อ พระองค์เชื่อง ชันษาได้ ๕๕ ปี และองค์น้องชื่อ พระองค์ไชยনারายณ์ ชันษาได้ ๕๐ ปี

๘๔. แต่งตั้งพระองค์เชื่องเป็นมหาอุปราชเมืองโยนกนคร (และให้เชกสมรสกับราชธิดาองค์หนึ่ง)

๘๕. ของไค้ = ลำน้ำโขงทางไค้ แบ่งราชสมบัติสัตว์พาหนะและผู้คนพลเมืองให้พระองค์ไชยনারายณ์โอรสองค์ที่ ๒ กับราชธิดาองค์สุดท้ายแยกไปสร้าง

ความเดิม

บุรพทิศกว่ามูล เกิดเป็นเกาะคอนอันใหญ่
ที่เมืองสุวรรณโคมคำเก่า

๘๖. ศักราชได้ ๑๕๑ ตัว ปีเบิกยี่
เดือน ๗ ออก ๘ ค่ำ วันอาทิตย์ พระองค์
ไชยনারายณ์ตนเป็นลูกพระองค์มั่งรายนราช
กษัตริย์เมืองโยนกันกร ออกไปตั้งภูกะวาว
คอนมูลให้เป็นเมืองแล้วเข้าอยู่ที่นั่น แล้ว
ก็เรียกชื่อว่า เวียงไชยনারายณ์เมืองมูลนั้น
แล

๘๗. แต่กาลนั้นมาท่านก็สร้างบุปผา-
รามวิหารที่พระพุทธเจ้ามานั่งสถิตอยู่ฉนั้น
ข้าวบิณฑบาตที่ข้างของคอกไม้ให้ท่านนั้น
สร้างวิหารแล้วก็สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่
ใส่รักทางทิศค้ำแล้ว ก็ฉลองกระทำบุญ
ให้ท่านบริบูรณ์แล้ว ก็กระทำบุญเป็นปาง
อันใหญ่ในเดือน ๔ เพ็ญวันพุธ

๘๘. แล้วพระองค์ไชยনারายณ์เจ้าก็
อยู่เสวยเมืองไชยনারายณ์เมืองมูลที่นั้นสืบ
ต่อถึงลูกหลานไปภายหน้า คนทั้งหลายที่
อยู่ที่นั้นก็สมบุรณ์ไปด้วยข้าวของและเครื่อง
ปลูกของฝั่งท่งมวล ก็มั่งมูลพูนเท่าตามคั่ง
พระพุทธเจ้าทำนายไว้นั้นแล ที่พระเจ้า
หลวงก็ได้ชื่อว่าบุปผาวิหารสวนคอกแต่กาล
นั้นมาแล

๘๙. ศักราชได้ ๑๕๒ ตัว ปีเมิงไค้

อธิบาย

เมืองอยู่ใหม่ ณ ที่ซึ่งเกิดเกาะหรือคอนใหญ่
มาแต่ครั้งสมัยเมืองสุวรรณโคมคำ

๘๖. ทศกัศักราชได้ ๑๕๑ ปี ตรงกับ
พ.ศ. ๗๑๑ ปีเบิกยี่ (ชาลเบญจศก) ที่
ถูกเป็นปีเบิกสัน (วอกเบญจศก) ศักราช
ไทยเดิมได้ ๒๘๐๕ ปี

เมืองที่สร้างขึ้น ณ เกาะคอนใหญ่
เรียกว่า เวียงไชยনারายณ์เมืองมูล

๘๗. เป็นครั้งแรกที่มีกล่าวในตำนาน
ฉบับนี้ถึงการสร้างพระพุทธรูป ซึ่งเข้าใจ
ว่าจะก่อด้วยอิฐโบกปูนลงรักลงชาดปิดทอง
และถ้าเทียบเวลาตามอายุของพุทธศิลป์ ก็
ร่วมกับสมัยอมรวดี

เดือน ๔ ไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับ
เดือน ๒ ไทยฝ่ายใต้

๘๘. พระเจ้าหลวง - พระพุทธรูป
องค์ใหญ่ วัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูป
ใหญ่นั้นชื่อวัดบุปผารามวิหารสวนคอก

๘๙. ทศกัศักราชได้ ๑๕๒ ปี ตรงกับ
พ.ศ. ๗๑๒ ปีเมิงไค้ (กุนจัตวาศก) ที่ถูก

ความเดิม

อธิบาย

เป็นปีกัศเกล้า (ระกาณศก) ศักราชไทยเดิม
ได้ ๒๘๐๖ ปี

เท่าที่สอบแก่นักษัตริย์ในตำนานตั้งแต่
ต้นเป็นลำดับมา อาจจะมีข้อสงสัยว่า
พยายามแก่นักษัตริย์เข้าหาเลขศักราชเพื่อ
ให้ลงรอยกันตามความพอใจ จึงขอยก
ตัวอย่างแสดงให้เห็นว่านักษัตริย์ในตำนาน
นั้นก็คลอกคลาตเคลื่อนกันมาอย่างเลอะ
เลือน เช่น ในข้อ ๘๖ ว่า ศักราชได้
๑๕๑ ทัว ปีเบิกยี (ชาลเบญจศก) แต่
ในข้อ ๘๘ ว่า ศักราชได้ ๑๕๒ ทัว ปี
เมิงโก (กุนจัตวาศก) ซึ่งจะเห็นได้ว่ามี
เลขศักราชติดต่อกัน แต่นักษัตริย์กลับห่าง
กันไปถึง ๘ - ๙ ปี

๕๐. พระองค์เชื่องกษัตริย์เจ้าเสวย
เมืองได้ ๑๑ ปี

๕๑. แล้วท่านก็เสด็จไปสร้างเจดีย์
หลังหนึ่งกวมเกศธาตุที่ถ้ำแก้วห้วยยศรี
ทวงหนะวันตกเฉียงเหนืออันก็กระทำบุญ
ฉลองสำเร็จบริบูรณ์ในเดือน ๖ เพ็ญวัน-
ศุกร์

๕๐. เลข ๑๑ ของปีรัชกาลนี้เชื่อว่า
คลาตเคลื่อน ที่ถูกควรเป็นเลข ๑ ข้อ ๘๓
ประกอบ

๕๑. สร้างเจดีย์ขึ้นครอบที่ประดิษฐาน
พระเกศธาตุในถ้ำแก้ว ความดังนี้ถือว่า
เคยมีพระเกศธาตุบรรจุอยู่ในถ้ำนั้นมาก่อน
แล้ว

ศรีทวง หรือ สี่ทวง เป็นเมืองที่บุตรชาย
คนกลางของปู่เจ้าลาวจกไปปกครองอยู่
กรุงพระยาอชุตราชสร้างพระธาตุคอยตุง
เวลานี้เรียกกันว่า เวียงแก้ว

เดือน ๖ ไทยฝ่ายเหนือ ตรงกับเดือน
๔ ไทยฝ่ายใต้

ความเดิม

๔๒. แล้วท่านก็มีพระราชอาชญาใช้
คนทั้งหลายขุดเหมืองใหญ่ต่อเอาหน้าแม่ไ
สน์ออกมาเลี้ยงไร่นาแคว้นทรายทั้งมวล
แล้วก็เสด็จมาสู่เวียงอันเป็นที่อยู่แห่งตนแล

๔๓. ศักราชได้ ๑๘๓ ตัว ปีกาบเสก
พระองค์เชื่องเจ้าเสวยเมืองได้ ๓๑ ปี อายุ
ได้ ๘๘ ปี ก็จุติไปแล

๔๔. พระองค์ขึ้นตนลูกมีอายุได้ ๖๑ ปี
ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติแทนในเมืองโยนก-
นครไชยบุรีราชธานีศรีช้างแสนต่อไป

๔๕. แท้ันมาศักราชได้ ๒๐๐ ปี
ลงมาแล้ว

๔๖. พระพุทธเจ้าปริณิพพานไปได้
๒๐๐ พระพรรษา

อธิบาย

๔๒. ขุดเหมือง คือขุดคลองส่งน้ำ
ในปัจจุบันเรียกลำเหมืองแห่งนี้ว่า น้ำแม่มะ
แม่ไสน์ คือลำน้ำแม่สาย ครั้นโบราณเคย
เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ลำน้ำละว้า

แคว้นทราย ปัจจุบันเป็นหมู่บ้าน
สันทราย

๔๓. ทศกัศักราชได้ ๑๘๓ ปี ตรง
กับ พ.ศ. ๗๔๓ ปีกาบเสก (จอเอกศก)
ที่ถูกเป็นปีกตสี (มะโรง สัปตศก) ศักราช
ไทยเดิมได้ ๒๘๓๗ ปี

พระองค์เชื่องครองเมืองได้ ๓๑ ปี
สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๗๔๓ ฉะนั้นแรก
ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๗๑๒ อายุ ๕๐
ประกอบ

และพระองค์มั่งนารายณ์ราชบิดาก็ต้อง
สิ้นพระชนม์ในปีเดียวกันนั้น

๔๔. พระองค์ขึ้นราชโอรสพระองค์
เชื่องได้ครองราชสมบัติใน พ.ศ. ๗๔๓

๔๕. ทศกัศักราชได้ ๒๐๐ ปี ตรง
กับ พ.ศ. ๗๖๐ ปีลงมาแล้ว (เถาะอัฐศก)
ที่ถูกเป็นปีเม็งเล่า (ระกาจัตวาศก) ศักราช
ไทยเดิมได้ ๒๘๕๔ ปี

๔๖. อายุเวลาเท่ากับทศกัศักราชใน
ข้อ ๔๕.

เรื่อง วัดพระนอน

คงเคช ประพจน์ทอง

วัดพระนอนเป็นวัดร้างตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงใหม่ หากดูตามแผนที่เมืองเชียงใหม่แล้วจะเห็นว่าตั้งอยู่ทางถนนสายที่สอง ซึ่งตัดตรงจากประตูกำแพงเมืองด้านเหนือ คือ ประตูทางเทิง ไปยังประตูกำแพงเมืองด้านใต้ คือ ประตูหินขอ ห่างจากถนนใหญ่กลางเมืองซึ่งเป็นสายตรงตัดต่อมาจากถนนพหลโยธินประมาณ ๕๐ เมตร ถัดจากวัดพระยืนที่ตั้งอยู่ริมถนนใหญ่เข้าไป ปัจจุบันนี้บริเวณวัดพระนอนนี้มีประชาชนเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่โดยรอบบรรดาโบราณสถานของวัดนี้ที่เหลืออยู่ก็ถูกปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ เป็นโคกเนินดินมีดินทับถมอยู่โดยมาก หมู่ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ ก็มีใครเอาใจใส่แต่ประการใดในเนื้อที่เหล่านั้นเลย และกล่าวกันว่าในสถานที่นั้นเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านไม่ยอมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะเกรงว่าจะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา มีหน้าซำยังเล่าลือกันสืบต่อมาว่า วันใดคืนใดจะมีแสงสว่างปรากฏขึ้นในบริเวณโคกเนินแถบนั้นอีกด้วย ตามบริเวณแถบนั้นชาวบ้านเคยเก็บได้แก้วหัวแหวนต่างๆ มีอยู่เรียงรายตามพินดิน และ

มักจะได้พบกันบ่อย ๆ ตามทางเดิน จากการสืบถามจากชาวบ้านดังกล่าวมานั้น จึงได้ลงเสาะค้นดูสภาพของวัดพระนอนนี้อย่างคร่าว ๆ (เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕) ในบริเวณแถบนี้มีเนินดินอยู่สองแห่ง คือ แห่งหนึ่งเห็นได้ว่าเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์หรือพระนอนตามชื่อของวัดซึ่งปรักหักพังแทบไม่มีชิ้นที่เหลืออยู่แต่ลำตัวท่อนล่างกับช่วงพระพาหาเบื้องซ้ายกลงมายลงมาอยู่ที่พินดินข้างล่าง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น (ก่ออิฐถือปูน) ขนาดใหญ่ถนัดออกไปทางทิศตะวันออกของเนินดินพระนอนนี้ ก็เป็นเนินดินอีกแห่งหนึ่ง ตกอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน แลเห็นเป็นโคกสูงอยู่ เข้าใจเอาว่าน่าจะเป็นองค์เจดีย์หรือไม่ก็เป็นที่ฐานพระพุทธรูป และในบริเวณนี้มีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่ต้นหนึ่งเป็นที่สังเกต ตรงแถวพินดินที่ทับถมกันอยู่ ก็พบพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดย่อม ๆ หลายองค์ ส่วนมากถูกทำลายเสียหมด เหลือให้เห็นแต่เพียงฐานเท่านั้น เป็นพระพุทธรูปนั่งอย่างขัดสมาธิราบทั้งสี่ ครั้นเมื่อพบสภาพอย่างนั้นแล้วทำให้เข้าใจว่าบริเวณเนินดินแห่งนี้

อาจจะเป็นตัวพระวิหารกรรมัง ระหว่าง เนินดินทั้งกลางทั้งสองแห่งนี้มีทางเดินเท้า เข้าบ้านผ่านกลางอยู่ จึงไม่อาจแน่ใจ ลงไปได้ว่าเนินดินทั้งสองแห่งนี้จะมีความ สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือไม่ หากได้ทำการขุดแต่งและบูรณะแล้วนั้น แผละจึงจะตัดสินความสงสัยนั้นได้สิ้นเชิง

สำหรับพระพุทธรูปปูนปั้นดังกล่าวนี้ ชั้นแรกปรากฏแต่เพียงลำตัวท่อนล่างอยู่ บนเนินดินหาได้มีพระเศียรหรือพระวรกาย ครบถ้วนไม่ ลองถามชาวบ้านใกล้เคียง แถบนั้นว่า มีผู้ใดเคยได้พบพระพักตร์ หรือพระเศียรของพระพุทธรองค์นี้บ้าง ก็ ทราบว่าไม่มีผู้ใดเคยพบเลย บางคนก็บอก ว่า มาอยู่ที่นี้ตั้ง ๒๐ ปีแล้วก็เห็นอยู่ใน สภาพอย่างนี้มิได้เปลี่ยนแปลงไปเลยทั้งนี้ เป็นต้น ก็เป็นอันว่าหมดหวังในเรื่อง พระเศียรที่จะสืบทราบได้ แต่ก็ลองเฝ้าดู ตามความนึกคิดของตนเองเป็นที่ตั้ง ด้วย กำหนดเอาอย่างคร่าว ๆ ว่า ตามธรรมดา พระพุทธรูปปางไสยาสน์นี้ โดยมากมักจะ สร้างตามแบบอันเป็นประเพณีนิยมแต่ ะเดิม กล่าวคือ พระพุทธรูปเจ้านั้น ทรง บรรทมด้วยสีหไสยา ตะแคงพระวรกาย เบื้องขวา อนึ่งการทำพระพุทธรูปปาง ไสยาสน์นี้ ก็ยึดเอามาจากปางเสด็จดับขันธ ประนิพพาน ที่กล่าวว่า พระพุทธรูปองค์ทรง

เสด็จดับขันธ ประนิพพานระหว่างต้นสาละ ทั้งคู่ ทรงบรรทมด้วยสีหไสยาตะแคงขวา บ่ายพระเศียรสู่ทักษิณทิศ พระบาทสู่อุตร ทิศ หันพระพักตร์สู่บูรพทิศ จากอิริยาบถ ของพระพุทธรูปปางนี้กรรมัง ทำให้เกิด ความนิยมเรียกทิศใต้และทิศเหนือ ในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัย ว่า เบื้องหัวนอนและเบื้องตีนนอนคงจะ หมายเอาไปจากที่นี้ก็ได้ ครั้นได้นึกถึงสภาพ อย่างนี้แล้ว เมื่อจะหาพระเศียรของพระ พุทธรูปวัดพระนอนนั้นว่าจะอยู่ทางไหน เพื่อจะถุกดินทับถมอยู่บ้าง จึงใช้เฝ้าเอาโดย หลากนนั้นเป็นเกณฑ์ ลองเดินสอดคุจากทาง ลำตัวพระพุทธรูปท่อนล่างที่เห็นอยู่ขึ้นไป หาแนวทางเบี่ยงพระเศียรและได้ยึดลำนำ แม่โขงเป็นหลัก เพราะแม่น้ำแม่โขงอยู่ทาง ทิศตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ ฉะนั้น ในเมื่อพระบาทของพระพุทธรูปอยู่ทางทิศ เหนือแล้ว พระเศียรก็ต้องอยู่ทางทิศใต้ ตามเกณฑ์ดังกล่าวมา เป็นเกณฑ์ที่ถูกต้อง ใช้ได้กับพระพุทธรูปที่วัดพระนอน เพราะ องค์พระตั้งอยู่ชานกันไปกับแนวแม่น้ำ ซึ่งวัดส่วนมากถ้าเป็นวัดที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ แล้ว ต้องสร้างให้ชานกันไปกับลำน้ำ และพระพุทธรูปก็เช่นเดียวกัน ไม่นิยม สร้างให้ขวางแม่น้ำได้ หากจำเป็นด้วย เหตุอื่นจะขยับขยายมิได้แล้ว ก็ยกเว้นบ้าง เหมือนกันแต่เป็นส่วนน้อย

พระพุทธรูปได้ว่าจักมีความยาวสักเท่าใด โดยประมาณที่ใกล้เคียงที่สุด เพราะหนังสือประชุมหนังสือเก่า ว่าด้วยตำราสร้างพระพุทธรูปนั้น ท่านกล่าวไว้ว่า “แม้พระประสมพระยืนก็ให้ใช้ส่วนคูกัน แต่ให้ดวงพระพักตร์ยาวออกไว้ แล้วให้เอาดวงพระพักตร์สอกลงไปตั้งแต่ใต้พระหูถึงฝ่าพระบาทให้ได้ ๖ ส่วน แต่ให้ไขออกไว้บ้าง” ดังนี้

เมื่อวัดส่วนดวงพระพักตร์ได้ประมาณ ๑.๕๐ เมตร ก็เอา ๖ คูณ เป็น ๘.๕๐ เมตร ท่านว่าให้ไขออกไว้บ้าง ก็หมายความว่าให้ยืดยาวออกไปอีกหน่อย แต่ต้องไม่ถึงส่วนหนึ่ง กะให้ค่อนข้างไว้ ตกเป็นอันว่าลองยืดยาวออกไปประมาณ ๑.๐๐ เมตร ก็จะได้ความยาวขององค์พระตั้งแต่ใต้พระหูลงไปถึงพระบาท ยาวประมาณ ๙.๕๐ เมตร ผนวกเข้ากับความยาวของพระเศียรทั้งหมดอีกประมาณ ๒.๐๐ เมตร ก็เป็นความยาวขององค์พระพุทธรูปตั้งแต่พระเศียรถึงพระบาทยาวประมาณ ๑๑.๕๐ เมตร ทั้งนี้ยังมีได้คิดถึงส่วนของพระรัศมีที่ตั้งอยู่เหนือพระเศียรมาลาเข้าไปด้วย เพราะพระรัศมีนั้นได้หักหายไป จะมีลักษณะเป็นเปลวอย่างพระรัศมีของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย หรือว่าเป็นแบบคอกบัวคุดอย่างพระพุทธรูปเชียงแสนนั้นก็ต้องใช้การคาดคะเนเอา ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ถูกก็ได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม

อาจจะตั้งวงคำนวณได้ว่าส่วนพระรัศมีที่หักหายไปนั้นไม่เกิน ๖๐ ซม. ไว้ก่อน ฉะนั้นก็รวมความยาวขององค์พระพุทธรูปตั้งแต่เบื้องพระรัศมีลงไปจนจรดพระบาท ก็มีความยาวทั้งสิ้น ๑๒.๐๐ เมตร โดยประมาณดังนี้

พระพุทธรูปปูนปั้นปางไสยาสน์ที่วัดพระนอนนี้ มีขนาดใหญ่โตมาก หากจะนึกเทียบกันดูในบรรดาหมู่พระพุทธรูปปูนปั้นด้วยกัน ที่อยู่ภายในกำแพงเมืองเชียงแสนแล้ว ก็ยังมีเคยพบพระพุทธรูปปูนปั้นที่ไหนจะใหญ่โตเท่า ซึ่งตามประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ กล่าวไว้ว่า “พระเจ้าผายูครองเมืองเชียงแสนสร้างเจดีย์และวิหารวัดพระนอนแล้วบริบูรณ์ จลลงเป็นมหกรรมอันใหญ่ในศักราชได้ ๗๘๓ ปี” ดังนี้ก็เป็นอันรู้กันว่าพระเจ้าผายูเป็นผู้สร้าง แต่ไม่ได้บอกปีที่เริ่มต้นทำการสร้าง กล่าวแต่ว่าในศักราช ๗๘๓ นั้นเป็นปีที่สร้างแล้วเสร็จ เข้าใจว่าศักราช ๗๘๓ นั้นเป็นจุลศักราช ดังนั้นเมื่อเทียบเป็น พ.ศ. ก็ได้ ๑๕๖๔ อันว่าพระเจ้าผายูนี้ตำนานทุกตำนานกล่าวต้องกันหมดว่าเป็นโอรสของพระเจ้าคำฟูและเป็นนักดาของพระเจ้าแสนภู แต่ในแต่ละตำนานกล่าวขัดแย้งกันหมดในเรื่องของศักราช บรรดาตำนานที่กล่าวถึงนั้นก็มี คือประชุมพงศาวดาร

ภาคที่ ๖๑ พงสาวการโยนก และชินกาล
มาลีปกรณ์ ทั้งจะยกมากล่าวไว้ ณ ที่นี้

ก. ข้อความที่เกี่ยวกับวัดพระนอนนั้น
มีกล่าวอยู่แต่ในประชุมพงสาวการภาคที่
๖๑ เท่านั้น และในหนังสือบันทึกขุดแย้ง
กันอยู่ในตัว ฉบับพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔
หน้า ๑๗๑-๑๗๒ กล่าวถึงพระเจ้าผายกับ
วัดพระนอนว่า “ส่วนว่าเจ้าพระยาผาย
ได้มาเสวยเมืองเชียงแสนที่นั่นแล้ว ท่านก็มี
ศรัทธาสร้างเจดีย์และวิหารวัดพระนอน
แล้วบริบูรณ์ ก็ทำการฉลองเป็นมหกรรม
อันใหญ่ ในศักราชได้ ๗๘๓ ล้านแล”

ได้ดำเนินความต่อไปว่า “ศักราชได้ ๗๘๔
ตัวปีกาเมศ พระยาคำฟูตนพ่อ ก็พลิกคืน
มาแอ่ว (เที่ยว) ไชยเวียงเทิง เชียงแสน
ที่นั่น ก็ได้มาแอ่วหาเศรษฐีผู้หนึ่งอันเป็น
สหายรักกันอยู่ยังเมืองพะเยาที่นั่น . . .
ครั้งนั้นเจ้าพระยาคำฟูก็มีใจอันคดต่อสหาย
ได้กระทำให้จนาจารด้วยภริยาแห่งเศรษฐี
ผู้นั้นแล้ว ก็แห้วมาแอ่วเวียงเชียงแสน
ที่นั่นมาข้ามแม่น้ำคำ มาตายเสียด้วยเงือก
ชักจมน้ำแม่น้ำนั้นแล ส่วนว่าเจ้าพระยา
ผายตนลูกกินเมืองเงินยางเชียงแสนที่นั่นได้
๑๒ ปีแล้ว เสนาอำมาตย์เมืองเชียงใหม่
ก็มาอัญเชิญเอาไปเสวยเมืองเชียงใหม่แทน
พ่อ คือ พระเจ้าคำฟู ในศักราชได้ ๗๐๘
ตัว ปีเม็งไค้ เดือน ๖ เพ็ญวันพุธ พระยา
ผายกินเมืองฝางเชียงใหม่ได้ ๒๐ ปีแล้ว ก็

จติ (ตาย) ไป เมื่อศักราชได้ ๗๒๕ ตัว
ปีกาเบ้านนแล

ลองเทียบเคียงกันดูก็จะได้ดังนี้

ปีที่พระเจ้าผายเสวยราชย์แทนบิดา
ยังเชียงใหม่ใน ศักราชได้ ๗๐๘ ตัว ตรง
กับ พ.ศ. ๑๘๘๘

ปีที่พระเจ้าผายขึ้นพระชนม์ ศักราช
ได้ ๗๒๕ ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๐๖

และกล่าวว่าพระเจ้าผายครองเชียงใหม่
๒๐ ปีจึงสิ้นพระชนม์ เมื่อศักราชแล้ว
เห็นได้ว่าพระเจ้าผายครองเชียงใหม่ ๑๗ ปี
เท่านั้น

ข. จากหนังสือพงสาวการโยนก ก็มี
เรื่องราวไปในทำนองเดียวกับประชุมพง-
สาวการภาคที่ ๖๑ นั้นเอง เป็นแต่ทำให้
ข้อความละเอียดกว่าหน่อยหนึ่ง เป็นต้นว่า
เศรษฐีอันเป็นสหายรักของพระเจ้ายาคำฟู
ชื่อ จัวหง และเงือกที่ทำให้พระเจ้ายาคำฟู
สิ้นพระชนม์นั้นเป็นจระเข้ ครั้นเมื่อกล่าว
ถึงพระเจ้าผายแล้วก็มีได้กล่าวถึงเรื่องวัด
พระนอนเลย กล่าวแต่ว่า เมื่อพระเจ้ายาคำฟู
สิ้นพระชนม์แล้ว “ลำดับนั้น เสนาอำมาตย์
ราชกัวมณฑลมีขทัชหลาย พร้อมกันทั้ง
พระราชพิธีราชาภิเษก เจ้าพ่อท้าวผาย
พระชนมายุได้ ๒๔ พรรษา ขึ้นเสวยราช
สมบัติเป็นมหाराชเจ้านครพิงค์เชียงใหม่
ในปีระกาสัปตศกจุลศักราช ๗๐๗ แล้ว
ดำเนินความต่อไปจนกระทั่งพระองค์ดำรง-

ราชย์มาได้ ๒๘ พรรษา ลุศักราชได้ ๗๒๔
ปีมะแมนพศก พระเจ้าผายุมหาราชทรง
พระประชวรทิวกต พระชนม์ได้ ๕๗
พรรษา”

คิดเทียบเป็น พ.ศ. ก็ได้ดังนี้

ปีพระเจ้าผายุครองราชย์ ในเชียงใหม่

จ.ศ. ๗๐๗ ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๘

ปีพระเจ้าผายุสิ้นพระชนม์ จ.ศ. ๗๒๔

ตรงกับ พ.ศ. ๑๙๑๐

และว่าครองราชย์ในเชียงใหม่ได้ ๒๘ ปี
จึงสิ้นพระชนม์ คิดเอาจำนวนปีที่ครอง
ราชย์เข้าไปสอบกับศักราชปีที่ครองเชียง-
ใหม่ดูก็จะเห็นว่า กลาดเคลื่อนกันไป
ถึง ๖ ปี

ก. จากหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์
กล่าวถึงพระเจ้าผายุเช่นกัน แต่ย่อกว่า
หนังสือทั้ง ๒ เล่มที่กล่าวมาแล้ว ไม่เอ่ยถึง
วัดพระนอนอีกเช่นกัน

พระเจ้าผายุประสูติ จ.ศ. ๖๘๗ ตรงกับ
พ.ศ. ๑๘๖๔

ครองเชียงแสน จ.ศ. ๖๘๘ ตรงกับ
พ.ศ. ๑๘๘๐ ครองอยู่ ๓ ปี ไปครอง
เชียงใหม่ จ.ศ. ๗๐๐ ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๒
ชนมายุได้ ๑๓ ปี สิ้นพระชนม์ จ.ศ. ๗๑๗
ตรงกับ พ.ศ. ๑๘๙๔ พระชนมายุ ๓๐ ปี
ครองราชย์เชียงใหม่ได้ ๒๐ ปีเต็ม

จากหนังสือทั้งสามเล่มนี้ จะเห็นได้ว่า
ศักราชนั้นไม่ลงรอยกันเลย แต่ทว่ามีความ

ใกล้เคียงกันอยู่ หนังสือประชุมพงสาวดาร
ภาคที่ ๖๑ กับ พงสาวดารโยนกนั้น มีฐานะ
ที่พอจะลงสันนิษฐานหาระยะเวลาที่
พระเจ้าผายุสร้างวัดพระนอนแล้วเสร็จ ได้
อยู่บ้าง ส่วนชินกาลมาลีปกรณ์นั้น จริงอยู่
เป็นหนังสือหลัก แต่ในเรื่องนี้เห็นว่า
ควรใช้เป็นองค์ประกอบเท่านั้น สมมติว่า
จะเชื่อตามพงสาวดารโยนกเอาศักราชจาก
หนังสือประชุมพงสาวดารภาคที่ ๖๑ เข้า
สอบคู่กันไปแล้ว ก็อาจตั้งข้อสันนิษฐาน
ได้ดังต่อไปนี้

จากพงสาวดารโยนก ที่ว่า พระเจ้าผายุ
สิ้นพระชนม์ เมื่อชนมายุได้ ๕๗ ปี และ
ว่าครองราชย์ที่เชียงใหม่ได้ ๒๘ ปีนั้น
ครั้นเมื่อคิดเทียบเกณฑ์ศักราชแล้ว จะเห็น
ว่าไม่ลงรอยกัน กล่าวคือพระเจ้าผายุ
มีพระชนมายุ ๕๗ พรรษา เมื่อ จ.ศ. ๗๒๔
ซึ่งเท่ากับ พ.ศ. ๑๘๑๐ เทียบกับปี จ.ศ.
๗๐๗ (พ.ศ. ๑๘๘๘) ซึ่งเป็นปีเสวยราช
สมบัติในเมืองเชียงใหม่ คิดตามเกณฑ์
แล้ว พระเจ้าผายุ ครองเชียงใหม่อยู่ใน
ราชสมบัติ ๒๒ ปี หาใช่ ๒๘ ปีไม่ ครั้นแล้ว
เอาจำนวน ๒๒ ปีนี้ ไปหาชนมายุที่เสวย-
ราชย์ก็จะเห็นว่า พระเจ้าผายุเสวยราชย์
ที่เชียงใหม่เมื่อชนมายุ ๓๕ ปี ก็เป็นอันว่า
พระชนมายุของพระเจ้าผายุได้ ๓๕ แล้วจึง
เสด็จออกจากเมืองเชียงแสน ไปครอง

เชียงใหม่ ดังนั้น เมื่อประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ ๖๑ ว่าพระเจ้าผายครองเชียงแสน
อยู่ก่อนแล้วได้ ๑๒ ปี ดังนั้น พระเจ้าผาย
ครองเชียงแสนเมื่อชนมายุ ๒๓ ปี ตรงกับ
จ.ศ. ๖๘๕ (พ.ศ. ๑๘๖๖) เมื่อได้เกณฑ์
สันนิษฐานกันแล้ว ที่ประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ ๖๑ อ้างว่า พระเจ้าผาย มิ่งน
ฉลองวัดพระนอนเป็นมหารัชมออันใหญ่
เมื่อ จ.ศ. ๗๘๓ นั้นก็จะเห็นว่าเป็นไปไม่ได้
เพราะปี จ.ศ. ที่พระเจ้าผายสิ้นพระชนม์
ยังเป็น จ.ศ. ๗๒๕ (ประชุมพงศาวดาร
ภาคที่ ๖๑ หน้า ๑๗๒) และปีสิ้นพระชนม์
ของพระเจ้าผายจากพงศาวดารโยนก ก็เป็น
จ.ศ. ๗๒๕ หรือแม้แต่ในชินกาลมาลีปกรณ์
ก็แค่ จ.ศ. ๗๑๗ เท่านั้นเป็นปีสิ้นพระชนม์
ของพระเจ้าผาย ฉะนั้น

ทั้งได้นำสันนิษฐานมาแล้วนั้น ย่อม
เห็นได้ว่า พงศาวดารโยนก กับ ประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๖๑ มีความใกล้เคียง
กันมาก ดังนั้นที่ว่าพระเจ้าผายทรงมิ่งน
ฉลองวัดพระนอนที่สร้างแล้วเสร็จเป็น
มหารัชมออันใหญ่ในปีศักราชได้ ๗๘๓ นั้น
น่าที่จะเป็น ๗๐๓ มากกว่าเมื่อเปลี่ยนเลข๘
เป็น ๐ เสียฉนั้นแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า การ
สอบสวนหาศักราชที่สันนิษฐานมานั้น
มีความใกล้เคียงกันอยู่บ้าง เมื่อปีฉลองวัด
พระนอนแล้วเสร็จเป็นศักราช ๗๐๓ (พ.ศ.
๑๘๘๔) แล้ว ปีที่พระเจ้าผายไปครอง
เชียงใหม่ก็น่าที่จะเป็นศักราช ๗๐๔

มากกว่าที่จะเป็นศักราช ๗๘๔ ด้วย

ตอนนี้ถ้าจะคิดเอาตามสันนิษฐานนั้น
ศักราชที่สันนิษฐานได้เคลื่อนไป ๓ ปี
(ย่าง) คือ จ.ศ. ๗๐๖ จึงจะเป็นปีที่พระเจ้า
ผายฉลองวัดพระนอน (พ.ศ. ๑๘๘๗)
พอรุ่งขึ้นอีกปีหนึ่ง จ.ศ. ๗๐๗ (พ.ศ.
๑๘๘๘) จึงจะเป็นปีที่พระเจ้าผายได้ไป
ครองเชียงใหม่ดังนี้

ความคลาดเคลื่อนของศักราชนี้มีอยู่
เป็นอันมาก นอกจากจะใช้เกณฑ์สันนิษ-
ฐานเอาตามความเข้าใจของตนเอง ซึ่งอาจ
จะผิดก็ได้ถูกก็ได้สุดแล้วแต่ท่านผู้รู้ทั้ง
หลายจักช่วยพิจารณาสอบสวนกันต่อไป

พระพุทธรูปไสยาสน์ปูนปั้นที่วัดพระ-
นอนนี้ สังเกตดูพุทธลักษณะแล้วเห็นว่า
เป็นอิทธิพลผสมระหว่างศิลปะสุโขทัยกับ
เชียงแสน ประกอบทั้งเกณฑ์ศักราชก็ตก
อยู่ในร่นราวคราวเดียวกัน ข้อที่สำคัญ
ที่สุดก็คือ พุทธศิลป์ภายในกำแพงเมือง
เชียงแสนนั้น เท่าที่สังเกตดูแล้ว โดยมาก
เป็นพระพุทธรูปนั่งอย่างขัดสมาธิราบเป็น
พื้น ชอบทำพระพุทธรูป ๔ อริยาบถ
อย่างในสมัยสุโขทัยอีกด้วย คือ พระพุท-
ธรูปยืน เดิน นั่ง และนอน ซึ่งบรรดา
พระพุทธรูปตามวัดต่าง ๆ ในกำแพงเมือง
เชียงแสนนี้ มีครบหมดทั้ง ๔ อริยาบถ
และมีหน้าชาบรรดาอริยาบถนั้น ยังมาเป็น
นามของวัดอีกด้วย คือ วัดพระยืน และ
วัดพระนอนเป็นต้น,

สิ่งสำคัญตามแผนผังมณฑล

หมายเลข ๑ เป็นตำแหน่งที่พระพักตร์พระพุทธรูปกว่าหน้าอยู่ พระเศียรทั้งหมดมีความยาว ๒.๐๐×๑.๐๐ เมตร

หมายเลข ๒ เป็นเนินดินฐานองค์พระพุทธรูปไสยาสน์ เหลือแต่เพียงลำพระองค์ก่อนล่างซีกหนึ่งก่อนไปทางปลายพระบาท กว้างประมาณ ๒.๐๐ เมตร ยาวประมาณ ๑๓.๐๐ เมตร

หมายเลข ๓ เป็นศิลาขนาดใหญ่ฝังอยู่ซึ่งเมื่อเขาจะดูแล้ว ครังแรกนึกว่าเป็นเสมาแต่ก็มีอยู่เพียงแห่งเดียว และอยู่ห่างจากพระเศียรประมาณ ๕๐ ซม. ขนาดศิลา กว้าง ๔๐ ซม. ฝังลึกลงไปใต้ดิน ๒๐ ซม. เข้าใจว่าเป็นเสาเขต อย่างที่เรียกกันว่า อินทขีล

หมายเลข ๔ เข้าใจว่าเป็นบริเวณวิหาร

ขององค์พระพุทธรูปไสยาสน์ปรักหักพังลงมาหมดแล้ว ในบริเวณนั้นได้พบเศษกระเบื้องมุงหลังคารวมอยู่กับบรรดาอิฐหัก กากปูนคั่ว มีความยาวทั้งหมดประมาณ ๒๒.๐๐ เมตร ทางด้านเหนือและด้านใต้กว้างประมาณด้านละ ๑๐ เมตร

หมายเลข ๕ เข้าใจว่าเป็นเนินเจดีย์ที่สร้างอยู่หลังวิหารอีกแห่งหนึ่ง ในบริเวณที่ใกล้เคียงกันกับวิหารพระนอน ถูกดินทับถมอยู่มากกำหนดขนาดมิได้

หมายเลข ๖ ทั้งหมดนี้น่าจะเป็นวิหารอีกแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่หน้าพระเจดีย์ (หมายเลข ๕) เพราะพบพระพุทธรูปประทับนั่งอย่างสมาธิราบหลายองค์ แต่หักพังหมดเหลือเพียงแค่ฐานเท่านั้น วางอยู่ระเกะระกะ มีความยาวรวมทั้งซากเจดีย์ด้วยประมาณ ๑๕.๐๐ เมตร กว้าง ๘ เมตร

คำชี้แจงประกอบบทความ เรื่องวัดพระนอน

ของ

ทวี อมาตยกุล และ มานิก วลิตโกคม

เรื่องวัดพระนอน ของนายกองเดช ประพัฒน์ทอง นั้น เป็นการเขียนขึ้นด้วยการสันนิษฐานตามหลักวิชาโบราณคดี อาจเป็นประโยชน์แก่นักศึกษาและผู้สนใจโดยทั่วไป เพราะวัดนี้ไม่มีประวัติที่พอจะตรวจค้นได้ นอกจากในตำนานสิงหนวัติ (ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑) เพียงเล่มเดียวเท่านั้น แต่การสันนิษฐานนี้อาจแยกออกได้เป็น ๒ ตอน ตอนต้นเป็นการสันนิษฐานทางโบราณคดี และตอนท้ายเป็นการสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์

ข้อความในตอนต้นกล่าวถึงสถานที่ที่วัดพระนอนตั้งอยู่ ลักษณะ ขนาด และผู้เขียนสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปควรจะหันพระพักตร์และบ้ายพระเศียรไปในทิศทางใด ซึ่งเป็นการตรวจสอบตามหลักวิชาโบราณคดีนั้น กวป. เห็นว่าควรให้ กบค. ตรวจสอบ เพราะเป็นงานในหน้าที่ของ กบค. ซึ่ง กบค. ย่อมจะทราบและเข้าใจดีกว่า กวป.

ส่วนข้อสันนิษฐานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในเรื่องระยะเวลาการสร้างพระพุท

ไสยาสน์นั้น ปรากฏข้อความในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ว่าพระเจ้าผายูซึ่งครองเมืองเชียงใหม่ได้สร้างเจดีย์และวิหารวัดพระนอนสำเร็จบริบูรณ์ และทำการฉลองเมื่อศักราชได้ ๗๘๓ ตัว ซึ่งผู้เขียนได้นำมาอ้างอิงไว้แล้ว แต่ในตอนต่อไป ศักราชก็ขัดกัน คือว่าพระเจ้าผายูเสวยราชย์แทนบิดาที่เมืองเชียงใหม่ เมื่อศักราช ๗๐๘ และสิ้นพระชนม์เมื่อศักราช ๗๒๕ แต่กลับบอกว่าพระเจ้าผายูสร้างพระนอนเสร็จเมื่อศักราช ๗๘๓ ซึ่งปีนั้นพระเจ้าผายูได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วถึง ๕๘ ปี

ปีสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าผายูที่ปรากฏในหนังสืออื่น เช่นหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า จ.ศ. ๗๑๖ และพงศาวดารโยนกว่า ๗๒๘ ปรากฏว่าพระเจ้าผายูมีพระชนม์อยู่ไม่ถึง จ.ศ. ๗๘๓ สักแห่งเดียว จึงทำให้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าน่าจะเป็น จ.ศ. ๗๐๓ มากกว่า คือเปลี่ยนเลข ๘ เป็นเลข ๐ เพื่อให้ศักราชที่กล่าวนั้นอยู่ในรัชกาลของพระเจ้าผายู และสันนิษฐานต่อไปว่าปีที่พระเจ้าผายูครองเมืองเชียงใหม่ น่าจะเป็น จ.ศ. ๗๐๔ มากกว่า จ.ศ. ๗๘๔ ทั้งนี้

ได้กล่าวไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ และยังกล่าวต่อไปอีกว่าศักราชที่สันนิษฐานไว้ได้เคลื่อนไปอีก ๓ ปี คือแทนที่จะเป็นปี จ.ศ. ๗๐๓ ควรจะเป็นปี จ.ศ. ๗๐๖ พอรุ่งขึ้นอีกปีหนึ่งคือ จ.ศ. ๗๐๗ พระเจ้าผายุกีไปครองเมืองเชียงใหม่

การสันนิษฐานเช่นนี้เป็นการล่อแหลมมาก เพราะไม่เพียงแต่เปลี่ยนตัวเลขมาให้อยู่ในรัชกาลพระเจ้าผายุกีแล้ว ผู้เขียนยังกล่าวว่าการที่เปลี่ยนตัวเลขนี้ยังเคลื่อนไปอีก ๓ ปี โดยจะหมุนตัวเลขไปให้ตรงกับปีที่พระเจ้าผายุกีไปครองเมืองเชียงใหม่ซึ่งปรากฏในหนังสือพงศาวดารโยนก แต่ศักราชที่พระเจ้าผายุกีครองเมืองเชียงใหม่ นั้น ก็มีได้ตรงกันทุกฉบับ ในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ว่า จ.ศ. ๗๐๐ ซึ่งผิดกับประชุมพงศาวดารโยนก ๗ ปี ฉะนั้นจึงจะยึดถือเอาเป็นหลักแน่ไม่ได้ว่าพระเจ้าผายุกีไปครองเมืองเชียงใหม่เมื่อ จ.ศ. ๗๐๗ เพราะพงศาวดารและจดหมายเหตุต่าง ๆ นั้น ทุกฉบับศักราชไม่ตรงกัน จะยึดถือฉบับใดฉบับหนึ่งเป็นหลักแล้วหมุนตัวเลขไปให้ตรงนั้น ไม่อยู่ในหลักแห่งการค้นคว้า

การตรวจค้นเรื่องพระนอนนั้นถ้าจะปักใจลงไปว่าสร้างในศักราชเท่านั้นเท่านั้น อาจจะมีทางผิดพลาดได้ง่ายมาก ควรจะสันนิษฐานแต่เพียงว่าน่าจะสร้างในรัชกาลพระเจ้าผายุกีคือประมาณ พ.ศ. เท่านั้นถึงเท่านั้น เนื่องจากศิลปที่ปรากฏอยู่นิยมทำหรือสร้างกันในระยะเวลาเช่น ๆ ซึ่งเป็นการสันนิษฐานทางโบราณคดีซึ่งย่อมมีทางถูกมากกว่าการที่จะปักลงไปทีเดียวว่า จะต้องสร้างใน พ.ศ. เท่านั้นเท่านั้น เพราะการสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์นั้น ถ้านำมากล่าวอ้างจะต้องมีเอกสารที่ปรากฏเรื่องราวแน่นอนไม่ขัดกับเรื่องที่กำลังกล่าวอ้างจึงจะเป็นประโยชน์อ้างอิง และมีทางผิดพลาดได้น้อย ซึ่งเรื่องนี้ผู้เขียนก็คงจะทราบได้ดีแล้ว เพราะได้เขียนไว้ในหน้าสุดท้ายว่า

“ความคลาดเคลื่อนของศักราชนี้มีอยู่เป็นอันมาก นอกจากจะใช้เกณฑ์สันนิษฐานเอาตามความเข้าใจของตนเอง ซึ่งอาจจะผิดก็ได้ถูกก็ได้ สุกแล้วแต่ท่านผู้รู้ทั้งหลายจักช่วยพิจารณาสอบสวนกันต่อไป.”

ต. อมาตยกุล

บทความเรื่องวัดพระนอนของนาย
กองเดช ประพัฒน์ทอง มีความสำคัญที่
จะต้องเป็นข้อสังเกตในแง่สันนิษฐานเป็น
๒ ประการอย่างที่ว่าหน้ากองวรรณคดีและ
ประวัติศาสตร์^๕แจ่ง คือ

๑. สันนิษฐานในแนวโบราณคดี ข้อ
^๕นายกองเดช ประพัฒน์ทอง วางหลักการ
ค้นหาพระเศียรพระพุทธรูปตามลักษณะ
อาการที่พระพุทธรูปเจ้าบรรทมเมื่อจะเสด็จ
ดับขันธปรินิพพานทั้งกล่าวไว้ในหนังสือ
ปฐมสมโพธิ นับเป็นหลักที่ถูกต้องหรือ
ใกล้เคียงในแนวค้นคว้าทางโบราณคดี

๒. สันนิษฐานในแนวประวัติศาสตร์
ข้อ^๕นายกองเดช ประพัฒน์ทอง อ้างว่ามี
เรื่องการสร้างวัดพระนอนอยู่ในหนังสือ
ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ว่า พระเจ้า
ผายูเป็นผู้ทรงสร้างเมื่อ จ.ศ. ๗๘๓ (พ.ศ.
๑๙๖๔) แต่ปรากฏในหนังสือประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๖๑ หรือหนังสือประวัติ
ลานนาเล่มอื่นว่า พระเจ้าผายูสิ้นพระชนม์
ก่อน จ.ศ. ๗๘๓ หลายปี นายกองเดชจึง
มีความเห็นว่า ปี จ.ศ. ๗๘๓ นี้ควรจะเป็น
จ.ศ. ๗๐๓ หรือ จ.ศ. ๗๐๖ ทั้งกล่าวเหตุผล
ไว้ในบทความแล้ว หัวหน้ากองวรรณคดี
และประวัติศาสตร์ จึงช่วยทักท้วงว่าเป็น

การสันนิษฐานเปลี่ยนหรือหมุนตัวเลขอย่าง
ล่อแหลม ควรจะสันนิษฐานอย่างกว้าง ๆ
ว่าน่าจะสร้างในรัชกาลพระเจ้าผายูประมาณ
ระหว่าง พ.ศ. เท่านั้นถึงเท่านั้น นับว่า
เป็นการทักท้วงที่เหมาะสมมาก ที่จริงเรื่อง
ศักราชในพงศาวดารลานนาเป็นเรื่องศึกษา
ค้นคว้ายากอยู่หน่อย เพราะตำนานแต่ละ
เล่มแต่ละฉบับไม่ค่อยจะลงรอยตรงกัน
ทุกแห่งทุกตอนเสมอไป ผมเคยสอบค้น
แล้ว จับข้อเท็จจริงได้ว่ามักมีการคลาด-
เคลื่อนโดยเหตุอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ต้นฉบับตัวเขียนของเดิมมีการคัด
ลอกศักราชคลาดเคลื่อนกันมา

๒. เวลาอ่านคัดเพื่อตีพิมพ์บางทีก็มี
การเข้าใจตัวเลขที่เขียนเดิมผิดเพี้ยนไป

๓. เวลาเรียงพิมพ์ตรวจทาน (ปรุฟ)
ผิดพลาด

โดยเหตุนี้ถ้าจะสอบค้นวินิจฉัยเรื่องราว
เฉพาะตอนหนึ่งตอนใดเช่นที่นายกองเดช
กระทำ จึงจับเหตุผลที่ศักราชคลาดเคลื่อน
ได้ยาก จำเป็นจะต้องสอบค้นเปรียบเทียบ
มาตั้งแต่ต้นเรื่องจนปลายเรื่อง จึงจะได้
ศักราชที่ถูกต้องหรือใกล้เคียงความจริง
โดยเฉพาะในตอนเรื่องวัดพระนอนที่เชียง-
แสน ผมเคยสอบสวนไว้น่าจะเป็นดังต่อไปนี้

๑. พระเจ้าคำฟูได้ครองราชสมบัติ ณ เมืองเชียงใหม่ เมื่อ จ.ศ. ๖๙๖ (พ.ศ. ๑๘๗๗) และให้เจ้าผายุราชโอรสไปครอง เมืองเชียงแสน พระเจ้าคำฟูครองราชย์ อยู่ได้ ๑๒ ปี สิ้นพระชนม์ใน จ.ศ. ๗๐๘ (พ.ศ. ๑๘๘๙)

๒. เจ้าผายุประทับอยู่ที่เมืองเชียงแสน ตั้งแต่ จ.ศ. ๖๙๖ ทรงสร้างวัดพระนอน

สำเร็จเรียบร้อยในปี จ.ศ. ๗๐๓ (ศักราช ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ผิดจึงเป็น จ.ศ. ๗๘๓) พระราชบิดาสวรรคตลง จึง เสด็จกลับมาเสวยราชย์ ณ เมืองเชียงใหม่ ใน จ.ศ. ๗๐๘ พระเจ้าผายุอยู่ในราช สมบัติ ๒๐ ปี สิ้นพระชนม์ลงใน จ.ศ. ๗๒๘ (พ.ศ. ๑๙๐๙)

มานิต วลิลโกดม



คำอ่านจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนั่ง ทำด้วยศิลาสีเขียว

จ. สุโขทัย ภาษามคธและภาษาไทย

เขียนด้วยอักษรไทยสมัย พ.ศ. ๑๙๐๐

นำ ของคำวรรณ อ่านและอธิบาย

เขียนตามต้นฉบับ

- (๑) สิทธิการนโมรัตนคค
- (๒) ยวรนํ ชีผาขาวเพสนน
- (๓) ครนํ พระเทพาธิ (ราช)
- (๔) หากไห (บนนกาล) -
- (๕) มีแล ชีผ (าขาว) -

เขียนอย่างปัจจุบัน

- สิทธิการ^(๑) นโม^(๒) รตนคค -
- ยวรนํ ชีผาขาวเพสนน -
- ครนํ พระเทพาธิ (ราช)
- หากไห (บนนกาล) -
- มีแล ชีผ (าขาว) -

คำอธิบาย

- (๑) สิทธิการ หรือ สิทธิกร แปลว่า ให้ความสำเร็จ (ดู สิทธิการิยะ)
- (๒) นโม รตนคคยวรนํ แปลว่า ข้าพเจ้าไหว้แก่พระรัตนตรัยอันประเสริฐ



ประวัติสังเขป

พระพุทธรูปนี้ทำด้วยศิลาสีเขียวองค์นี้ ขนาดกว้าง ๒๖ ซม. สูง ๓๖ ซม. นายจิต พ่วงแผน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย เป็นผู้มอบให้พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย.

อธิบายเพลงจระเข้หางยาว ๓ ชั้น

มนตรี กราโมท

เพลงจระเข้หางยาว ๓ ชั้น^๕ ก็เป็นเพลงที่ท่านโบราณจารย์ในทางศุริยางค์ไทย ได้แต่งขึ้นจากเพลงอัตรา ๒ ชั้น^๕ ของเก่า เช่นเดียวกับเพลงไทยอัตรา ๓ ชั้น^๕ โดยมาก

เพลงนี้ ในอัตรา ๒ ชั้น^๕ ซึ่งเป็นของเก่า^๕ นั้น เรียกกันว่า “เพลงสามเส้า” โดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างเป็นส่วนน้อยที่เรียกว่า “เพลงจระเข้หางยาว ๒ ชั้น”^๕ ครั้นเมื่อได้มีผู้แต่งขึ้น เป็นอัตรา ๓ ชั้น^๕ แล้ว เรียกกันว่า “เพลงจระเข้หางยาว”^๕ ทั้งนี้ ไม่มีผู้ใดเรียกว่า “เพลงสามเส้า ๓ ชั้น”^๕ เลย ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เพลงนี้ของเก่าซึ่งเป็นอัตรา ๒ ชั้น^๕ นั้น ชื่อ “สามเส้า” อย่างเดียว แม้ในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ก็เรียกว่า “สามเส้า” แต่หากท่านผู้ให้นำมาแต่งขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น^๕ นั้น ท่านทราบอยู่ดีว่า เพลงนี้เมื่อบรรเลงรวมอยู่ในเรื่องเพลงฉิ่งพระฉิ่ง ซึ่งชั้นต้นด้วยเพลงต้นเพลงฉิ่ง มีเพลง จระเข้หางยาว และถอยหลังเข้าคลอง บรรเลงใกล้ซัดซัดกันอยู่ เมื่อแต่งเพลงสามเส้า^๕ ขึ้นเป็น ๓ ชั้น^๕ ท่านจึงตั้งชื่อขึ้นใหม่ว่า “จระเข้หางยาว” เพื่อให้เข้าชุดกัน ผู้ที่ทราบว่า เพลงสามเส้าเป็นสมุฏฐานของเพลงจระเข้หางยาว จึงได้เรียกเพลงในอัตรา ๒ ชั้น^๕ ว่า “เพลง จระเข้หางยาว ๒ ชั้น”^๕ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เรียกอย่างนั้นจึงมีไม่กี่ท่าน และก็ดูเหมือนจะเพิ่งมี เรียกกันในสมัยรัชกาลที่ ๕^๕ นเอง เมื่อมารวมอยู่ในเพลงมโหรี^๕ ตำบลต้นเพลงฉิ่ง มีเพลง “ต้นเพลงฉิ่ง” เป็นอันดับแรก เพลงสามเส้า (จระเข้หางยาว ๒ ชั้น^๕) เป็นอันดับที่ ๒ แล้วต่อด้วยเพลงทวงพระธาตุ และเพลงนกขมิ้น ส่วนในการร้องส่งประกอบการขับเสภา ซึ่งมีประเพณีกำหนดให้ร้องเพลงพม่าห้าท่อนเป็นเพลงแรก ก็กำหนดให้ร้องเพลงจระเข้หางยาว เป็นเพลงที่ ๒ (ดูคำอธิบายเพลงพม่าห้าท่อน)

ครั้นถึงสมัยที่นิยมขยายเพลงขับร้องและบรรเลงเป็นอัตรา ๓ ชั้น^๕ กันขึ้น ราวสมัย ปลายรัชกาลที่ ๓ และต้นรัชกาลที่ ๔^๕ จึงมีท่านโบราณจารย์นำเพลงมโหรี ตำบลต้นเพลงฉิ่ง ซึ่งมีเพลงต้นเพลงฉิ่ง จระเข้หางยาว (หรือสามเส้า) ทวงพระธาตุ และนกขมิ้นดังกล่าวแล้ว มาแต่งขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น^๕ ทั้ง ๔ เพลง เพลงมโหรีฉบับนี้ในสมัยโบราณถือว่าเป็นเพลง

สำคัญตบหนึ่ง เพราะไม่ว่าจะเป็นนักร้องหรือนักบรรเลงมโหรี จะต้องเริ่มฝึกหัดด้วยเพลงในตบนี้ตามลำดับไปก่อนที่จะเรียนเพลงอื่น ๆ การฝึกหัดร้องเพลงตบนี้ ในสมัยโบราณเมื่อยังมีแต่อัตรา ๒ ชั้น ใช้บทร้องเรื่องพระรถเสนที่ขึ้นต้น (เพลงต้นเพลงฉิ่ง) ด้วยบทที่ว่า

“ฝ่ายนาฏเมรุศรีสวัสดิ์ บรรทมเหนือแท่นรัตนบัลลังก์
ดาวเดือนเลื่อนลับยุคนันทร จะใกล้แสงทินกรอโณทัย”

ครั้นเมื่อเพลงตบนี้ได้ขยายขึ้นเป็นอัตรา ๓ ชั้น ได้ใช้บทเรื่องกากี ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นบทร้อง เริ่มต้นเพลงต้นเพลงฉิ่งด้วยบทว่า

“กากีบ้องบัลลังก์ ชายเนตรคมคอนให้บ่กษา
เหตุไฉนไยจึงอาจอหังการ มาเอนอรรธวัญนาทุกสิ่งอัน”
และเพลงจะเข้ทางยาว ก็มีบทร้องต่อกันว่า

“ไม่เกรงองค์นรินทร์ปั้นธุเรศรี อันเรื่องเดชเกรียงไกรมไหศวรรย์
มาณพอบเจนสภาพนัน ไครหมายมั่นมุ่งมาตรให้มามี
เธอก็เป็นพญาครุฑอุดมเดช วิสัยเพศพงศุราชบัลลังก์
เนาสถานวิมานฉิมพลี เพราะบารมีบรมสร้างสมมา”

ส่วนการที่จะนำเพลงในตบนี้ เพลงใดเพลงหนึ่งออกไปใช้ร้องเป็นเอกเทศ ก็เลือกใช้บทร้องอื่น ๆ ร้องได้ตามแต่ความต้องการของผู้ร้อง

เพลงจะเข้ทางยาว ๓ ชั้น ที่มีโน้ตปรากฏในหนังสือเล่มนี้ ก็เกิดขึ้นในระยะที่แต่งเพลงมโหรีตบต้นเพลงฉิ่งเป็น ๓ ชั้นดังกล่าวมา แต่บทร้องได้ใช้บทร้องของเก่าที่นิยมกันแพร่หลายอยู่สมัยหนึ่ง

— บทร้องเพลงจะเข้ทางยาว ๓ ชั้น —

พระพายชายช่อลำดวนหวาน หอมลำดวนชวนใจให้กระสัน
เหมือนกลืนเนอทเจ้าเจออกระแจะจันทน์ เป็นหลายวันแต่เจ้าพราดจากอกไป
แค้นด้วยพระองค์ผู้ทรงภพ หากกระทบทักถามเรบบ้างไม่
ยังคิดยังแค้นแน่นทรวงใน นานไปก็จะวุ่นขื่นสักรวัน

(ของเก่า)

จรเข้หางยาว ๓ ชั้น

ของเก่า

Andante

ร้อง ท่อน 1 เที้ยวแรก

พระ พาย โออ ช่าย

ช้อ

ดนตรีสวม tr tr tr ลำ ดวน

หวน

Moderato ท่อน 1 เที้ยวแรก

สัรทางเลียง

ท่อน 2 เทียวแรก

ร้อง

หอม - - - - - ลำ ดวน - - - - - ยวน

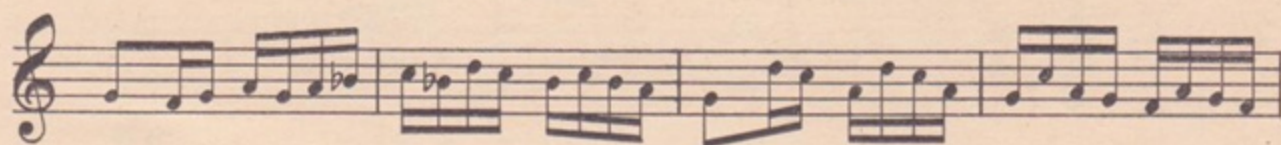
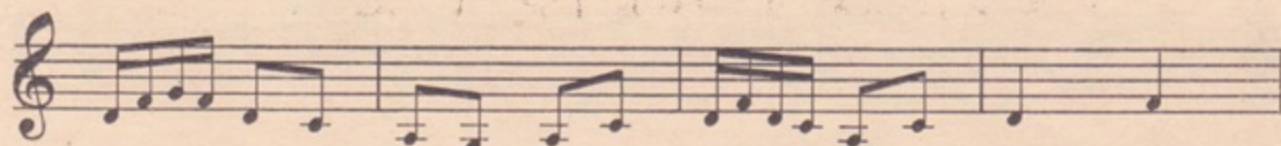
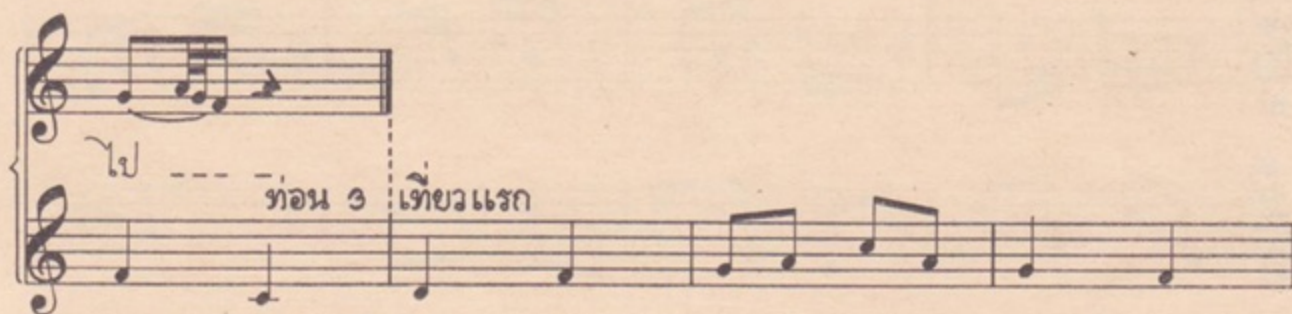
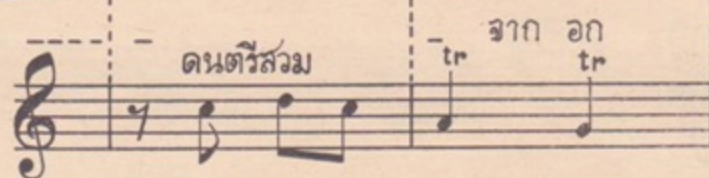
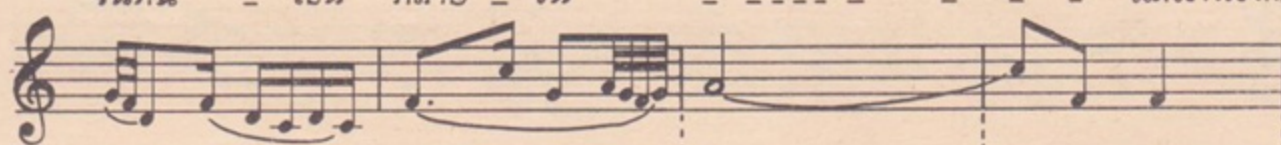
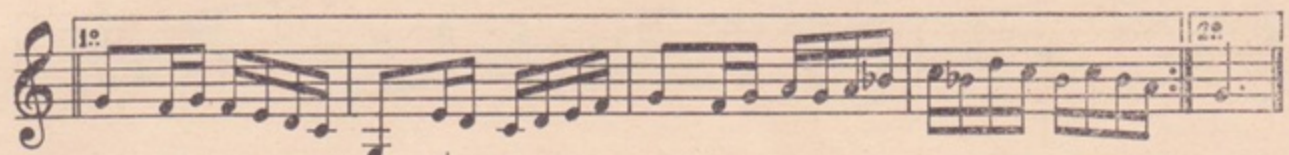
ใจ

ให้ - - - - - กระ

ดนตรีส่วม

สัร - - -

ท่อน 2 เทียวแรก



ว๊อง

ท่อน ๑ เทียบหลัง

๒/๔

คั่น - - - - - ด้วย - - - - - พระ

องค์

ผู้ทรง

ภาพ ดนตรี ท่อน 1 เที้ยวหลัง

19.

29.

ร้อง ท่อน 2 เทียวหลัง

หา - - - กระ. ทบ - - - ทัก -

ถาม - - - - -

ดนตรีร่วม เรา บ้าง -

ไม่ -

ท่อน 2 เทียวหลัง

The first system of the piano accompaniment consists of three measures. Each measure contains a treble and bass staff. The melody in the treble staff is composed of eighth and sixteenth notes, while the bass staff provides a steady accompaniment with eighth notes.

ว๊อง

ท่อน 3 เทียบหลัง

2/4

ยัง คึด- ยัง แค้น-

แน่น- ทรวง

ใน นาน ไป ก็ จะวุ่น-

ฉันทริสวาม tr ชื่น- ลัก

The second system features a vocal melody line with Thai lyrics and a piano accompaniment. The lyrics are: "ว๊อง" (Wong), "ท่อน 3 เทียบหลัง" (Section 3, Back Comparison), "ยัง คึด- ยัง แค้น-" (Yang Kiet- Yang Aen-), "แน่น- ทรวง" (Naen- Thruang), "ใน นาน ไป ก็ จะวุ่น-" (In Nan Pai Gi Ja Wuen-), and "ฉันทริสวาม tr ชื่น- ลัก" (Chant Rissam tr Chuen- Lak). The piano accompaniment continues with a similar rhythmic pattern to the first system.

วัน --- ตอน 3 เที่ยวหลัง

tr

tr

tr

tr

ลูกหมัด

Fine.

ที่ ศธ. ๒๖๓๖/๒๕๐๖



สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

เรื่อง การจัดส่งคณะนาฏศิลป์ไทยไปแสดง ณ นครเวียงจันทน์ ราชอาณาจักรลาว
เรียน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
อ้างถึง หนังสือ ๒๕๓๔๘/๒๕๐๕ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๐๕

ตามที่รายงานเกี่ยวกับการจัดส่งคณะนาฏศิลป์ กรมศิลปากร จำนวน ๓๐ คน
ไปร่วมแสดงในงานออกร้านแสดงสินค้างานราชทูตหลวง ปี ๒๕๐๕ ณ นครเวียงจันทน์
ราชอาณาจักรลาว เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ถึงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๕ ไปเพื่อทราบ
ความแจ้งอยู่แล้ว นั้น

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้นำเสนอคณะรัฐมนตรีทราบแล้วด้วยความ
ขอบคุณ
จึงเรียนมาเพื่อทราบ.

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ทัญ เหล่าสุนทร
(นายทัญ เหล่าสุนทร)

รองเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
ลงนามแทนเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

กองการประชุมคณะรัฐมนตรี.

ที่ ๒๕๓๔๘/๒๕๐๕



กระทรวงศึกษาธิการ

๑๑ ธันวาคม ๒๕๐๕

เรื่อง การจัดส่งคณะนาฏศิลป์ไทยไปแสดง ณ นครเวียงจันทน์ ราชอาณาจักรลาว
กราบเรียน นายกรัฐมนตรี
อ้างถึง หนังสือสำนักบริหารของนายกรัฐมนตรี ที่ ศธ. ๗๐๙๓/๒๕๐๕ ลงวันที่ ๒
พฤศจิกายน ๒๕๐๕

สิ่งที่ส่งมาด้วย รายชื่อคณะนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร ๓ ชุด

ตามที่คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงเศรษฐกิจ ไปออกร้านแสดง
สินค้าในงานธาตุหลวงปี ๒๕๐๕ ณ นครเวียงจันทน์ ราชอาณาจักรลาว และให้กรม
ศิลปากรจัดคณะนาฏศิลป์ของกรมศิลปากร จำนวน ๓๐ คน เป็นชาย ๑๖ คน หญิง ๑๔ คน
ไปร่วมแสดงในงานนี้ด้วย ในระหว่างวันที่ ๘-๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๕ รวม ๗ วัน นั้น

บัดนี้ ได้รับรายงานจากกรมศิลปากรว่า คณะนาฏศิลป์จำนวน ๓๐ คน
ตามรายชื่อที่แนบเสนอมาพร้อมนี้ โดยมี น.ส. สมักรจิต งามพินิต หัวหน้าแผนกศิลปวิทยา
กองการสังคีต เป็นหัวหน้าคณะ ได้เดินทางกลับมาถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว ยังมีรายงานการ
ปฏิบัติราชการ ดังนี้

ก. คณะนาฏศิลป์ออกเดินทางไปปฏิบัติราชการและเดินทางกลับครั้งนี้
ดังนี้

๑. คณะนาฏศิลป์ชาย ๔ คน เป็นเจ้า-
หน้าที่คุมเครื่องโขน-ละคร และเครื่อง
เป่าพาทย์เดินทางไป-กลับ โดยขบวนรถไฟ
กรุงเทพ ฯ - นครราชสีมา และต่อรถไฟ
นครราชสีมา - หนองคาย เมื่อวันที่ ๕
พฤศจิกายน ๒๕๐๕ เวลา ๗.๑๐ น. และ

กลับถึงกรุงเทพ ฯ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน
๒๕๐๕ เวลา ๑๔.๒๕ น.

๒. คณะนาฏศิลป์จำนวน ๒๖ คน
เดินทางไป-กลับ โดยขบวนรถด่วน
กรุงเทพ ฯ - หนองคาย เมื่อวันที่ ๖
พฤศจิกายน ๒๕๐๕ เวลา ๑๙.๓๐ น. และ

กลับถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๕ เวลา ๙.๐๐ น.

คณะนาฏศิลป์ทั้ง ๒ พวก รวม ๓๐ คน เมื่อไปถึงหนองคายแล้ว ทางสถานเอกอัครราชทูตไทยประจำราชอาณาจักรลาว ได้จัดให้ พ.อ. บุญเสริม อายุวัฒน์ ทูตทหารบก นายบัญชา ศิริผล เลขานุการเอก นายผ่อง บัวเอี่ยม เลขานุการโท มากอย รับนำไปสถานทูต ได้พบกับนายจรูญพันธุ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา เอกอัครราชทูตไทยประจำราชอาณาจักรลาว เอกอัครราชทูตไทยได้จัดให้ศิลปินหญิงพักภายในสถานทูต ศิลปินชายพักที่ตึกพักนักกีฬา สนามกีฬา พร้อมทั้งจัดหาอาหารเลี้ยงตลอดเวลาที่พักอยู่ที่นครเวียงจันทน์

ข. ในระหว่างที่พักอยู่ในนครเวียงจันทน์ ได้ปฏิบัติราชการดังนี้

วันพฤหัสบดี ที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

เริ่มเปิดการออกร้านในงานธาตุหลวง โดยเสด็จเจ้าสุวรรณหงษา นายกรัฐมนตรีแห่งราชอาณาจักรลาว เสด็จไปประกอบพิธีเปิดงาน หลังจากเปิดงานแล้ว เอกอัครราชทูตไทยประจำราชอาณาจักรลาว ได้ทูลเชิญเสด็จเจ้าสุวรรณหงษาเข้าชมร้านศาลาไทย ของประเทศไทย ที่ไปร่วม

ออกร้านแสดงสินค้าไทย ในงานนี้ได้มีการเลี้ยงรับรอง Reception บรรดาเจ้านายแห่งราชอาณาจักรลาว คณะทูตานุทูต และแขกผู้มีเกียรติอื่น ๆ ภายหลังการเลี้ยงรับรอง คณะนาฏศิลป์ไทยได้เริ่มแสดงที่ศาลาไทยเป็นครั้งแรก เวลา ๑๘.๓๐ น. ถึง ๑๙.๑๕ น. มีการแสดงรวม ๖ ชุด คือ

๑. รำแม่บท
๒. โขน ตอน ยกรบ
๓. การต่อสู้ด้วยดาบสองมือ
๔. ญายพราหมณ์
๕. รำกระทบไม้
๖. รำวง

ผลการแสดงเรียบร้อย มีประชาชนให้ความสนใจเข้าชมการแสดงเป็นจำนวนมาก

วันศุกร์ที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

คณะนาฏศิลป์ไทยได้เริ่มการแสดง เวลา ๒๐.๐๐ น. ถึง ๒๒.๐๐ น. มีรายการแสดง ๗ ชุด คือ

๑. รำสาว - ไทยปณิธาน
๒. รำแม่บท
๓. วีรชัยลิง
๔. ฟ้อนแพนชาย - หมิง
๕. ญายทศกัณฐ์ลงสวน

๖. การต่อสู้ด้วยดาบสองมือ

๗. ละคอน เรื่อง พระลอ ตอน

“ตามไก่ – เข้าสวน ถึงเข้าห้อง”

ผลการแสดงเรียบร้อยดี มีประชาชน
เข้าชมเป็นจำนวนมาก

วันเสาร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

เริ่มการแสดงเวลา ๒๐.๓๐ น. ถึง

๒๓.๒๐ น. มีรายการแสดง ๗ ชุด คือ

๑. รำลาว – ไทยปณิธาน

๒. โขน ตอน ถวายลิง

๓. รำच्छาตรี

๔. ญายพราหมณ์

๕. การต่อสู้ด้วยไม้สั้นไม้ยาว

๖. ฟ้อนเทียนออกฟ้อนเล็บ

๗. ละคอน เรื่อง ขุนช้างขุนแผน

ตอน “วันทองห้ามทัพ”

ผลการแสดงเรียบร้อยดี ประชาชน
สนใจและพอใจเข้าชมการแสดงเป็นจำนวน
มาก

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

วันมีการแสดง ๒ รอบ รอบแรก

แสดงเวลา ๒๐.๒๐ น. ถึง ๒๐.๔๐ น.

เป็นการแสดงรอบพิเศษ จัดถวายพระเจ้า

สว่างวัฒนา สมเด็จพระเจ้ามหาชีวิตแห่ง

ราชอาณาจักรลาว ซึ่งได้เสด็จพระราช

ดำเนินมาเยี่ยมร้านศาลาไทยของประเทศ

ไทย และได้เข้าประทับทอดพระเนตร

การแสดงนาฏศิลป์ไทย ของกรมศิลปากร

รายการแสดงที่จัดถวาย มีดังนี้

๑. รำลาว – ไทยปณิธาน

๒. ระบาย่องหงิก

๓. รำच्छาตรี

ผลการแสดง เป็นที่พอพระราชหฤทัย
ของสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิตมาก

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับแล้ว

คณะนาฏศิลป์ได้แสดงให้ประชาชนชมต่อ

ไปอีกเป็นรอบที่สอง เริ่มเวลา ๒๒.๔๐ น.

ถึง ๒๓.๓๕ น. ตามรายการแสดงดังต่อไปนี้

๑. รำริชคู่

๒. วีรชัยักษ์

๓. โขน ชุด หนุมานจับสุพรรณ
มัจฉา

๔. เมขลา – รามสูร

๕. รำวง

มีประชาชนเข้าชมการแสดงเป็นจำนวน
มาก

วันจันทร์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

การแสดงคืนนี้เป็นคืนสุดท้าย สำหรับ

งานราชทูหลวงปี ๒๕๐๕ เริ่มการแสดง

เวลา ๒๐.๓๐ น. ถึง ๒๒.๓๐ น. มี
รายการแสดงรวม ๗ ชุด ดังนี้

๑. รำลาว - ไทยปณิธาน
๒. โขน ชุด พระรามรบทศกัณฐ์
๓. ระบำชุมนุมเผ่าไทย
๔. ระบำดาวดึงส์
๕. รำเดี่ยวมโนห์ราบุชายัญ
๖. รำกระทบไม้

๗. โขน ชุด ปราบนนทกษัตริย์ จน
ถึง ทศกัณฐ์ลักนางสีดา

ผลการแสดง มีประชาชนเข้าชมกว่า
หมื่นคน

วันอังคาร ที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

วันนี้ไม่มีการแสดง เพราะงานไปมี
ที่วัดบึงอ้อย คณะนาฏศิลป์ไม่ได้แสดง
เพราะไม่มีเวทีแสดง

เวลา ๑๐.๐๐ น. อธิบดีกรมศิลปากร
แห่งราชอาณาจักรลาวได้เชิญคณะนาฏศิลป์
ไทย เอกอัครราชทูตไทย และคุณหญิง
ข้าราชการในสถานทูต พร้อมด้วยภรรยา
และแขกผู้มีเกียรติอื่น ๆ ไปพบปะสังสรรค์
และชมการแสดงนาฏศิลป์ของศิลปินลาว
ณ โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากรแห่ง
ราชอาณาจักรลาว หลังจากการแสดงแล้ว
มีการเลี้ยงอาหารกลางวัน เสร็จการเลี้ยง

อาหารแล้ว ท้าวสุพรรณบัลังษาเคอะ
ลาบรส อธิบดีกรมศิลปากรแห่งราช
อาณาจักรลาว ได้กล่าวคำขอขอบคุณ
นาฏศิลป์ไทย พร้อมทั้งได้มอบแกนจำนวน
๕ แท้ ให้เป็นที่ระลึกแก่กรมศิลปากร
แห่งประเทศไทย และแจกภาพศิลปิน
แห่งกรมศิลปากรลาวแก่คณะนาฏศิลป์
คนละ ๒ ภาพ

เวลา ๑๙.๓๐ น. เอกอัครราชทูตไทย
และคุณหญิง ได้จัดเลี้ยงอาหารค่ำอย่าง
เป็นกันเองเป็นการตอบแทนแก่กรมศิลป
ากรแห่งราชอาณาจักรลาว ณ สถานเอก
อัครราชทูตไทย ได้เชิญแขกคณะเกี่ยวกับ
ก่อนเข้ามาร่วมด้วย ก่อนถึงเวลาเลี้ยง
คณะนาฏศิลป์ไทยได้จัดการแสดงให้ชม
๓ รายการ เป็นการตอบแทน คือ รำสีนวน
พ่อนเงี้ยว และรำเพลงลา หลังเวลาเลี้ยง
แล้วมีการแสดงรำวงร่วมกับแขกที่เชิญมา
เสร็จสิ้นการแสดงเวลา ๒๓.๑๐ น.

วันพุธ ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

เวลา ๙.๐๐ น. เจ้าหน้าที่สถานทูตไทย
ได้จัดรถพาไปชมบริเวณเมือง และ
จ่ายของ

เวลา ๑๔.๓๐ น. คณะนาฏศิลป์เข้าพบ
เพื่ออำลาเอกอัครราชทูต และคุณหญิง

เวลา ๑๕.๔๕ น. เดินทางกลับประเทศไทย

ผลที่ได้รับจากการแสดงคราวนี้ เป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ที่ได้รับผลเป็นที่น่าพึงพอใจ เป็นการเรียกร้องให้ประชาชนลาวมาสนใจในประเทศไทย กระชับสัมพันธไมตรีระหว่างไทยและลาว ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

เอกอัครราชทูตไทยประจำราชอาณาจักรลาว และบรรดาข้าราชการ เจ้าหน้าที่

ในสถานทูตได้ให้การรับรองและให้ความสะดวกสบายอย่างดียิ่ง

จึงขอกราบเรียนมาเพื่อได้โปรดทราบ.

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

ปิ่น มาลากุล

(ม.ล. ปิ่น มาลากุล)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

กรมศิลปากร.

รายชื่อคณะนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
ไปปฏิบัติราชการในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
เนื่องในการออกร้านในงานชาตูลหวง ณ เวียงจันทน์
วันที่ ๘ พฤศจิกายน ถึง ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

๑. น.ส. สมักรจิต งามพินิต	หัวหน้าแผนกศิลปวิทยา	หัวหน้าคณะ
๒. นายเทียบ กงสายทอง	ศิลปินโท แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๓. นายสอน วงษ์มั่ง	ศิลปินโท แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๔. นายกรี วรรณะริน	ศิลปินโท แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๕. น.ส. สถาพร สิงหพรรค	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๖. นายประสิทธิ์ ถาวร	ศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๗. นางพนิตา สิทธิวรรณ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๘. นางสุตา เขียววิจิตร	ศิลปินตรี แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๙. น.ส. สุนันทา บุญยเกตุ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๐. น.ส. สุนทรี โรหิตจันทร์	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๑. นายศิลป์ ทรายโมท	ศิลปินตรี แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๑๒. นายสมน ขำศิริ	ศิลปินตรี แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๑๓. นางอจันรา อยู่ปิยะ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๔. น.ส. รัตติยะ รัตนณรงค์	ศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๑๕. น.ส. บงกช ดวงหิรัญ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๖. น.ส. นพรัตน์ ไชยวสุ	ศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๑๗. นายชม้อย ธารีเชียร	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๘. นายปัญญา นิตยสุวรรณ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๙. นายมานิต ม่วงบุญ	ศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๒๐. นายประเสริฐ ภัทรนาวิก	ศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต

๒๑. นางพิไล พรหมณพันธ์ุ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๒. นายโกมล โกศินานนท์	ศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๒๓. นายไอยเรศ อินทรนัฐ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๔. น.ส. อีสสระ เรียงสกุล	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๕. นายสมจิต สถิตชาติ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๖. นายอุดม พึ่งพะยอม	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๗. น.ส. พจนีย์ ยงทัพภะ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๘. น.ส. แสงจันทร์ วัจนะคุปต์	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๙. นายณรงค์ โรจนทรัพย์	นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๓๐. นายณเรศ วรตะริน	นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา



รายชื่อคณะนาฏศิลป์ กรมศิลปากร
ไปปฏิบัติราชการในการแสดงนาฏศิลป์ไทย
เนื่องในการออกร้านในงานชาตูลหวง ณ เวียงจันทน์
วันที่ ๘ พฤศจิกายน ถึง ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

๑. น.ส. สมักรจิต งามพินิต	หัวหน้าแผนกศิลปวิทยา	หัวหน้าคณะ
๒. นายเทียบ กงสายทอง	ศิลปินโท แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๓. นายสอน วงษ์มั่ง	ศิลปินโท แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๔. นายกรี วรรณะริน	ศิลปินโท แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๕. น.ส. สถาพร สิงหพรรค	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๖. นายประสิทธิ์ ถาวร	ศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๗. นางพนิกา สิทธิวรรณ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๘. นางสุภา เขียววิจิตร	ศิลปินตรี แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๙. น.ส. สุนันทา บุญยกฤต	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๐. น.ส. สุนทรี โรหิตจันทร์	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๑. นายศิลป์ ทรายโมท	ศิลปินตรี แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๑๒. นายสมน ขำศิริ	ศิลปินตรี แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๑๓. นางอจันรา อยู่ปิยะ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๔. น.ส. รัตติยะ รัตนณรงค์	ศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๑๕. น.ส. บงกช ดวงหิรัญ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๖. น.ส. นพรัตน์ ไชยวสุ	ศิลปินตรี แผนกโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๑๗. นายชม้อย ธารีเชียร	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๘. นายปัญญา นิตยสุวรรณ	ศิลปินตรี แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๑๙. นายมานิต ม่วงบุญ	ศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๒๐. นายประเสริฐ ภัทรนาวิก	ศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต

๒๑. นางพิไล พรหมณพันธ์ุ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๒. นายโกมล โกศินานนท์	ศิลปินจัตวา แผนกดุริยางค์ไทย	กองการสังคีต
๒๓. นายไอยเรศ อินทรนัฐ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๔. น.ส. อีสสระ เรียงสกุล	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๕. นายสมจิต สถิตชาติ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๖. นายอุดม พึ่งพะยอม	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๗. น.ส. พจนีย์ ยงทัพภะ	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๘. น.ส. แสงจันทร์ วัจนะคุปต์	ศิลปินจัตวา แผนกนาฏศิลป์	กองการสังคีต
๒๙. นายณรงค์ โรจนทรัพย์	นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา
๓๐. นายณเรศ วรตะริน	นักเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์	กองศิลปศึกษา



พิธีวางศิลาฤกษ์

ก่อสร้างอาคาร หอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี จังหวัดพระนคร

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๖

ธวัช สุมาวงศ์ บันทึก

เนื่องจากหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบันไม่สามารถดำเนินการได้ถูกต้องตามหลักวิชาตลอดถึงการให้บริการแก่ประชาชนได้ถึงขนาด เพราะแออัดและสถานที่คับแคบซึ่งความจริงอาคารหอสมุดดังกล่าวเป็นอาคารเก่า สร้างมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ นับถึงบัดนี้ได้ ๕๘ ปีแล้ว โดยวัตถุประสงค์เดิมนี้สำหรับใช้ในงานพระเมรุท้องสนามหลวง หากได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหอสมุดโดยเฉพาะไม่ แต่ได้จัดขึ้นใช้เป็นหอสมุดแห่งชาติในภายหลัง ฉะนั้นการวางแผนจึงเหมาะแก่กิจการอย่างหนึ่ง แต่ไม่เหมาะกับหลักวิชาการห้องสมุดสมัยใหม่ เช่น ห้องอ่านหนังสือไม่กว้างขวางโปร่ง อากาศอบอ้าว แสงสว่างไม่เพียงพอ วัสดุยังพื้ดเอาฝุ่นละอองเข้ามาเป็นที่น่ารำคาญ และที่สำคัญก็คือหนังสือต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากมายไม่ได้แบ่งไว้เป็นแผนกตามลักษณะของห้องสมุดสมัยใหม่

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ มานั้ปรากฏว่านักศึกษาและประชาชนสนใจใน

การศึกษาค้นคว้าหาความรู้มากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน หนังสือวารสารต่างๆเพิ่มปริมาณมากขึ้น แต่สถานที่ก็คงอยู่ตามเดิม กรมศิลปากรได้พยายามแก้ไขอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนเช่นใช้แสงฟลูออเรสเซนต์ช่วย ติดตั้งพัดลมเพิ่มขึ้น ทำบานกระຈกหน้าต่างบ้องกันฝุ่น ขยับขยายจัดตั้งค้หนังสือให้ชิดผนังห้อง ให้มีที่ว่างเพื่อตั้งโต๊ะเก้าอี้สำหรับอ่านหนังสือมากขึ้น เป็นการบรรเทาความเดือดร้อนไปไ้บ้าง แม้กระนั้นกรมศิลปากรยังได้ใช้ความพยายามตลอดมาที่จะให้มีอาคารหอสมุด ๖ ให้กว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ โดยคิดจะเสริมอาคารเดิมให้เป็น ๒ ชั้น เพราะเคยทราบจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ว่า รากฐานแข็งแรงพอจะต่อเติมได้ แต่การกระทำเช่นนี้จะทำให้เสียรูปหอสมุดฯ ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งหนึ่งของกรุงเทพฯ จึงระงับไว้ และได้เคยปรารภถึงเรื่องที่จะให้มีอาคารหอสมุด ๖ นี้กับท่านผู้ใหญ่ในกระทรวงศึกษาธิการซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชา แต่เรื่องก็ยังไม่สามารถลุล่วงไปได้

ต่อมาในเดือนมกราคม ๒๕๐๕ ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี เห็นความจำเป็นและรู้สึกห่วงใย จึงได้ บัญชาให้ราชบัณฑิตยสถานเป็นเจ้าของ เรื่อง ร่วมกับสภาวิจัยแห่งชาติ พิจารณา เสนอความเห็นแนะแนวทางหรือวางโครงการปรับปรุงแก้ไขกิจการหอสมุดแห่งชาติ ขึ้น ผลการประชุมได้พิจารณาเห็นชอบ ร่วมกัน คือ

๑. ให้ดำเนินการตามโครงการปรับปรุงหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งกรมศิลปากรกำลัง ปฏิบัติอยู่แล้ว โดยจัดสร้างอาคารหอสมุดฯ ขึ้นใหม่ที่ท่าवासกรี ในบริเวณที่ดินจัดสรร ของกระทรวงศึกษาธิการ เนื้อที่ประมาณ ๑๗ ไร่ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้รับงบประมาณค่ารื้อถอนอาคารเดิมในบริเวณนั้น ติดต่อกันมา ๒ ปีแล้ว กำหนดเสร็จเรียบร้อยในปี ๒๕๐๕ หลังจากนั้นกรมศิลปากร จะได้ลงมือก่อสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติ ขึ้นใหม่โดยจะเริ่มแต่ปีงบประมาณ ๒๕๐๖ เป็นต้นไป ซึ่งกำหนดโครงการไว้ ๓ ปี

๒. การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า กรมศิลปากรจะได้แยกบริการออกเป็นประเภท ให้ได้สัดส่วน กล่าวคือ สำหรับผู้ที่มาอ่าน หนังสือพิมพ์รายวันและวารสารจัดให้อยู่ แผนกหนึ่ง ส่วนผู้ที่เข้ามาค้นคว้าตำรับ ตำราต่างๆ จะได้จัดให้อยู่อีกส่วนหนึ่ง ไม่ปะปนกัน แต่การแก้ไขประการหลังนี้

เป็นเพียงแก้ไขชั่วคราว จนกว่าจะดำเนินการตามข้อ ๑ เสร็จเรียบร้อย

ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้ทราบผลการประชุมแล้ว มีบัญชาให้กรมศิลปากรจัดการแก้ไขปรับปรุงหอสมุดแห่งชาติให้เรียบร้อยและดีขึ้นอีก แล้วรายงานให้ทราบทุกระยะ และให้กรมประชาสัมพันธ์โฆษณา ผลการปฏิบัติงานนี้ให้ประชาชนทราบด้วย ข้อสำคัญก็คือให้สำนักงบประมาณสนับสนุน เรื่องเงินงบประมาณให้ได้รับตามระยะเวลาของโครงการ

กรมศิลปากรได้ออกแบบเป็นอาคารทรงไทยประกอบด้วยส่วนงานเจ้าหน้าที่สูง ๔ ชั้น ตัวหอสมุดฯ สูง ๕ ชั้น และทำการเปิดประมูลราคาการก่อสร้างอาคารดังกล่าว เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ศกนี้ มีผู้เข้าประกวดราคารวม ๗ ราย ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ดำรงก่อสร้าง เสนอราคา ๒๓,๘๐๐,๐๐๐ บาท ต่ำกว่ารายอื่นและได้รับอนุมัติให้เป็นผู้ดำเนินการได้ กำหนดแล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ต่อจากนั้น กรมศิลปากรยังมีโครงการที่จะก่อสร้างอาคารหอจดหมายเหตุแห่งชาติและราชบัณฑิตยสถานขึ้นในบริเวณใกล้เคียงอีก ซึ่งจะต้องใช้จ่ายเงินประมาณ ๑๐ ล้านบาท ประกอบกับคำแนะนำของนายมอริสเอ.เกล.เฟนด์ (Mr. Morris A. Gelfand Ph.D.)^(๑)

(๑) รายงานการจัดหอสมุดแห่งชาติ ของนายมอริส เอ. เกลเฟนด์ ได้นำลงพิมพ์แล้ว ในนิตยสารศิลปากร ปีที่ ๖ เล่ม ๔ ประจำเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๕

ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายหอสมุด ขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติซึ่งได้ช่วยเหลือปรับปรุงกับตรวจแก้ไขแบบแปลนและวางโครงการ ให้ความเห็นเกี่ยวกับกิจการหอสมุดในประเทศไทยไว้เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๕ อันนับว่าเป็นประโยชน์แก่กรมศิลปากรอย่างมากมายหลายประการ

เมื่อการก่อสร้างเริ่มต้นแล้ว กรมศิลปากรจึงได้กำหนดวันพิธีวางศิลาฤกษ์^(๑) อาคารในวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๖ ซึ่งในวันปฏิวัติครบ ๕ ปีของคณะรัฐบาลชุดปัจจุบันโดยอัญเชิญ ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๖ หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากกระทรวงต่าง ๆ อาทิ เช่น นายเกษมศรีพยัคฆ์ พระบาราสนราคร นายบุญชนะ อิตถากร พล.ท. เนตร เขมะโยธิน นายอภัย จันทวิมล นายวงศ์ ธ. พุกประยูร และบรรดาผู้มีเกียรติอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ได้มาถึงบริเวณพิธี เวลา ๑๐.๓๐ น. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว พระสงฆ์

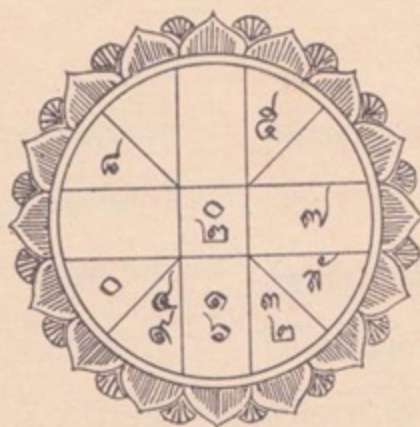
ทรงสมณศักดิ์ ๙ รูป มีสมเด็จพระสังฆราช เป็นประธาน เจริญพระพุทธมนต์ เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายอาหารเพลแก่พระสงฆ์ เวลา ๑๑.๔๕ น. ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ประธานในพิธีมาถึงบริเวณพิธี ผ่านแถวนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์ศึกษา ซึ่งตั้งรอรับและทำความเคารพ เมื่อถึงประรำพิธีและจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยแล้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการได้เสนอรายงานการก่อสร้าง^(๒) ให้ทราบ เมื่อรายงานจบ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้กล่าวตอบ^(๓) ต่อจากนั้น ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีได้กระทำพิธีเจิมแผ่นศิลาฤกษ์และวางศิลาฤกษ์ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถา พราหมณ์เป่าสังข์ ไกวบั้งเตาะแว้งและประโคมฆ้องชัย ปี่พาทย์บรรเลงเพลงมหาฤกษ์ เสร็จแล้วประธานได้กลับสู่ประรำพิธีถวายจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนาแล้วกลับ เป็นเสร็จพิธีการวางศิลาฤกษ์

ก่อน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรีจะกลับได้แวะชมแบบแปลนแผนผังและหุ่นจำลองอาคารหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และนายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ได้ชี้แจงให้ทราบและตอบข้อซักถามต่าง ๆ จนเป็นที่พอใจ.

(๑) สมเด็จพระสังฆราช เป็นผู้ประธานฤกษ์และดวงชาตาการวางศิลาฤกษ์ โปรดดูดวงชาตา หน้า ๘๑

(๒) โปรดดูคำกล่าวรายงานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หน้า ๘๒

(๓) โปรดดูคำกล่าวตอบของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี หน้า ๘๓



ดวงฤกษ์

วันอาทิตย์ที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๖

เวลา ๑๑.๔๑ น. เป็นฤกษ์ วางศิลา

สุดฤกษ์ เวลา ๑๓.๐๑ น.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดสระเกศ

ทรงประธาน

คำกล่าวรายงานในพิธีวางศิลาฤกษ์
ก่อสร้างอาคาร หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

ของ

หม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖

ขอประทานกราบเรียน ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี

กระผมขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งที่
ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ได้โปรดเมตตาให้
เกียรติมาเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์
ก่อสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี
ในวันนี้ กระผมใคร่ขอประทานโอกาส
กล่าวถึงความเป็มาของหอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากรสักเล็กน้อย คือ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ คือประมาณ ๕๘ ปี
ล่วงมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะทรง
สถาปนาสิ่งที่เป็ถาวรประโยชน์ เพื่อ
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ร่วมหอสมุด
ทั้ง ๓ แห่ง ซึ่งมีอยู่แต่เดิม คือ หอ
พระมนเทียรธรรม หอพุทธศาสนสังกะ
และหอสมุดวชิรญาณ เป็หอสมุดสำหรับ
พระนคร เปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป

ศึกษาหาความรู้ นับตั้งแต่บัดนั้นเป็ต้นมา
ชื่อของหอสมุดแห่งนี้คงเรียกว่า หอพระ-
สมุดวชิรญาณ สำหรับพระนคร

หอสมุดสำหรับพระนครเมื่อแรกตั้งนั้น
อยู่ที่ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหา
ราชวัง ต่อมาในรัชกาลที่ ๖ พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระ-
กรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ซ่อมแซมตึกถาวร
วัตถุ ซึ่งสร้างค้างอยู่ที่หน้าวัดมหาธาตุให้
สำเร็จ แล้วพระราชทานให้เป็หอสมุด
สำหรับพระนคร และได้เสด็จพระราช
ดำเนินมาเปิดเนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิม
พระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๖ มกราคม
พ.ศ. ๒๔๕๙

ครั้นต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ พระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราช
ทานหนังสือซึ่งเป็นสมบัติส่วนพระองค์ของ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ สำหรับ
พระนคร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม

พระยาตำรวจราชานุภาพ นายทหารพระสมุท
วชิรญาณ สำหรับพระนคร ทรงขยาย
กิจการของหอพระสมุท โดยแบ่งสมุทย่อย
คัมภีร์ ไบลาณ ศิลปจารึก และตู้พระคัมภีร์
ลายรดน้ำ ไปจัดไว้ ณ พระที่นั่งศิวโมกช-
พิมาน ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
และคงเรียกชื่อหอสมุทตามเดิมว่า หอ
พระสมุทวชิรญาณ ส่วนหนังสือฉบับพิมพ์
ที่มีอยู่แต่เดิม และที่พระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานมาใหม่ คง
จัดไว้ ณ ที่เดิม คือที่อาคารหน้าวัดมหาธาตุ
และขนานนามเพื่อให้เป็นที่เชิดชูพระ-
เกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า หอพระสมุทวชิราวุธ
หอพระสมุททั้ง ๒ แห่งนี้ รวมเรียกกันว่า
หอพระสมุท สำหรับพระนคร

พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้ตั้งราชบัณฑิตยสภา
ขึ้น มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้หอพระสมุทสำหรับพระนครขึ้นอยู่กับ
ราชบัณฑิตยสภา ต่อมาเมื่อวันที่ ๓
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ได้มีพระราช
บัญญัติจัดตั้งกรมศิลปากร และโอนงาน
ของราชบัณฑิตยสภามาขึ้นอยู่ในกรมศิลปา-
กร หอพระสมุทสำหรับพระนครจึงขึ้นอยู่
กับกรมศิลปากร และได้เปลี่ยนชื่อเป็น
หอสมุทแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๔๙๐ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย
ติกกุล พระทายาทสมเด็จพระเจ้าบรม
วงศ์เธอ กรมพระยาตำรวจราชานุภาพ ทรง
มอบหนังสือและเอกสาร สมบัติส่วน
พระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาตำรวจราชานุภาพ ให้แก่รัฐบาล
โดยเฉพาะหนังสือภาษาไทยและภาษา
ต่างประเทศ ประมาณ ๗,๐๐๐ เล่ม
รัฐบาลจึงได้สร้างอาคารขึ้นอีกหลังหนึ่ง ที่
ด้านหลังหอพระสมุทวชิราวุธ และขนาน
นามว่า หอสมุทตำรวจราชานุภาพ เพื่อเฉลิม
พระเกียรติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาตำรวจราชานุภาพ หอสมุทแห่งนี้
เปิดให้ประชาชนเข้ากันคว้าหาความรู้ โดย
ทางการให้ยืมหนังสือและเอกสาร อ่าน
และศึกษาภายในหอสมุท

หอสมุททั้ง ๓ คือ หอสมุทวชิรญาณ
หอสมุทวชิราวุธ และหอสมุทตำรวจราชานุภาพ
รวมเรียกชื่อว่า หอสมุทแห่งชาติ
ทางราชการได้พยายามเป็นอย่างยิ่งที่
จะปรับปรุงกิจการต่าง ๆ ของหอสมุทแห่ง
ชาติ ให้คล้อยตามแบบอย่างของหอสมุท
สากล และได้พยายามติดต่อแลกเปลี่ยน
เอกสารจากหอสมุทและสถาบันต่าง ๆ ใน
ต่างประเทศ เป็นเจ้าหน้าที่ในฐานะตัวแทน
รัฐบาลไทยดำเนินการตามข้อตกลงว่าด้วย
การแลกเปลี่ยนเอกสารโฆษณาทางราชการ

ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกา รัฐบาลสหราชอาณาจักรอังกฤษ รัฐบาลออสเตรเลีย กำหนดการตามมติคณะรัฐมนตรี โดยหอสมุดแห่งชาติเป็นศูนย์กลางรวบรวมเอกสารโฆษณาทางราชการ เพื่อจัดส่งไปให้หอสมุดสหประชาชาติ และองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งองค์การสหประชาชาติ ณ กรุงเจนีวา กรุงนิวยอร์ก กรุงปารีส และกรุงโรม และหอสมุดแห่งชาติได้จัดห้องสมุดรับฝากหนังสือขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งได้ส่งหนังสือและเอกสารขององค์การทุกชนิดมาให้ และเปิดโอกาสให้นักศึกษาและประชาชนผู้สนใจในกิจการขององค์การสหประชาชาติ ค้นคว้าหาความรู้ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา

การเพิ่มพูนปริมาณหนังสือขึ้น นอกจากที่ได้กราบเรียนมาแล้วในตอนต้น มีทางที่จะได้รับหนังสือเข้าหอสมุดแห่งชาติตามวิธีการเหล่านี้คือ

๑. ได้รับตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ ซึ่งผู้พิมพ์โฆษณาจะต้องมอบหนังสือให้แก่หอสมุดแห่งชาติ ๒ เล่ม ทุกคราวที่พิมพ์หนังสือขึ้น

๒. มีผู้มอบหนังสือให้เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ

๓. จัดซื้อด้วยเงินงบประมาณ

๔. แลกเปลี่ยนสิ่งพิมพ์กับสถาบันต่าง ๆ

จำนวนหนังสือที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๕ มีดังนี้

หนังสือตัวพิมพ์	๑๒๕,๗๘๐ เล่ม
หนังสือตัวเขียน	๔๒,๔๖๐ เล่ม
รวม	๑๖๘,๒๔๐ เล่ม

เมื่อกาลเวลาได้ผ่านมา ความต้องการของนักศึกษาและประชาชนที่จะใช้หอสมุดแห่งชาติ ก็มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น ทำให้สภาพของหอสมุดแห่งชาติที่เป็นอยู่ในขณะนี้ไม่เพียงพอ เช่น ตัวอาคารเป็นตึกเก่า ที่เก็บหนังสือไม่เพียงพอ โต๊ะเก้าอี้ที่จะให้ประชาชนและนักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ไม่เพียงพอ แม้จะได้แก้ไขปรับปรุงและเพิ่มโต๊ะเก้าอี้ให้มีที่นั่งมากขึ้นตามบัญชาของ ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี เมื่อปลายปี ๒๕๐๕ ก็ยังไม่เพียงพอแก่จำนวนผู้เข้ามาค้นคว้าหาความรู้ ในปัจจุบันเฉลี่ยแล้วมีประชาชนนักศึกษา ที่เข้ามาค้นคว้าหาความรู้ ประมาณวันละ ๔๐๐ ถึง ๘๐๐ คน

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้หอสมุดไม่สามารถดำเนินการตามหลักวิชา ตลอดจนถึงการให้บริการแก่ประชาชนได้เพียงพอ ก็คือ สถานที่ซึ่งขณะนั้นคับแคบ แต่เดิมหอสมุดมีหนังสือราว ๔,๐๐๐ เล่ม ขณะนี้

มีหนังสือประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ เล่ม แต่สถานที่ตั้งอยู่ตามเดิม ประกอบกับภายหลังมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ มาแล้ว เป็นที่ปรากฏชัดว่า นักศึกษาและประชาชนมีความตื่นตัวและกระตือรือร้นสนใจในการศึกษายิ่งกว่าแต่ก่อน กรมศิลปากรเห็นเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะให้มีอาคารหอสมุดแห่งชาติกว้างขวางกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการก็ยินดียินยอมสนับสนุนตลอดมา ในปี ๒๕๐๓ กระทรวงศึกษาธิการได้จัดสรรงบประมาณให้กรมศิลปากรส่งสถาปนิกไปดูงาน หอสมุดแห่งชาติ ณ สหรัฐอเมริกาและยุโรป เพื่อเป็นแนวทางนำมาประกอบการพิจารณาออกแบบก่อสร้างอาคารหอสมุดที่ทันสมัยแห่งใหม่ และต่อมาได้จัดสรรที่ดินของกระทรวงศึกษาธิการ ที่ท่าवासกรี เนื้อที่ประมาณ ๑๗ ไร่ ให้เพื่อการนี้ ซึ่ง ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย แต่เนื่องจากในบริเวณที่ดินดังกล่าวนี้มีประชาชนปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่แล้ว รัฐบาลจึงได้อนุมัติให้ตั้งงบประมาณเพื่อรื้อย้ายบ้านเรือนประชาชนซึ่งอยู่ในบริเวณนั้นเป็นชั้น ๆ ไป เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๐๔ เป็นเงิน ๑ ล้านบาท ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นเงิน ๔ ล้านบาท กระทรวงศึกษาธิการได้มอบให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับภาระในเรื่องการรื้อย้ายดังกล่าวนี้ และจนบัดนี้ก็ได

ดำเนินการสำเร็จเกือบจะเรียบร้อยบริบูรณ์อยู่แล้ว อาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี นี้ กรมศิลปากรได้ออกแบบและคำนวณการก่อสร้างเป็นแบบรูปอาคารทรงไทย ประกอบด้วยส่วนงานเจ้าหน้าที่ สูง ๔ ชั้น ส่วนหอสมุด สูง ๕ ชั้น และส่วนห้องประชุม สูง ๔ ชั้น และได้ตั้งงบประมาณไว้เป็นโครงการ ๓ ปี เป็นค่าก่อสร้างในปี ๒๕๐๖ ๗.๕ ล้านบาท และรวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๒๓.๔ ล้านบาท กำหนดจะแล้วเสร็จในต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้ผูกพันงบประมาณ ปี ๒๕๐๗ และ ๒๕๐๘ ไว้แล้ว การก่อสร้างได้จัดทำโดยวิธีเรียกประมูลราคาตามระเบียบของทางราชการ ซึ่งห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ดำรงก่อสร้าง เป็นผู้รับเหมาก่อสร้างที่ประมูลราคาได้

อาคารหอสมุดแห่งชาติหลังใหม่นี้ มีเนื้อที่ประมาณ ๑๖,๐๐๐ ตารางเมตร นอกจากจะใช้เป็นห้องทำงานของเจ้าหน้าที่แล้ว ยังมีห้องอ่านหนังสือพิมพ์ หนังสือวารสาร ห้องค้นคว้า และห้องอ่านหนังสือสารคดีวิชาการต่าง ๆ ห้องเก็บหนังสือมีค่า ห้องถ่ายทำไมโครฟิล์ม ห้องประชุม ห้องปาฐกถาและแสดงกิจกรรม อาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี นี้ มีที่นั่งพอรับรองประชาชน นักศึกษา เข้ามาค้น-

กว่าหาความรู้ได้ประมาณ ๖๐๐ ที่นั่ง เก็บหนังสือได้ประมาณ ๗๐๐,๐๐๐ เล่ม

โดยที่หอสมุดแห่งชาติเป็นสถาบันการศึกษาอันคว่าที่สำคัญยิ่งของโลกสถาบันหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลกแล้วว่า หอสมุดแห่งชาตินั้น เป็นสถานศึกษาชั้นสูงสุด อันเป็นหลักของสถานศึกษาทั้งหลาย กิจการด้านหอสมุดจึงเป็นที่สนใจขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติมาก จนถึงกับได้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญ คือ นายมอริส เอ. เกลแฟนด์ (Mr. Morris A. Gelfand Ph. D.) เข้ามาตรวจและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจการหอสมุดในประเทศไทย เมื่อต้นปี ๒๕๐๕ เป็นเวลา ๓ เดือน ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ตรวจดูแบบแปลน แผนผังการก่อสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี และได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์หลายประการ

ตามโครงการที่กรมศิลปากรได้กำหนดไว้ และด้วยคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ฝ่ายห้องสมุด ขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ จะได้ก่อสร้างอาคารติดต่อกับหอสมุดแห่งชาติอีกในภายหลัง คือ อาคารหอจดหมายเหตุแห่งชาติและราชบัณฑิตยสถาน โดยเฉพาะเรื่องจดหมายเหตุแห่งชาตินั้น ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ได้มีความสนใจเป็นอย่างเป็นอันมาก และได้เคยมี

บัญชาให้กระทรวงศึกษาธิการ จัดส่งข้าราชการกรมศิลปากร หรือนักเรียนไปศึกษาวิชาการจดหมายเหตุแห่งชาติ ณ สหรัฐอเมริกา ซึ่งเมื่อต้นปี ๒๕๐๖ ได้จัดส่งข้าราชการกรมศิลปากรไปแล้ว และในปี ๒๕๐๖ นี้ กระทรวงศึกษาธิการก็ได้แบ่งทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนต่างประเทศให้กรมศิลปากรอีกทุนหนึ่ง ขณะกำลังดำเนินการสอบคัดเลือกตามระเบียบอยู่ การก่อสร้างอาคารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ และราชบัณฑิตยสถาน ดังกล่าว คาดว่าจะเริ่มลงมือได้ในปี ๒๕๐๘ ถ้าหากได้รับความสนับสนุนในด้านการเงินงบประมาณ และจะต้องใช้เงินราว ๑๐ ล้านบาท ส่วนการปรับปรุงบริเวณหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี โดยการจัดทำถนนคอนกรีตตามแบบแปลนที่กำหนดไว้ การจัดทำสนาม โรงเก็บรถ บ้านพักเจ้าหน้าที่ และบ้านพักยาม คณงาน ภารโรง ก็คาดว่าจะต้องกระทำในงบประมาณ ๒๕๐๘ เช่นเดียวกัน ในวงเงินราว ๓ ล้านบาท

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นอุดมมงคลฤกษ์แล้ว กระผมขอประทานกราบเรียนเชิญ ฯพณ ฯ นายกรัฐมนตรี ได้โปรดวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี เพื่อเป็นสิริมงคลแก่อาคารหอสมุดแห่งชาติหลังใหม่นี้ และแก่เจ้าหน้าที่ที่จะเข้าประจำปฏิบัติงานในหอสมุดแห่งชาติต่อไปด้วย.

คำกล่าวทอของ ฯพณฯ รอมพล สฤยท อนุวัชก นายกรัฐมนตรี

ในพิธีวางศิลาฤกษ์ อาคารหอสมุดแห่งชาติ ทำวาสุกรี

เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๐๖

ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
และท่านผู้เกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้รับเกียรติให้มา
ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ อาคารหอสมุดแห่งชาติ
ทำวาสุกรี ในวันนี้ และขอขอบพระคุณ
ทุกท่านที่ได้มาร่วมพิธีโดยพร้อมเพรียงกัน
ตามที่ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา
ธิการ ได้เสนอรายงานความเป็นมาของ
หอสมุดแห่งชาติตามลำดับมานั้น ท่าน
ทั้งหลายคงจะเห็นได้แล้วว่า หอสมุด
แห่งชาติเป็นสถาบันที่มีความสำคัญ เกี่ยว
กับการศึกษาของประชาชนไม่น้อยเพียงใด
เพราะเป็นสถานที่แห่งเดียว ที่สะสม
รวบรวมและรักษาไว้ ซึ่งสรรพตำรับตำรา
วิชาการทั้งปวง ให้นักศึกษาและประชาชน
ได้มีโอกาสทำการค้นคว้าโดยเสรี ในระยะ
ต่อไป ข้าพเจ้าเองมีความสนใจในเรื่อง
เกี่ยวกับหอพระสมุด ตามที่ท่านรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงศึกษาธิการกล่าวมาเป็น
อันมาก และข้าพเจ้าเคยเข้าไปดูกิจการใน
หอสมุดแห่งนั้น ในสมัยเมื่อก่อนๆ แต่ก็
รู้สึกว่ในสมัยนั้น ประชาชนยังไม่สนใจ

อ่านหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณมาก
เหมือนในปัจจุบันนี้ เมื่อเข้าไปในหอพระ-
สมุดแล้ว แม้จะมีผู้คนนั่งอ่านหนังสืออยู่
ก็รู้สึกว่เงียบสงบ จึงทำให้รู้สึกว่เป็น
สถานที่เหมาะแก่การอ่านหนังสือเป็นอย่างดี
ยิ่ง แต่ปัจจุบันนี้ มีประชาชนผู้คนเข้าอ่าน
หนังสือมากขึ้น หนังสือต่างๆ เพิ่มขึ้น แต่
สถานที่ยังคงเดิม และแม้จะตั้งอยู่ในสถานที่
อันดีเก้น คือตั้งอยู่ในใจกลางย่านพระนคร
มีการคมนาคมไปมาสะดวกก็ตาม แต่ก็
มีสิ่งรบกวนก่อให้เกิดความรำคาญหลายอย่าง
กล่าวคือ ตั้งอยู่ชิดถนน ยวดยานพาหนะ
ผู้คนสัญจรไปมาส่งเสียงอีกที่รบกวน
จนผู้เข้าไปอ่านหนังสือเสียสมาธิ นอกจาก
นั้น ในฤดูแล้งลมยังพัดพาฝุ่นละอองจาก
ท้องสนามหลวงเข้าไปในหอสมุด ซึ่งทำ
ให้ผู้อ่านเสียสุขภาพอนามัย รวมกับความ
แออัดที่เป็นอยู่แล้ว เพราะฉะนั้น จึงจำ
เป็นที่จะต้องขยายหอสมุดแห่งชาติให้กว้าง
ขวางกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ เมื่อกระทรวง
ศึกษาธิการ ได้รายงานขอจัดสรรที่ดิน
ของกระทรวงศึกษาธิการที่ทำวาสุกรี ๑๗

ไว้ เพื่อสร้างอาคารหอสมุดมายังข้าพเจ้าฯ
จึงอนุมัติให้ดำเนินการได้ด้วยความพอใจ
เป็นอย่างยิ่ง เพราะตรงกับความนึกคิดของ
ข้าพเจ้าอยู่ในขณะนั้น ซึ่งกำลังครุ่นคิดอยู่
กับคุณหลวงวิจิตรวาทการว่า เราจะต้อง
คิดกะวางแผนการที่จะสร้างหอสมุดอันทัน
สมัย ให้มีระเบียบในการเก็บและรักษา
ตลอดจนการหยิบค้นหาเรื่องให้ได้รวดเร็ว
ซึ่งเรียกกันว่า Archive ขึ้นใหม่ให้จงได้
ข้าพเจ้าจึงรับอนุมัติเรื่องนี้ทันที

เป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า รัฐบาล
ปฎิวัติมีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่จะ
ทะนุบำรุงบ้านเมืองและประเทศชาติให้
ก้าวไปสู่ความเจริญทุกวิถีทาง โดยแถลง
นโยบายไว้ว่า การศึกษาของเยาวชนซึ่ง
จะเป็นกำลังสำคัญของชาติในวันหน้า เป็น
เรื่องสำคัญยิ่ง จะได้ดำเนินการให้เยาวชน
ได้รับทั้งวิทยาการและจริยศึกษาควบคู่กัน
ไปกับพัฒนาประเทศชาติในด้านอื่นๆ การ
จัดสร้างหอสมุดแห่งชาติขึ้น ก็เป็นส่วนหนึ่ง
ในการพัฒนาประเทศชาติในด้านการสร้าง
คน เพื่อเตรียมการพัฒนาคอนให้มีความรู้
หลักการพัฒนาคอนและการสร้างคนให้มี
ความรู้ นั่น มีความเกี่ยวข้องที่สัมพันธ์กัน
อยู่หลายอย่างหลายประการ เพราะความรู้
ของประชาชน จะมีได้ก็ต้องมาจากการ
ศึกษาอบรมสั่งสอน ผู้ที่จะมาอบรมสั่งสอน

ได้ ก็ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ บุคคลที่
จะมีความรู้ก็ต้องอาศัยตำรับตำราที่รวบรวม
สะสมไว้ และตำรับตำราดังกล่าวถ้ามีอยู่
ที่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญ
ยิ่งที่สะสมสรรพวิทยาการของชาติแล้ว ก็
จะเป็นประโยชน์อันหาค่ามิได้เป็นอย่างยิ่ง
ด้วยเหตุนี้ การที่รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ซึ่งมีข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรี
และในนามของรัฐบาล จึงได้
รับอนุมัติการสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติ
ที่วาสูกรีนชน ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้าง
สถาบันพัฒนาคอนให้มีความรู้ ให้มีศีลธรรม
วัฒนธรรม ประจำตัว เพื่อเป็นการยกฐานะ
ของประชาชนให้สูงขึ้น ด้วยการแสวงหา
ความรู้จากการอ่านหนังสือ เพราะนานา
อารยประเทศถือกันว่า การแสวงหา
ความรู้ที่พอใจ เป็นความผาสุกอย่างหนึ่ง
ของประชาชน เมื่อประชาชนมีความผาสุก
ก็เป็นกำลังความมั่นคงของประเทศชาติ
ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลมุ่งมาดปรารถนาเป็น
อย่างยิ่ง และนอกจากนั้น การอ่านหนังสือ
ของประชาชน ยังเป็นการชี้ให้ทราบถึง
มาตรฐานความรู้ของพลเมืองว่าอยู่ในระดับ
ใด การที่รัฐบาลส่งเสริมประชาชนพลเมือง
ทั้งประเทศ ได้มีโอกาสยกฐานะตัวเองให้
สูงขึ้น ด้วยการอ่าน การศึกษา จากหอสมุด
แห่งชาติซึ่งเป็นสถาบันที่ทั่วโลกยกย่อง จึง

เป็นการสมควรอย่างยิ่ง เพราะการอ่านก็เป็นการฟังคำบรรยายก็การอบรมก็ล้วนเป็นทางซึ่งจะนำไปสู่ความรู้พหุสัทของบุคคลโดยทั่วกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านนั้นเป็นสื่อความรู้ที่สำคัญ และจะหาหนังสืออ่านได้จากหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นแหล่งรวมสรรพหนังสือของชาติ เป็นบ่อเกิดวิชาความรู้ ศิลปวิทยาการ เป็นที่รวมความคิดเห็นความเข้าใจของนักปราชญ์หลายสาขา ทั้งอดีตและปัจจุบัน อันได้ประมวลลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การอ่านหนังสือเท่ากับได้สังสรรค์สนทนากับผู้รู้เหล่านั้นด้วยตนเอง จึงเป็นสิ่งที่ควรได้รับการส่งเสริมทุกโอกาส ทุกสมัย อนึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าทุกวันนี้ แหล่งความรู้เช่นหอสมุดแห่งชาติตั้งอยู่ในพระนคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางของประเทศประชาชนแต่เพียงแห่งเดียว ประชาชนพลเมืองตามจังหวัดต่าง ๆ หาโอกาสเข้ามาอ่านหนังสือที่หอสมุดแห่งชาติได้น้อย ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงหวังใจว่าในโอกาสต่อไป ถ้ากระทรวง

ศึกษาธิการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จะได้พยายามส่งเสริมให้มีสาขาหอสมุด จากที่จัดทำอยู่แล้วตามจังหวัดต่าง ๆ ทุกตำบลทุกอำเภอ ให้มีขึ้นโดยกว้างขวางโดยทั่วถึงกันแล้ว ก็จะเป็นทางเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ประชาชนพลเมืองของเรายิ่งขึ้น

บัดนี้ ได้เวลาอันเป็นมหาอุคตฤกษ์แล้ว ในการวางศิลาฤกษ์ตึกอาคารหอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และขออัญเชิญบุญญาภินิหารขององค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงวางรากฐานกิจการหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ซึ่งได้รักษาถาวรมาจนกระทั่งเป็นหอสมุดแห่งชาติในปัจจุบัน ให้ทรงประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จอันดีแก่ตึกอาคารหอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี ที่จะได้วางศิลาฤกษ์ในบัดนี้เป็นสถาบันอันมีสิริสวัสดิ์สถาพรยั่งยืนต่อไปชั่วกาลนาน.



ภาพจากพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี

๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๖



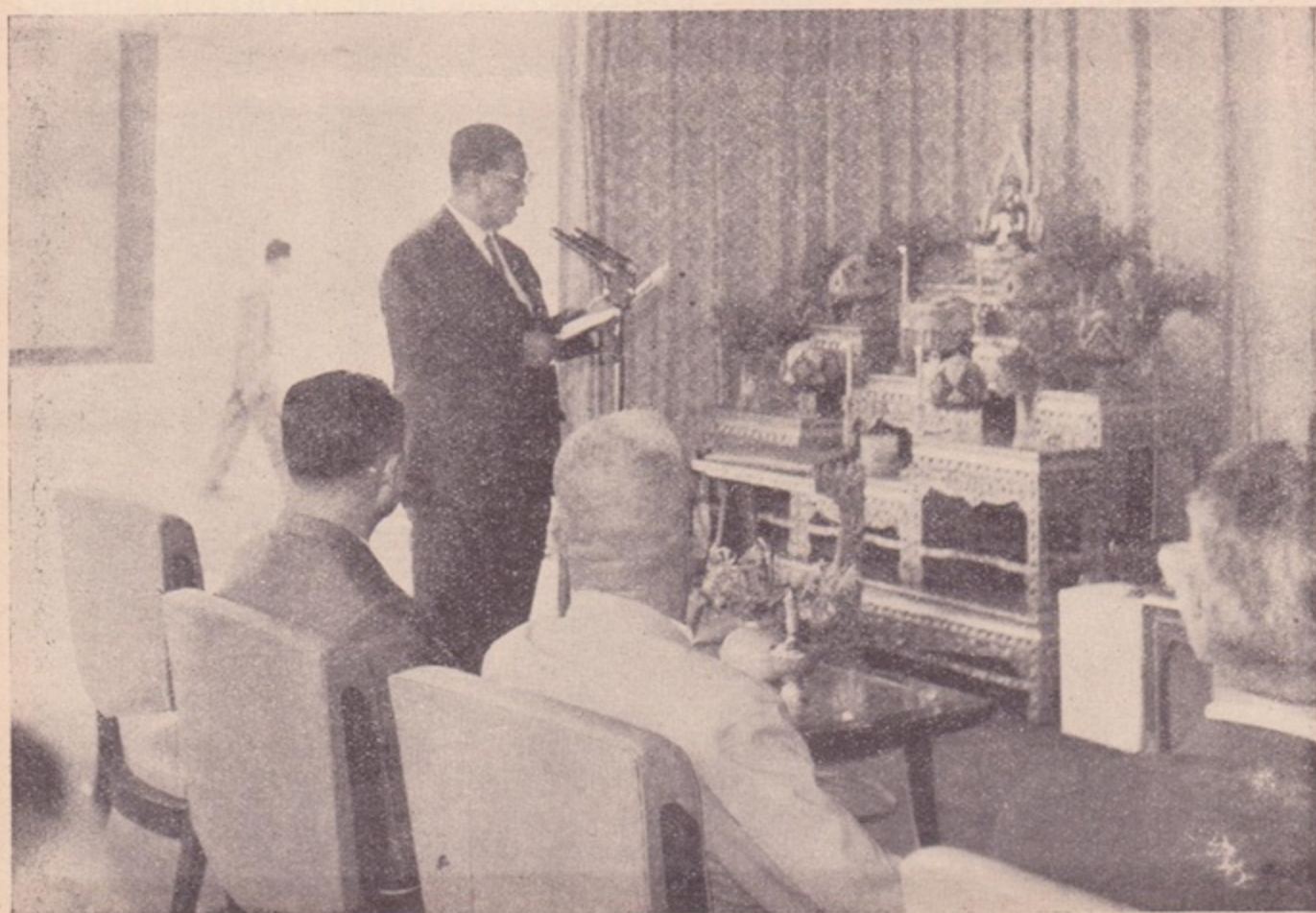
ฯพณฯ ม.ล. ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ บวงสรวงสังเวทคา
ณ บริเวณที่ซึ่งจะก่อสร้างอาคารหอสมุด



ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประธานในพิธี กำลังเดินเข้าสู่ปราสาท
ผ่านแถวข้าราชการและแขกผู้มีเกียรติซึ่งมาร่วมในพิธี



ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ กล่าวรายงานต่อ
 ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้เป็นประธานในพิธี



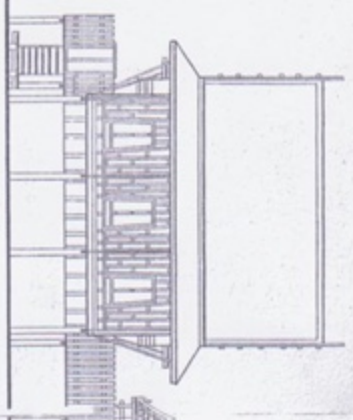
ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประธานในพิธีกล่าวตอบ



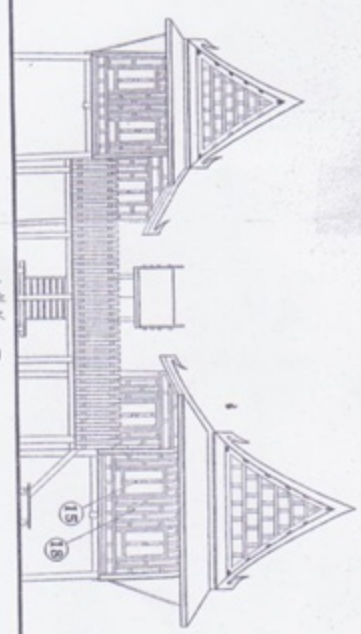
ฯพณฯ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์
ประธานในพิธีกำลังวางศิลาฤกษ์
ก่อสร้างอาคารหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี



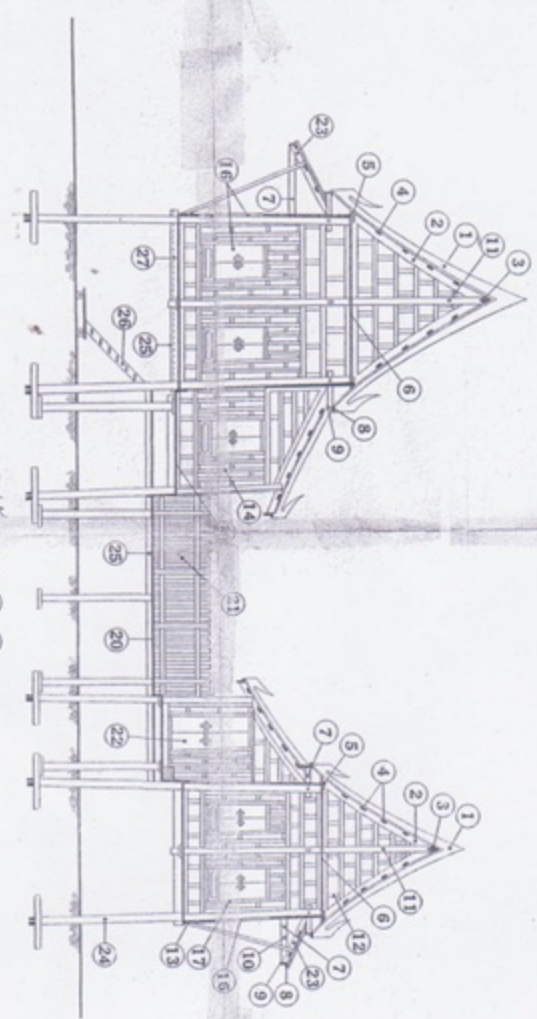
แบบเรือนไทย TRADITIONAL THAI HOUSE



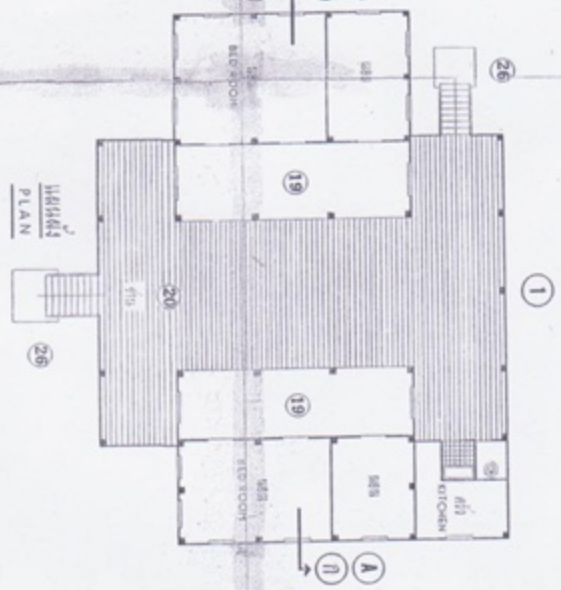
รูปด้าน 2
ELEVATION 2



รูปด้าน 1
ELEVATION 1



รูปตัด A-A
SECTION A-A



แบบ
PLAN

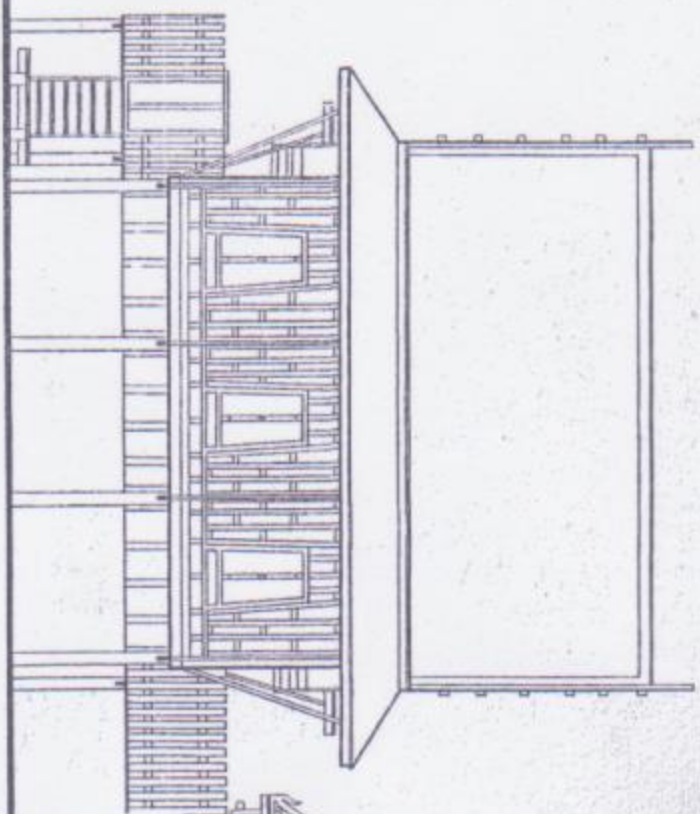
ชื่อของส่วนต่างๆ ในแบบเรือนไทย NAMES OF WOODEN STRUCTURES AND PLAN OF TRADITIONAL THAI HOUSE

1. ฐาน (Base) - The foundation of the house.
2. ใต้ถุน (Underneath) - The space underneath the house.
3. ผนัง (Wall) - The wall of the house.
4. ฝ้า (Ceiling) - The ceiling of the house.
5. ไม้กระดาน (Plank) - The plank used for the floor.
6. ไม้ฉลุ (Carved wood) - The carved wood used for the floor.
7. ไม้เท้า (Leg) - The leg of the house.
8. ไม้ค้ำ (Support) - The support of the house.
9. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
10. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
11. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
12. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
13. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
14. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
15. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
16. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
17. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
18. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
19. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
20. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
21. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
22. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
23. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
24. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
25. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
26. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.
27. ไม้ค้ำยัน (Brace) - The brace of the house.

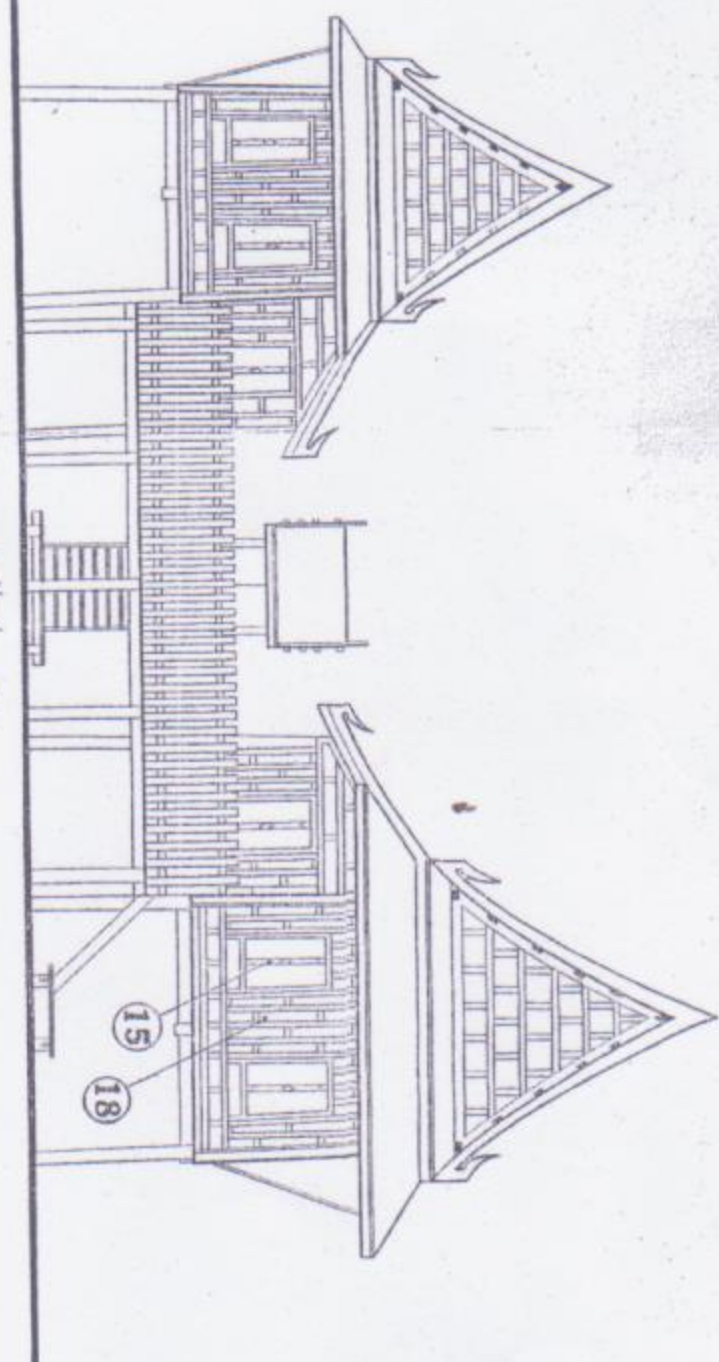




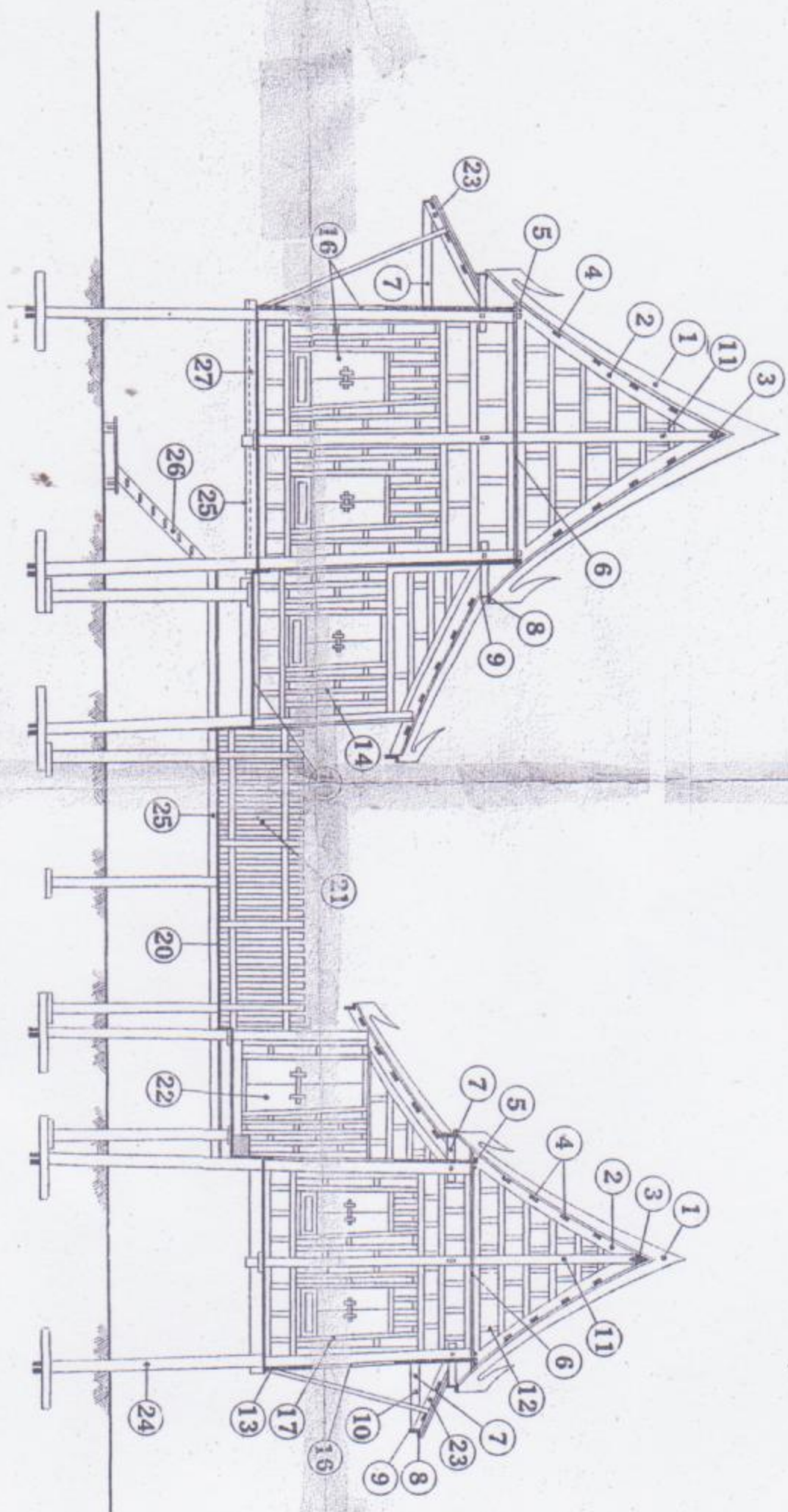
แบบเรือนไทย TRADITIONAL THAI HOUSE



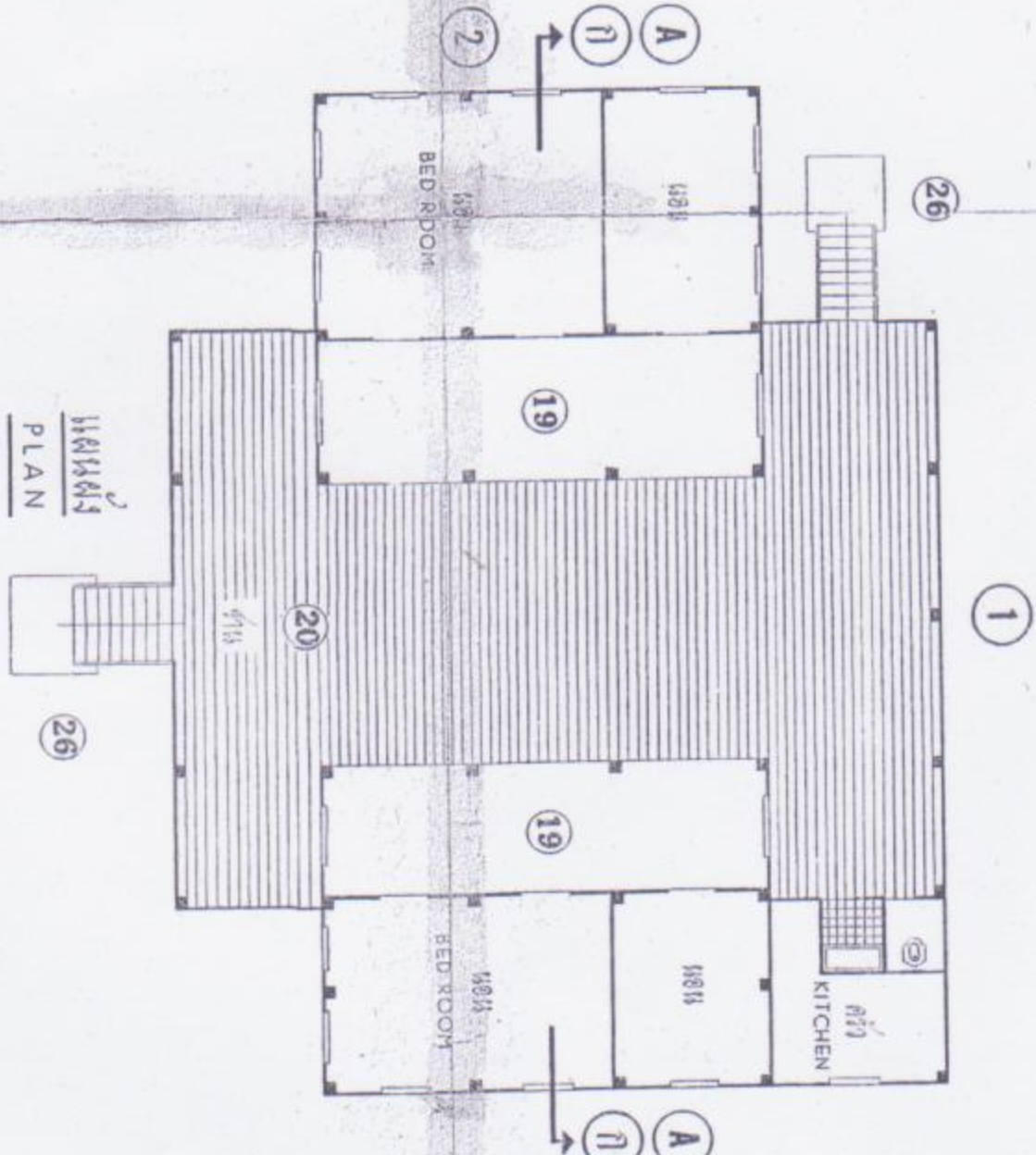
รูปทรงด้าน ๒
ELEVATION 2



รูปทรงด้าน ๑
ELEVATION 1



รูปตัดตามขวาง ก-ก
SECTION A-A



แบบผัง
PLAN

รายชื่อโครงสร้างและส่วนประกอบ NAMES OF WOODEN STRUCTURES AND PLAN OF TRADITIONAL THAI HOUSE

- 1 ปลายมุง (bpan-tong) An ornamental gable end used to keep out the weather.
- 2 ฝั้ว (chjo-ah) The triangular end of a roof.
- 3 อกหัก (ahai) The breast house of a low roof.
- 4 ไม้ค้ำ (bpan-hua) Intermediate purlins.
- 5 ไม้ค้ำ (bpan-hua-sao) Horizontal purlins resting on posts.
- 6 ไม้ค้ำ (keo) A beam supporting parts of a roof.
- 7 ไม้ค้ำ (dow-rum) A short cross-beam fastened to the corner post for supporting the eaves.
- 8 ไม้ค้ำ (dho-jan-in) A structure supporting the eaves.
- 9 ไม้ค้ำ (choeng-hua) The skirt of eaves.
- 10 ไม้ค้ำ (dow-rat) A short cross-beam fastened to a post for supporting the eaves.
- 11 ไม้ค้ำ (sao-dang) The post supporting the ridge.
- 12 ไม้ค้ำ (boek-tang) One of a set of small boards that supports purlins.
- 13 ไม้ค้ำ (preung) Blinding plank.
- 14 ไม้ค้ำ (mai-kru-pakol) Wooden board for purlins.
- 15 อกหัก (ok-hua) An overlapping strip of wood attached to one end of a hinged window or a double door to keep out the weather.
- 16 ไม้ค้ำ (mah-tang) Window.
- 17 ไม้ค้ำ (ek-ramp-ahed-mah) Frame of window or door.
- 18 ไม้ค้ำ (fah-pa-kol) Partition.
- 19 ไม้ค้ำ (ra-bee-sang) A covered verandah built on the same or slightly lower level than the main floor.
- 20 ไม้ค้ำ (dham) Open-floored area extension from covered verandah.
- 21 ไม้ค้ำ (ru-ah-dham) Endowment of an open-floored area.
- 22 ไม้ค้ำ (bpan-tu) Dow.
- 23 ไม้ค้ำ (bpan-tu) Dow.
- 24 ไม้ค้ำ (bpan-tu) Dow.
- 25 ไม้ค้ำ (sao-rir-an-pa) Post.
- 26 ไม้ค้ำ (mai) A floor girder or beam.
- 27 ไม้ค้ำ (huan-dai) Stairs.
- 28 ไม้ค้ำ (huan) Beam.



— ศิลปากร —

เป็นนิตยสารราย ๒ เดือน ของกรมศิลปากร

เจ้าของ	กรมศิลปากร
ที่ปรึกษา	พระยาอนุมานราชธน
ผู้จัดการ	หัวหน้าแผนกเผยแพร่และสถิติ
เจริญญิก	นายคำเนิน รตานนท์
บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ - โฆษณา	นายบุญนาค พยัคฆเดช
สถานที่พิมพ์	โรงพิมพ์พระจันทร์

สำนักงานตั้งอยู่ที่แผนกเผยแพร่และสถิติ สำนักงานธนาคารกรม กรมศิลป์
ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ 20628

— ศิลปากร —

เป็นนิตยสารราย ๒ เดือน ของกรมศิลปากร

เจ้าของ	กรมศิลปากร
ที่ปรึกษา	พระยาอนุমানราชธน
ผู้จัดการ	หัวหน้าแผนกเผยแพร่และสถิติ
เหรียญก	นายคำเนิน รตานนท์
บรรณาธิการ ผู้พิมพ์ - โฆษณา	นายบุญนาค พยัคฆเดช
สถานที่พิมพ์	โรงพิมพ์พระจันทร์

สำนักงานตั้งอยู่ที่แผนกเผยแพร่และสถิติ สำนักงานเตธารุการกรม กรมคิดปกครอง
ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ 20628